www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب تورى

غەرىب خەستە

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇردى ممرزىئەخمەت

فەسلى داستان، ئەمىر ھەمزەنىڭ شەھرى يۇنانىنىڭ خىراجىنى ئالىپ، شەھرى ئىسكەندەرىيىگە كەلگەنلىرى

مەئەلقىسسە، ئىشتىمەك كىرەك، راۋىيان،
ئەمىر ساردىن سۆزنى ئەيلەي بەيان.
بۇلار شەھرى يۇنان خىراجىن ئېلىپ،
يېتىپ تۇشتى ئىسكەندەرىيگە كېلىپ.
قاچىپ ئىردى قارۇن بولۇپ سەرىنگۇن،
كېلىپ بۇ شەھەرگە ئەمىردىن بۇرۇن.
بۇ سەگنىڭ چىقىپ ئالدىغا، نەچچە باش،
تەۋازىئ قىلىپ ئانچۇنان پىرۇ ياش.
شەھەرگە ئېلىپ كىردىلەر ئۇشبۇ چاغ،
ھېكايە قىلىپ سۆزنى باشىدىن ئاياغ.
بېرىپ نامە ھەم ئالتە مىسقال زەھەر،
بۇ سەگلەرگە قىلدى ئەمرنى خەبەر.
ئۆزى تۇتەيانۇش ئوقۇپ دەرمەھەل،
دېدىكىم: «بۇ ئىشلا ئېرۇر بىزگە سەل.
قىلۇرمىز بۇ ئىشنى، قىلالماس دېمەك،
مۇڭا لال ئولۇپ، ئەسلى سىز غەم يېمەك.»
ئوشۇل دەمدە ئايتتى ئەمىردىن خەبەر،
بۇ سۆز بىرلە ئولتۇرمىش ئېردى بۇلەر.
دېدىكىم: «كېلىپدۇر بەغايەت چېرىك،
يۇدۇق بىز تىرىكلىكدىن ئەمدى ئىلىك.»
بۇ قارۇننى پىنھان قىلىپ شول زەمان،
قويۇپ چىقتى بۇ تۇتەيانۇش ھەمان.
ئەمىرنىڭ كېلىپ ئالدىغە ئۇشبۇ ھال،
كۆرۈشتى بۇ ئىئزاز ئېتىپ دەرمەھال.
تۇشۇردى شاھەرگە، قىلىپ شادلىق،
بۇ ھەم قىلدى مەجلىسنى بۇنيادلىق.
بولۇپ مەست تۇن ھەسسە بولدى ئويان،
ئەمىر چىقتى ئۆز بارگاھى سويان.
دېدى تۇتەيانۇش بولۇپ لائىلاج:
«بېرەي راستلاتىپ مەنمۇ ئەمدى خىراج.
ۋەلېكىن ئويانلار قىلىپ مۇندا بىز،
ئانى بىر كۆرۈپ يانسۇلار، ئەي ئەزىز.
بولۇپدۇر زىمىستان ئۆتۈپ يازلىق،
قىلۇرمىزكى چەۋگان ئويانىمازلىق.»
ئەمىر كۆرمەپ ئېردى بۇ يەڭلىغ ئويان،
دېدىلەر: «كۆرەرمىز، بارۇرمىز قايان؟»
ئەمىرنىڭ بۇ سەگ قەسد قىلىپ جانىغە،
ئالىپ چىقتى سەھرايى مەيدانىغە.
ئويۇنلار قىلىپ رەڭ بەرەڭ ئات سالىپ،
بىروق تۇردى مۇنداغ ئەمرنى ئالىپ.
ئەمىر تۇشتىلەر چاھىغە ھەسسەسى،
يېتىپ كەلدى شەمشىر ئالىپ ئىككىسى.
كى سالغاي ئوشۇل دەم ئەمىر باشىغە،
كېلىپ لەندۇھۇر غاقىراپ قاشىغە.
قولىدىن ئالىپ شەمشىرىنى ھەمان،
كى سالغاي ئىدى ئەسلى بەرمەي ئەمان.
كى يىغلاپ دېدى: «يا ئەمرى ئەرەب،
گۇناھ قىلدىمۇ قىلماغىل سەن غەزەب.

* بەشى ئۆتكەن سانىدا

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كى بىلەيلى بۇ ئىشنى قىلىپمەن خەتا.»
بۇ سۆزلەرنى قىلدىكى، تەۋبە ئەتا.
گۇناھىدىن ئۆتتى ھەر ئىككىلىسىن،
كىرىپ بۇ كېچە بەردى كۆپ مەجلىسىن.
يانا بىر كۈنى ئولتۇرۇپ بۇ لەئىن،
دېدىكىم ئەمرغە كېلىپ بۇ يەقىن:
«قىلىپ بىئەدەبلىكنى شەرمەندە مەن،
خىجالەتتە، ھەر سىزنى كۆرگەندە مەن.
كى بار ئىدى بىر باغىمىز بارسۇلار،
كى سەيرى تەماشا قىلىپ يانسۇلار.»
بولۇپ دەفئى دىلگىرلىك بەر تەرەف،
قوپۇپ يۈردى ئاندىن ئەمرى ئەرەب.
ئەمر يەتتىلەر باغىغە دەر زەمان،
ئەجەب مېۋىلەر رەڭ بەرەڭ ھەرقاچان.
كى بىر قەسرى كۆردىكى گويا بەلەند،
قىلىپدۇركى تۆگرۈكنى زەنجىرغە بەند.
بۇ قەسرىنى قىلمىش سۇتۇنسىز بەنا،
كى بىر تۆگرۈكى بارۇ يوقتۇر يانا.
بەش ھەلقەغە زەنجىرنى بەند قىلىپ،
ئۇچىنى بۇ تۆگرۈككە پەيۋەند قىلىپ.
مۇنى بەركىتىپ بەككىنە ئۇشبۇ خىل،
مۇنىڭ بىر ئۇچىغە قويۇپ يەتتە فىل.
ئەمر ئولتۇرۇپ ئېردى بۇ قەسردە،
خەبەر سالدى فىلبانغە بۇ ئەسرىدە.
سوقۇپ ئېردى فىلنى كېلىپ قاشىغە،
بۇ قەسرى يىقىلدى ئەمر باشىغە.
تۆشۈپ ئۇستىگە ئۇشبۇ يەڭلىغ يىغاچ،
ئەمر قالدىلار ئاستىدا ئون غۇلاچ.
زىيان بولمايىن خاجە مۇقىبىلغە ھېچ،
بۇ سائەتدە باشىغە تۆشتى قىلىچ.
ھوشىدىن كېتىپ بۇ يىقىلدى ھەمان،
قاچىپ كەلدى قىيتاس لەشكەر سويان.
خاجە ئۇمرى كۆرۈپ چەكتىلەر دەردۇ ئاھ،
يېتىپ كەلدى باغىغە تەمامى سىپاھ.
كېلىپ خاجە مۇقىبىلنى مۇنداغ كۆرەپ،
قۇچاقىغە ئالدى باشىنى يۆلەپ.
كى ئەمما ئەمر ئۇشبۇ يەڭلىغ بولۇپ،
يىقىلدى يىغاچ توغرا تۆگرۈك سۇنۇپ.
سەلامەت قېلىپ، بىر تامانى بېقىپ،
ئىشىتتىكى، ئاۋاز مۇندىن چىقىپ.
چىقار ئىشكىدىن بۇ يەڭلىغ نىدا،
بۇدۇركىم، قۇلاق سالسەلەر: «ئەي خۇدا.»
ئوشۇل دەم ئەمر كىردىلەر ئىچكەرى،
كى ئالدىدا بۇتنى قويۇپ بىر پەرى.
ئەمر كۆردى ئانداغ يۇغاندۇر بۇتى،
قىلادۇر مۇڭا زارلىق ھاجەتى.
تۇرۇپ ئېردى فۇرسەت ئەمر مۇندا ھەم،
چىقىپ كەلدى ئول دەم خاجە ئۇمرى لەقەم.
ئەمر ئۇردىلار يەرگە بۇتنى ھەمان،
كى دېۋ چىقتى بۇتنىڭ ئىچىدىن رەۋان.
ئوشۇل دەم مۇسۇلمان بولۇپ بۇ پەرى،
بۇ دېۋ قاچتى مۇندىن چىقىپ يۇقارى.
خاجە ئۇمرى بۇ تامنى ئويۇپ يىقتىلار،
ئەمر بىرلە مۇندىن بۇيان چىقتىلار.
قىلىپ جەڭ بۇ يەردە تەمامى چېرىك،
ۋۇجۇدىنى قويماي بۇ يەردە تىرىك.
مۇسەخەر قىلىپ، بۇ شەھەرنى چاپىپ،
ئالىپ ئولجەلەر بارىغىنى تاپىپ.
كى ئاندىن ئەمر دېدى: «قارۇن قايان،
كېتىپدۇركى، بىز ھەم بارالىڭ شۇيان.»
دېدى بىر كىشى: «ئەي ئەمرى ئەرەب،
قاچىپ كەتتىلەر قارۇن ئۇشبۇ تەرەف.
خاجە ئۇمرى، ئەمر يۇردىلەر خۇبلاشىپ،
كېلۇر ئىبرىلەر ئىككى مەنزىل ئاشىپ.
يۇرۇپدۇر زىرائەت قىلىپ بىر كىشى،
قوشۇغلۇغ ئۆيىغە بۇغۇسى تىشى.
خاجە ئۇمرى كېلىپ، قىچقىرىپ: «ئەي ئاكا،
كىشى ئۆتتىمۇ ئۇشبۇ يولدىن بىكا؟»
بۇ ئادەم دېدى: «ئەرتە چىقماسدا كۈن،
كېلىپ مۇندا بىر ئاتلىغ ئەر تىزۇ تۇن.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

تالاپ ئالدىلار مەندىن ئول ئىككى نان،
كى ئول دەم ئۆتۈپ كەتتى مۇندىن ئۇ يان.»
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مۇنىڭدىن ھەمە،
خاجە ئۇمرى يەنە دېدى: «ئاتىڭ نېمە؟»
دېدىكىم بۇ دېھقان: «ئىبرۇر ئاتىمىز،
مۇبارەك ئىبرۇر، سورسالار، ئەي ئەزىز،
خاجە ئۇمرى دېدى: «يۈزدە بۇ بەيئەتىڭ،
سېنىڭ بار ئىكەن مۇندا ياخشى ئاتىڭ.
كى بولغاي مۇبارەك ماڭا ئۇشبۇ دەم،
قويۇپمەن بۇ نىيەتدە يولغا قەدەم.
ئەگەر مەن بۇ قارۇنلى مۇندا تاپمې،
بۇ سائەتدە ئۆلتۈرسەم ئانى چاپمې.
قىلاي پادىشاھ مەن سېنى شول زەمان،
خۇدا خاھلاسە، مەنكى تاپسام ئەمان.»
ئۆتۈپ تۇردىلار ئارقادىن تىزۇ تۇن،
يېتىپ كەلدىلەر تاغقە، ئولتۇردى كۈن.
خاجە ئۇمرى قىلىپ مۇندا پەستۇ بەلەند،
بولۇپدۇركى قارۇن كېلىپ تاغقە بەند.
كۆرۈپ دېدى قارۇننى: «چىقىل بۇيان.»
بۇ شۇك ياتتى، ئۇ ئۇردى بەك ئانچۇنان.
تۇتۇپ چىقتى ئاخىر خاجە ئۇمرى ئۆزى،
ئەسرىنىڭكى تۇشتى بۇ سەككە كۆزى.
قىيىن بىرلە قارۇننى ئۆلتۈردىلەر،
كى ئاندىن بۇ لەشكەر سويان يۈردىلەر.
بۇ سائەتدە تەرسۇسدىنكىم چېرىك،
كېلىپدۇر، تۇتارغە ئەسرنى تىرىك.
ئەدەس شاھ تەرسۇسى شاھى ئانىڭ،
باشى ئوتتۇز ئۇچمىڭ سپاھى ئانىڭ.
تېكىپ تۇغ سەلاھۇ كىيىپ رەڭ بەرەڭ،
ئوشۇل دەم ئەسر بىرلە قىلدىلا جەڭ.
مۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئەسلى بەرمەي ئەمان،
بۇ مەنزىلغە يەتتى ئەسر شول زەمان.
يەنە شاھلىقنى بېرىپ ئوغلىغە،
كى ئولتۇرغۇزۇپ قويدىلار ئورنىغە.
ۋەلى مۇندا كەلدى يەنە بۇ خەبەر،
كېلىپ ئالدىلار مەندىن ئول ئىككى نان،
كى ئول دەم ئۆتۈپ كەتتى مۇندىن ئۇ يان.»
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مۇنىڭدىن ھەمە،
خاجە ئۇمرى يەنە دېدى: «ئاتىڭ نېمە؟»
دېدىكىم بۇ دېھقان: «ئىبرۇر ئاتىمىز،
مۇبارەك ئىبرۇر، سورسالار، ئەي ئەزىز،
خاجە ئۇمرى دېدى: «يۈزدە بۇ بەيئەتىڭ،
سېنىڭ بار ئىكەن مۇندا ياخشى ئاتىڭ.
كى بولغاي مۇبارەك ماڭا ئۇشبۇ دەم،
قويۇپمەن بۇ نىيەتدە يولغا قەدەم.
ئەگەر مەن بۇ قارۇنلى مۇندا تاپمې،
بۇ سائەتدە ئۆلتۈرسەم ئانى چاپمې.
قىلاي پادىشاھ مەن سېنى شول زەمان،
خۇدا خاھلاسە، مەنكى تاپسام ئەمان.»
ئۆتۈپ تۇردىلار ئارقادىن تىزۇ تۇن،
يېتىپ كەلدىلەر تاغقە، ئولتۇردى كۈن.
خاجە ئۇمرى قىلىپ مۇندا پەستۇ بەلەند،
بولۇپدۇركى قارۇن كېلىپ تاغقە بەند.
كۆرۈپ دېدى قارۇننى: «چىقىل بۇيان.»
بۇ شۇك ياتتى، ئۇ ئۇردى بەك ئانچۇنان.
تۇتۇپ چىقتى ئاخىر خاجە ئۇمرى ئۆزى،
ئەسرىنىڭكى تۇشتى بۇ سەككە كۆزى.
قىيىن بىرلە قارۇننى ئۆلتۈردىلەر،
كى ئاندىن بۇ لەشكەر سويان يۈردىلەر.
بۇ سائەتدە تەرسۇسدىنكىم چېرىك،
كېلىپدۇر، تۇتارغە ئەسرنى تىرىك.
ئەدەس شاھ تەرسۇسى شاھى ئانىڭ،
باشى ئوتتۇز ئۇچمىڭ سپاھى ئانىڭ.
تېكىپ تۇغ سەلاھۇ كىيىپ رەڭ بەرەڭ،
ئوشۇل دەم ئەسر بىرلە قىلدىلا جەڭ.
مۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئەسلى بەرمەي ئەمان،
بۇ مەنزىلغە يەتتى ئەسر شول زەمان.
يەنە شاھلىقنى بېرىپ ئوغلىغە،
كى ئولتۇرغۇزۇپ قويدىلار ئورنىغە.
ۋەلى مۇندا كەلدى يەنە بۇ خەبەر،
كېلىپ ئالدىلار مەندىن ئول ئىككى نان،
كى ئول دەم ئۆتۈپ كەتتى مۇندىن ئۇ يان.»
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مۇنىڭدىن ھەمە،
خاجە ئۇمرى يەنە دېدى: «ئاتىڭ نېمە؟»
دېدىكىم بۇ دېھقان: «ئىبرۇر ئاتىمىز،
مۇبارەك ئىبرۇر، سورسالار، ئەي ئەزىز،
خاجە ئۇمرى دېدى: «يۈزدە بۇ بەيئەتىڭ،
سېنىڭ بار ئىكەن مۇندا ياخشى ئاتىڭ.
كى بولغاي مۇبارەك ماڭا ئۇشبۇ دەم،
قويۇپمەن بۇ نىيەتدە يولغا قەدەم.
ئەگەر مەن بۇ قارۇنلى مۇندا تاپمې،
بۇ سائەتدە ئۆلتۈرسەم ئانى چاپمې.
قىلاي پادىشاھ مەن سېنى شول زەمان،
خۇدا خاھلاسە، مەنكى تاپسام ئەمان.»
ئۆتۈپ تۇردىلار ئارقادىن تىزۇ تۇن،
يېتىپ كەلدىلەر تاغقە، ئولتۇردى كۈن.
خاجە ئۇمرى قىلىپ مۇندا پەستۇ بەلەند،
بولۇپدۇركى قارۇن كېلىپ تاغقە بەند.
كۆرۈپ دېدى قارۇننى: «چىقىل بۇيان.»
بۇ شۇك ياتتى، ئۇ ئۇردى بەك ئانچۇنان.
تۇتۇپ چىقتى ئاخىر خاجە ئۇمرى ئۆزى،
ئەسرىنىڭكى تۇشتى بۇ سەككە كۆزى.
قىيىن بىرلە قارۇننى ئۆلتۈردىلەر،
كى ئاندىن بۇ لەشكەر سويان يۈردىلەر.
بۇ سائەتدە تەرسۇسدىنكىم چېرىك،
كېلىپدۇر، تۇتارغە ئەسرنى تىرىك.
ئەدەس شاھ تەرسۇسى شاھى ئانىڭ،
باشى ئوتتۇز ئۇچمىڭ سپاھى ئانىڭ.
تېكىپ تۇغ سەلاھۇ كىيىپ رەڭ بەرەڭ،
ئوشۇل دەم ئەسر بىرلە قىلدىلا جەڭ.
مۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئەسلى بەرمەي ئەمان،
بۇ مەنزىلغە يەتتى ئەسر شول زەمان.
يەنە شاھلىقنى بېرىپ ئوغلىغە،
كى ئولتۇرغۇزۇپ قويدىلار ئورنىغە.
ۋەلى مۇندا كەلدى يەنە بۇ خەبەر،

كېلۈرمىش دېدى شاھ ئامىر بەدەر.
«ئاتىڭ بولدى ھەم لازىم ئولمىش ئىشى.»
دېدىلەر ئەمىر، يۈرۈدىلەر كىشى.
كى پىشكەچ قىلىپ كۆپ ھەدىيە خىراج،
كۆرۈندى ئەسرگە كېلىپ لائىلاج.
كى بەيئەت بېرىپ بۇ ياڭى باشىدىن،
كى ئولتۇردى چىقماي ئەسر قاشىدىن.
ئەسر دېدى: «بىلدىم، خاجەئۇمرى، چاپىڭ،
ئوشۇل دەم مۇبارەك دېگەننى تاپىڭ.»
خاجە ئۇمرى رەۋان بولدى ئاندىن كېلىپ،
بۇ دېھقاننى كەلتۈردى مۇندىن تېپىپ.
مۇڭا ئەيلەبان ئانچۇنان ئىلتىفات،
سەرۇ پاي بېرىپ، رەڭ بەرەڭ قاتما قات.
ھەمە لازىم ئاتلىغ بېرىپ تۇغ - ئەلەم،
كى تەخت ئۇزرە ئولتۇرغۇزۇپ ئۇشبۇ دەم.
قىلىپ ئەسئەسە - دەبدەبە ئانچۇنان،
مۇڭا قويدىلار ئات مۇبارەك شاھ خان.
يانا ئۆلتۈرۈپ يۈز كالا، مىڭچە قوي،
كى ئون كۈن قىلىپ بەردى شاھانە توي.
ئوشۇل دەم بولۇپ پادىشاھ بىنەزىر،
قىلىپ بەردىلەر خاجەسنى ۋەزىر.
كى تەئىين قىلىپ ئون - يىگىرمە شەھەر،
ئەمىر يۈردى ئىسكەندەرىيەدىن بەدەر.
شەھەرنىڭ خىراجنى ئالغان زەمان،
ئالىپ ئىلگەرى يۈردى مۇندىن رەۋان.
كۆرۈندى ئەسرگە يانا بىر شەھەر،
دېدى: «ئەي خاجە ئۇمرى، ئالىڭ بىرخەبەر.»
خاجە ئۇمرى رەۋان بولدىلار ئىلگىرى،
كى لەشكەر كۆرۈندى بۇ يولدىن نېرى.
بولۇپ تەشنە سۇ ئىچكەلى ئۇشبۇ ھال،
كېلىپ بىر بۇلاق كۆردىلەر دەرمەھال.
كى لەشكەر، بۇلاقدىن بۆلەك يوقتۇ جاي،
بۇلاقنىڭ سۇيى بار ئىكەندۇركى لاي.
ئۇيانۇ بۇيان قارالاپ باقتى بۇ،
تۇرادۇركى تام ئۇزرە بىر جامدا سۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كېلىپ قاشغه كۆردى ئانى تۇزۇك،
بۇ جام ئىچره جىق سۇ تۇرۇپدۇر سۇزۇك.
ئىچىپ ئېردى بۇ سۇنى ئالغان زەمان،
يىقىلدى هوشىدىن كېتىپ شۇ هەمان.
كېلەدۇر چىقىپ بىر قەلەندەر كىشى،
كى بىلدى خاجه ئۇمرى: بۇ ئەييار ئىشى.
كى خالىد دەر ئېردى بۇ ئەييارنى،
خاجه ئۇمرى كۆرۈپ، تۆكتى كۆكنارنى.
كېلىپ ئالدى ياغلىقنى بۇ ئۇشبۇ هال،
يىقىلدى هوشىدىن كېتىپ دەرمەهال.
مۇنى باغلادى بەك بۇ يەرده باسىپ،
قىيىن قىلدىلار بىنهايەن ئاسىپ.
ئۆزىنى ئانىڭ سۇرەتىده قىلىپ،
قىلىپ ئانى ئۆز هەيئەتىده بىلىپ.
ئالىپ يۈردى هەيدەپ شەهەرگه رەۋان،
كى يەتكۈردى شەھ ئالدىغه شول زەمان.
قىلىپ ئەبدى قەهھار ئانداغ غەزەب،
بۇ يەرده ئۆلۈمگه بۇ يەڭلىغ كۆرەپ.
خاجه ئۇمرىگه ئىنئام ئالتۇن بېرىپ،
مۇنى كەلتۈرۈپ ئۆلتۈرۈرگه ئېيلىپ.
كى شەمشىرنى تەڭلەپ بۇ ئاهستەرەك،
دېدىلەر: «مۇسۇلمانى بول، ئەي زىرەك.
قىلمۇرمەن ئەگەر بولماسا مەن قىساس،
كى بولغايسەنۇ بۇ ئۆلۈمدىن خەلاس.»
نەسىهەتنى ئەييار ئەيلەپ قەبۇل،
كى مۇئمىن بولۇپ، شول زەمان تاپتى يول.
كى ئىلتىپ ئوشۇل دەم شەهەر تاشغه،
ئالىپ كەلدى باشلاپ ئەمىر تاشغه.
ۋەلى ئەبدى قەهھار ئىشتىتى مۇنى،
بۇلار ئېيرىدىلەر تۆرت ئاغاۋۇ ئىنى.
قىلىپ مەغلۇبه جەڭنى هەم ئانچۇنان،
مۇسۇلمان بولۇپ تاپتى ئۆزگه ئەمان.
كى مەجلىس بېرىپ بىر كېچه، ئىككى كۈن،
كۆچۈپ يۈردىلەر ئەرتەسى تىزۇ تۈن.

دېدىلەر چۇ: «باردۇركى شەهرى خەلەپ»
ئەمىر يۈردى لەشكەر بىلەن بۇ تەرەپ.
كېلىپ كۆڭلىگه بىر شكار ئەيلەمەك،
ئەمىر يۈردىلەر لەشكەرىدىن بۆلەك.
ئاتىپ بىر كىيىك قىلمىش ئېردى كەباب،
تاپىلماي باقىپ تۇز بىله زەررە ئاب.
كى ئولتۇرمىش ئېردى بۇ ئىشدىن بېقىپ،
كېلەدۇر قەلەندەر يىراقدىن چىقىپ.
ئەمىر دېدى: «بارمۇ، قەلەندەر، تۇزۇڭ،
ئەگەر بۇلسه دەرهال بېرىپ يەتكۈزۈڭ.»
قەلەندەر ئوشۇل دەم بارىپ يانىدىن،
كى تۇزنى چىقاردى نەمەكدانىدىن.
يەپ ئېردىكى تۇزلاپ كەبابنى هەمان،
يىقىلدى هوشىدىن كېتىپ شول زەمان.
ئەمىرنى بۇ ئەييار ئالىپ باشغه،
ئالىپ كەلدى ئەينىشخان قاشغه.
بۇيۇردىكى: «بەند ئەيلەگىل» دەپ هەمان،
ۋەلى بەركىتىپ قويدىلار ئانچۇنان.
ۋەلىكىن بار ئېردى يانا بىر شەهەر،
ئاڭا شاه ئېردى ۋەلى ئىككى ئەر.
ئاتار ئېردىلەر شاهى ئىرتال ئانى،
بىرى شاهى ئىرسال، ئاغاۋۇ ئىنى.
كى تۇش كۆردى بۇ ئىككىسى بىر كېچه،
خەلىل كۆپ بىشارەت بېرىپ ئۆزگىچه.
قوپۇپ ئەرتەسى تۇش كۆرۈپ رەڭ بەرەڭ،
كېلىپ قىلدى ئانداغ بۇ خان بىرله جەڭ.
ئەمىر بەندىنى پارە ـ پارە قىلىپ،
كى جەڭ قىلدى ئۆزنى سەۋارە قىلىپ.
تۇتۇپ خانىنى ئول دەم تەمامى چەرىك،
بولۇپ ئۆزگەسى مۇسلمانى چەرىك.
كى ئاندىن تۇتۇپ خانىنى ئۆلتۈردىلەر،
شەهەرنىڭ خىراجىن ئالىپ يۈردىلەر.
ئەمىر بولدى ئۆزلەشكەرىگه رەۋان،
كۆرۈشتى بۇ لەشكەر بولۇپ شادىمان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

فەسلى داستان، ئەمرنىڭ شەھری ئەنتاقىيەگە كەلگەنلەری

كەل ئەمدی سۇخەن ئەھلی، ئەي سەرۋی ناز،
ھىكايات قىل تۇتی يەكدىغ نەۋاز.
ئەمر، لاۋۇلەشكەر كۆچۈپ بەھرىگە،
چىقىپ تۇردی ئەنتاقىيە شەھرىگە.
قۇباتخان ئالىپ بۇ شەھەردىن خەبەر.
چىقىپ ئالدىغە ئول زەمان ئۇشبۇ ئەر.
كی ئېئزازۇ ئىكرام ئېتىپ ئانچۇنان،
تۇشۇردی شەھەرگە ئەمرنی رەۋان.
تۇزۇپ مەجلىس ئەسبابىنی ئۇشبۇ ھال،
تۇتۇپ مەي، ياساپ نەغمە، دېدی: «مەي ئال»
بولۇپ ئەيشۇ ئىشرەت بىلە كامران،
قىلىپ ھەر تەرەفدىن ھىكايە بەيان.
قوپۇپ دېدی: «ئەي شاھی ئالي نەژات،
فۇزۇن دەۋلەتىڭ بولسۇ، ئۇمرۇڭ ھەيات.
ۋەلي مۇندا بىر گەنجە كۇن بارھا،
كی پەيدا بولۇپدۇركی بىر ئەژدەھا.
ئۆزی ئاقىراپ ئۇشبۇ ھەيئەت بىلەن،
كی بىر قېچقۇر يېلدا ھەيبەت بىلەن.
كی ئاۋازەسىنی ئىشىتكەن كىشی،
ئۆلۈپدۇركی جان بىرلە قالماي ئىشی.
خەلاس ئەتسەلەر بۇ بەلادىن ئەگەر.
كی بەيئەت قىلالىڭ تەمامی شەھەر.
بېرىپ ھەم خراجىنی لايىق ھەمە،
كی مۇئمىن بولالىڭ خەلايىق ھەمە.»
ئەمر ھەم قەبۇل ئەيلەدىلەر ھەمان،
چىقىپ يۇردی ئەژدەر سارىغە رەۋان.
تەماشاغە چىقتی تەمام پىرۇ ياش،
ئەمرنی كۆرۈپ ئەژدەھا ئاتتی تاش.
تۇشۇپ تاش زەمىنگە بولۇپ رىز ھەم،
كی ئاندىن ئەمرنی بىروق تارتتی دەم.
كىرىپ كەتكەي ئاغزىدىغە ئاز ئۇشبۇ ئان،
خۇداغە ساغىنىدىكی، بەرمەي ئەمان.
ئورۇپ نەئىرە شەمشەرنی سالدی باردی،
كی ئاغزی كېسىلدی ئۇزۇن بىر قاری.
كی ئەژدەر غەلەت قىلدی بىر ئۆرۈلۈپ،
كی ئاغزىغە ئالدی يەنە چۆرۈلۈپ.
ئەمر قويدی ئەژدەر يانىغە قەدەم،
قىلىپ ھەلقە بىر قۇيرۇقنی ئەلەم.
كی يۆرگەپ ئالىپ بۇ ئەمرنی ھەمان،
كېلىپ تاشلادی ئاسمانغە رەۋان.
ئەمر تۇشتەلەر ئاسماندىن يانىپ،
تۇرۇپ قالدی ئەژدەرنىغا مىنىپ.
غەلەت ئۇرغاي ئەژدەرنىا بىگۇمان،
ئەمر سالدی شەمشەرنی بەرمەي ئەمان.
كی شەمشەر كىيىپدۇركی بوغزىغىچە
يېتىپ كەلدی ئول دەم خاجە ئۇمری خوجە.
ئەمر دېدىلەر: «ئانی مەن ئۆلتۇرۇپ.»
خاجەئۇمری دېدی: «كۆرمەدىم مەن تۇرۇپ.
مەن ئۆلتۇردۇم ئانی كېلىپئۇشبۇ رەڭ،
قوپۇڭ، ھەي ئەمر، ئەژدەھانی كۆرەڭ.»
خاجە ئۇمری سويۇپ تېرەسىنی ھەمان.
تىقىپ بەڭ ئىچىگە مۇنىڭكی سامان.
كۆزىگە قويۇپ شىشەنی ئۇشبۇخىل،
قىزىل كىيىزنی ئەتتی ئاغزىغە تىل.
كی غالتەڭ ئېتىپ پۇتلارىغە سالىپ،
سالىپ ئاندا زەنجىر تۇردی مىنىپ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بۇ مەيھات بىرلە ئالىپ يۈردىلەر،
شەھەر ئالدىغە يەتكۈزۈپ قويدىلەر.
شەھەر خەلقى تۇردى بىر - ئوق يىغلاشىپ،
ئەمىر ئالدىغە چىقتىلار جۇغلاشىپ.
قۇبادخان ئۆزى باشلاغىندا بۇ ھال،
كى مۇئمىن بولۇپ چوڭ - كىچىك دەرمەھال.
ئەمىرغە قىلىپ ئەرز ئەھۋالىنى،
تەسەددۇقلارى قىلدى بار مالىنى.
تاپىپ بۇ شەھەر خەلقى مۇنداغ رەۋاج،
كى بەردى يەنە يەتتە يىللىق خىراج
ئەمىر سەلتەنەتدە بولۇپ كامران،
قىلىپ ئەسئەسە يۈردىلەر رۇم سويان.
چىقىپ لاۋۇلەشكەر تەمامى سىپاھ،
كى مەنزىل، مەراھىل چېكىپ ئالدى راھ.
كېلۇر ئىردى مۇنداغ بۇ يولدا ئەمىر،
بەناگاھ بۇ يولدىن كىيىك چىقتى بىر.
ئەمىر يۈردى قوغلاپ، كىيىك ئالدىدا،
كى ئازدى بولۇپ لەشكەردىن جۇدا.
بەيابياندا ياتتى ئەمىر بۇ كېچە،
قوپۇپ ئەرتەسى يۈرمىش ئىردى نېچە.
ئەمىر ئالدىغە تۇشتى لاچىن كېلىپ،
ئۆتۈپ يۈردىلەر قوللارىغە ئالىپ.
ئەمىر ئارقەسىدىن ئۇچ ئۆيلە رەۋان،
يېتىپ ئۇچ سەۋارە، بولۇپ كامران.
كېلىپ دېدى: «ھالا ئەمەس بۇ سېنىڭ،
بۇيان بەرگىل، ئىردى بۇ لاچىن مېنىڭ»
ئەمىر كۆردىلەر، بۇرقەدۇ تارتىپ ئۆزى،
كۆرۈنمەي يۈزى ھەم چىقادۇر سۆزى.
ئەمىر دېدى: «ئاچقىل يۈزۈڭنى كۆرەي،
ساڭا ئۇشبۇ لاچىننى ئاندىن بېرەي،
ئاچىپ ئىردى يۈزىنى، ئەمىر دېدى: «ۋاي»
بەئەينى جەمالى قۇياش باكى ئاي.
تەبەسسۇم قىلىپ ئىردىلەر ئۇشبۇ ھال،
كى چۈشتى فىيادە بولۇپ دەر مەھال.
ئەمىرگە قىلىپ ئاشنالىق ئىشى،
ئاقىپ ئاھى دەرد بىرلە كۆزىنىڭ ياشى.
بۇ ئەنبەر خىيالاتىنى تاشلادى،
ئەمىرنى چەھاربېغىغە باشلادى.
كى مەجلىس بېرىپ ئۇشبۇ قىز بىرنېچە،
كى لەشكەرگە يەتتى قونۇپ بىر كېچە
ئالىپ قەيسەرى رۇمى ئەمما خەبەر،
ئالىپ كەلمەكى بائىسىدىن بەدەر.
كى ئەژدەرنى ئالغانلارىنى تاپىپ،
كى شەمشەردە ئۆلتۈرگەنىنى چاپىپ.
ئىشتتىكى قەيسەر رۇمى بەس تەمام،
دېدىكىم ۋەزىرلەرغە ئەيلەپ خىرام.
«كى بىر مەسلەھەت بولسە قىلماق كېرەك،
بۇ ئىشلارگە ئاگاھ بولماق كېرەك.»
ۋە لېكىن ۋەزىرى مۇنىڭ ئىردى بەش،
بۇلار ئولتۇرۇپ قىلدى يۈزمىڭ كەڭەش.
دېدى بۇ سىغەت ھەر بىرى بىر نېمە،
بەشىنچى ۋەزىرى ئىدى ئەلقەمە.
بۇ سەگ دېدى: «ئانىڭ ئىشىدۇر ئاسان،
قىلالىڭ چىقىپ ئەۋۋەلەن بىز يۈسان.
بېرەلىڭ كۆرۈپ ئالدىغە فىش باز،
كى ئىبنىزلارىكىم قىلىپ سەرفەراز.
خىراجىن دېسە ھەم قىلالىڭ قەبۇل،
بۇ سۆز بىرلە بىر نەچچە كۈن تۇرسۇن ئول.
كى ئاندىن مۇنىڭكى ئىشىنى قىلاي،
كى ھەممام ئىچىدە بىر مېھمان قىلاي.»
قىلىپ مەسلەھەتنى بۇ يەكدىغ ھەمان،
ئەمىر ئالدىغە چىقتى ئاندىن رەۋان.
كى ئىبنىزاز بىرلە كۆرۈشتى كېلىپ،
تۇشۇردى شەھەر ئىچرە مەجلىس بېزىپ.
كى فارىغ بولۇپ مەجلىس ئەسبابىدىن،
چۇ سۆز قىلدى ھەر ساڭى پۇل بابىدىن.
دېدى: «تۇرسەلەر مۇندا بىر نەچچە كۈن،
يىغالىڭ خىراجىنى بىز تىزۇ تۇن.
زېرىكمىشلەر ئولغاي ئەمىرى جەھان،
تەماشا قىلالىڭ ئۇ يانۇ بۇيان،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى ھەممام ئېتىپمەن، ئانى بىر كۆرۈك،
كى ئەيشۇ فەراغەت قىلالمايدۇ كۆرۈك.
تەئەججۇب ئېرۇر ئانى بىر كۆرمەكى،
بولۇر بەرتەرەف دەفئە دىل گىرلىكى.
ئېتىپ ئېردى ئەمما بۇ ھەممامنى،
كى تۇگرۈك قويۇپ بىر سالىپ تامنى.
بۇ تۇگرۈككە زەنجىر ئېتىپ قىلدى فەند،
يانا بىر ئۇچىنى قىلىپ قىلغە بەند.
بۇ يەڭلىغ ئىدى مەكر قىلغان ئىشى،
ئەمىر كەلدى ھەم كەلدى نەچچە ندكىشى.
كېلىپ كۆردى ھەممانى خاسۇ ئام،
كى نەققاش بىرلە قىلىپدۇر تەمام.
سالىپ رەڭ بەرەڭ زىلچە ھايى بىسات،
مۇنىڭ تەئىرىنى قىلسە بولماس سىفات.
ئەمىر ئولتۇرۇپ كۆردىلەر ھالىدا،
خاجە ئۇمرى ئىدىلەر ئەمىر ئالدىدا.
قاراپ تۇرمىش ئېردى بۇ نەققاشغە،
كى بىر چالمە تەگدى كېلىپ باشىغە.
خاجە ئۇمرى قاراپ خاجە مۇقبىل سويان،
دېدى: «قىلمە مۇنداغ ماڭا سەن ئويان.»
دېدى خاجە مۇقبىل: «ئاياشىرى نەر،
بۇ ئىشدىن ماڭا ئەسلا يوقتۇر خەبەر.»
خاجەئۇمرى دېدى: «ئەي ئەمىر، مەن چىقاي،
نە ھادىسە بولمىش تالانى باقاي.
كى مەن كىرمەگۈنچە تالادا تۇرۇڭ،
كى مەن كىرسەم ئاندىن كىرىپ ئولتۇرۇڭ.»
خاجە ئۇمرى قوپۇپ تاشقارى چىقتى تېز،
چىقىپ كۆردىلەر بىر پەرى ماھى قىز.
ئانىڭ ھۇسنى گويا كى چۈن ئافتاب،
قىلۇر ھەم بەھىشتتىن نەمۇنە خىتاب.
دېدىكىم بۇ قىز: «ئەي خاجەئۇمرى ئاكا،
بۇ ھەممامغە كىردىڭىزلەر باكا.
بۇ ھەممام ئېرۇر قەيسەرى رۇمنىڭ،
كى باردۇر ھالا بەش ۋەزىرى ئانىڭ.
بۇلار بىر قىلىپ سۆزىنى پىرۇ ياش،
كى مەئلۇم بولۇر سىزگە ئاخىر سىناش.
بۇ ھەممام ئاندىغ ئېرۇر ھىيلە فەند،
مۇنىڭ بىر ئۇچى تاشقارى قىلغە بەند.
كى مۇنداغ قىلىپ قويدى نەچچە ندكىشى،
ئانىڭ ئۇشبۇدۇر ھىيلە قىلغان ئىشى.
كى سىزلەر كىرىپ ئاندا ئولتۇرسەلەر،
شول ئەسنادا قىلبان كېلىپ ئۇرسەلەر.
يۇرۇپ كەتسە قىل زەنجىرنى ئاسىپ،
كى سىزلەرنى ھەممام ئالادۇر باسىپ.
خاجە ئۇمرى بۇ ئىشلارنى ئەيلەپ ئاسىغ،
كىرىپ دېدى: «ھەممام ئىكەن بەك ساسىغ.
قىلادۇر ئەمرگە بۇ يىدلار زىيان،
چىقىڭ تاشقارى مۇندا تۇرماي بۇ يان.»
دېدى ئەلقەمە: «بۇ ئىپارۇ گۈلاب،
دېمىشلەركى مۇنداغ ھەمان ئول پۇراپ.
زىيان قىلماس ئولتۇرسە، پايدە قىلۇر.
دىماغى، دىلى، تەننى تازە قىلۇر.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «راستدۇر بۇ سۆزۈڭ،
كى ئەۋۋەل كىرىپ مۇندا ئولتۇر ئۆزۈڭ.
تۇرۇپ تاشقارى بىز كۆرەلىك كېيىن»
كى ئولتۇردى قەيسەرى رۇمى ھەمىن.
كىرىپ قىرق كىشى بىرلە ئولتۇردىلار،
خاجە ئۇمرى، ئەمىر تاشقارى تۇردىلار.
خاجەئۇمرى بىر - ئوق قىچقىرىپ ئۇشبۇ ھال،
دېدى: «سوق بۇ قىللارنى» قوزغالدى ئال.
ئورۇپ ئېردى قىلنى يىقىلدى باسىپ.
كى ئاستىدا قالدى بۇ سەگلەر ساسىپ،
كۆرۈپ قىلمىش ئېردى بۇ فەندنى ئۆزى،
ئۆزى چاھ قازدى، يىقىلدى ئۆزى.
ئالىپ رۇم خىراجنى پاراج ئېتىپ،
يەسرىلەپ خەلايىقغە تاراج ئېتىپ.
تاپىپ ئالتە - يەتتە يۈز شەھرىن رىۋاج،
كى ئالمىش ئىدى يەتتە يىللىق خىراج.
قىلىپ جەمئ پۇل - مالنى ئول زامان،
دېدىلەر باقىپ: «خاجە مۇقبىل قايان؟

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بۇ پۇلنى ئالىپ سىز يۇرۇڭ، ئەي خاجە،
كى توختاپ مەدايىنغە مەن بارغۇچە.
ئۆزۈم مىسر مۇلكىگە ئەيلەپ نۇزۇل،
كى ئاندىن يانا كەلتۈرەي مالۇ پۇل.»
ئوشۇل دەم ئەمىر راستلاتىپ نامەنى،
دېدى: «ئەي خاجە ئۇمرى بۇ يادنامەنى.»
دېدى: «ئەي خاجەئۇمرى بارىڭمەككەگە،
نە ھادىسە بولمىشكى بىزنىڭلەگە.»
دېدى: «مەكـكەدىن سەن مەدايىنغە يەت،
بېرىپ پۇل ھېسابىنى ئۇبدان تۇگەت.»
خاجە ئۇمرى قەبۇل ئەيلەدى شول زەمان،
چىقىپ مەككە سارىغە بولدى رەۋان.
خىراجىنى مۇقىملىغە بەردى تاشىپ،
مەدايىنغە يۇزلەندى ئاندىن ماشىپ.
ئەمىر كۆردى تۇشىنى يانىپ بىر كېچە،
كى مۇقىملىدىن ئولدى پەرىشان نەچە.
قوپۇپ لەندۇھۇرنى ئىبەردى ھەمان،
بۇيۇردى ئەمىر ئارقاسىدىن رەۋان.
بەناگەھ بارۇر ئىبردى مۇقىمل ئازىپ،

غەلەت قىلدى يولنى بەيابان كېزىپ.
تۇيۇپ مۇندا سالۇك قاراقچى دېگەن،
تۇرۇپ مۇندا ئەلنىڭ پۇلنى يېگەن.
چىقىپ كەلدى مۇقىمل چېكىپ دەردى سەر.
كى مۇقىملدىن ئالدى قاراقچى خەبەر.
كېلىپ توستى بۇ ئالدىنى تەڭ بەتەڭ،
ئاتىشتى، چاپىشتى بىر ـ ئوق قىلدى جەڭ.
بۇ ئەسنادا مۇقىمل بولۇپ زەخمكار،
كى بولمىش ئىدى ئانچۇنان ئىنتىزار.
بۇ ھالەتدە پۇل بىرلە قالماي ئىشى،
بۇلاپ ئالمىش ئىبردى ئون ـ ئونبەش كىشى.
بۇ ئەسنادا كەچ ئىبردى ئاي پاقىراپ،
كېلىپ تەگدىلەر لەندۇھۇر غاقىراپ.
سالىپ گۇرزا ئانداغ بولۇپ خەشمناك،
ئوشۇل دەمدە سالۇكنى قىلدى ھەلاك.
كىرىپ شەھرگە بۇ سەفەت ئۇشبۇ ئەر،
كى ۋەيران ئىبتىپ ئالدى كۆپ مالۇزەر.
بولۇپ لەندۇھۇر پۇلغە چۇن كامران،
كى ئاندىن مەدايىنغە بولدى رەۋان.

ئەمىر ھەمزەم مىسر شەھرىگە كەلگەنلەرى

يانا بۇ سۇخەن ساری پەرۋاز ئېتەي،
ئەمىر ساربدىن سۆزنى ئاغاز ئېتەي.
ئەمىر لاۋۇ لەشكەر بىلەن شول زەمان،
چىقىپ يۇردىلەر مىسر شەھری سويان.
ئەزىز مىسرى ئالدى ئەمىردىن خەبەر،
چىقىپ ئالدىغە ئول زەمان ئۇشبۇ ئەر.
كۆرۈشتى كېلىپ ئانچە ئېئزاز ئېتىپ،
ئالىپ يۇردى ئول دەم، ئۆيىگە يېتىپ.
توشۇردى ياساپ زىلچەھايى بىسات،
بېرىپ مەجلىس ئەسبابنى مەلئۇن نەۋات.
بولۇپ ئېردى ئون ھەسسەدە مەي تاپىپ،
تۇتۇپ بەردى داروىى بەھۇش قاتىپ.
ئەمىر بىرلە بەھۇش بولۇپ قىرق كىشى،
يېقىلدى، ئەجەب ۋاۋكۇنلۇق ئىشى.

قىلىپ بۇ جەفالارنى مېھمانىغە،
كى سالدى يۇسۇفنىڭكى زىندانىغە.
بۇ سەگلەر قىلىپ ئانچۇنان مەسلەھەت،
بۇ سۆزنى پىتىپ ئالدى بىر پارە خەت.
تۇتۇپ بىر كەبۇتەر ئالىپ قوينىغە،
بۇ خەتنى ئاسىپ بەككىنە بويىنىغە.
قويۇپ بەردى پەرۋاز ئەيلەپ رەۋان،
ئالىپ يۇردى خەتنى مەدايىن سويان.
ئەمىر لەشكەرى كۆپ بولۇپ دەردمەند،
كى پىنھانە بولدى بۇ چاڭگالغە بەند.
نە كۇنلەر تۇشۇپدۇر ئەمىر باشىغە،
بۇ سۆز ياندىلار لەندۇھۇر قاشىغە.
قىلىپ تەي، چېكىپ يول بۇ ئىككى ئەزىز،
مەدايىنغە مالىنى يەتكۇردى تىز.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

شەھەرنىڭ تاشىدا قويۇپ مالىنى،
ئۇلاغۇ خىراج بارچە ئەمۋالىنى.
قويۇپ لەندۇھۇر بىرلە مۇقبىل بۇ دەم،
بۇ دەرۋازە ساربىغە قويدى قەدەم.
بۇلار كىردى نۇشىروان قاشىغە،
دۇنيا قىلدى ئەۋەل ئانىڭ باشىغە.
قىلىپ كۆپ نەۋازىشلارىن ئانچۇنان،
دېدىكىم: «ئەمىر ھەمزە قالدى قايان؟»
قويۇپ لەندۇھۇر دېدى: «ئەي تاجى تەخت،
چۇ كەلدۇڭ ئالىپ بىز خىراجىنى تەخت.
ئەمىر يۇردىلەر مىسرىغە ئۆزلەرى،
بۇدۇركىم ئۇلارنىڭ دېگەن سۆزلەرى.
بارىڭلار خىراجىنى سىزلەر ئالىپ،
ھىسابىنى بەرسۇن خاجە ئۇمىرى كېلىپ.»
دەپ ئىبردى: «خاجە ئۇمىرى يوق ئىبردى قايان؟»
«كېتىپ ئىبردىلەر مەككە تۇللاھ سويان.
بۇ كۇن ياكى ئەرتە خاجە ئۇمىرى كېلۇر،
خىراجىنى سىزگە كېلىپ شول بېرۇر.»
بۇ سۆزلەرگە شەھ گۇل كەبى ئاچىلىپ،
بولۇپ شادىمان ھەر تەرەف ساچىلىپ.
قىلىپ ئىلتىفاتنى راز ئەيلەدى،
كى ئىبئىزازىنى سەرفەراز ئەيلەدى.
كى بەختەككە يۇزلەندى غەم ئۇزرە غەم،
بۇ غەم ئۇزرە دەردۇ دەرد ئۇزرە ئەلەم.
قويۇپ لەندۇھۇر ھەم چىقىپ جايىغە،
قەرار تاپتى ئۆز جايى مەئۇايىغە.
كى ئەمما چىقىپ ئىبردى بەختەك ۋەزىر،
بار ئىبردى ئانىڭ بىر كەبۇتەر پەزىر.
چىقىپ ئىبردى بۇ سەگ تالاغە ئۆزى،
كى تۇشتى بەناگەھ ھەۋاغە كۆزى.
كى ئىككى كەبۇتەر ئۇچۇپ سۆزلەشىپ،
كېلىپ تامىغە قوندىلار ئۇينىاشىپ،
كەبۇتەرچى كۆردىكى بويىندا خەت،
كېلىپ تۇتتى دەرھال قىلىپ مەسلەھەت.
ئالىپ كېردى بەختەك قاشىغە ھەمان،
ئاچىپ كۆردى خەتنى بۇ شۇم بەگۇمان.
پىتىپدۇركى: «ئاگاھ بول، ئەي ئەزىز،
كى تۇتتۇق ئەمىر ھەمزەنى مۇندا بىز.
داغى قەسد قىلماي ئانىڭ جانىغە،
سالىپ قەرق كىشى بىرلە زىندانىغە.
ئانى ساقلادۇق، سىزگە ئەرزىم بۇدۇر،
نە ئەتمەك كېرەك، ئەمدى ھۆكمۇڭ نېدۇر؟
تۇمەن بەندەلىك، كۆپ دۇئايى سەلام.»
بولۇپ نامەسى ئۇشبۇ سۆزدە تەمام.
كى بەختەككە بولدى قاراڭغۇ جەھان،
چۇ لەشكەر قاشىغە يۇگۇردى رەۋان.
كىرىپ دېدى: «ئەي پادىشاھا، رەقىب
تۇشۇپدۇركى زىندانغە، تۇرمىش باقىپ،»
بىلىندۇردى بۇ نامەسىدىن ھەمە،
دېدى شاھى: «خۇب مەسلەھەتدۇر نېمە؟»
كى بەختەك دېدى: «ئەي شەھى دەرد مەند،
رەقىبلەر بولۇپدۇركى مىسرغا بەند.
قىلاي بەندىنە لەندۇھۇرنى بۆلەك،
مۇنى ساقلاسۇن قىرق كىشى ئۆيدە بەك.
كى ئاندىن ئەمىر قاشلاردىغە بارىپ،
كى دەرھال يانالىك باشىنى ئالىپ.»
بۇ سۆز بولدى مەئقۇل ئەجەب شاھغە،
كىرىپ بۇ ھەرامزادە دەرگاھىغە.
تاڭ ئاتتى قۇياش بولدى ھالا زۇھۇر،
كىرىپ كەلدى مۇقبىل بىلە لەندۇھۇر.
كى بەختەك ھەرامزادە پىنھان يانىپ،
ئالىپ چىقتى ئاش داروبىھۇش سالىپ.
بۇلار ئىچكەيۇ ھەم يىقىلغاي رەۋان،
ئىشارەت قىلىپ خاجە جۇمھۇر ھەمان.
كېلىپ ئاشقە لەندۇھۇر قول سوقۇپ،
كى ئىچمەي قويۇپ كەتتى مۇقبىل ئوقۇپ.
دېدى: «قان كېلىپ بۇرنۇمىزدىن ھەلى»
بەھانە قىلىپ چىتىلار تاشقارى.
كېلىپ خاجەنىڭ ئۆيىدە تۇتتى جاي،
يېدى لەندۇھۇر ئاش بىلە ئىچتى چاي.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

يىقىلدى هوشىدىن كېتىپ شول زەمان،
تۇتۇپ باغلادى بەند ئېتىپ ئانچۇنان.
كى جەللادلار ئولتۇرۇپ خالىدا،
تۇرۇپ ① ئېردى مېهرىنىگار هالىدا.
كېلىپ ئۇشبۇ جەللادنى قورقۇتۇپ،
ئالىپ كىردى بۇلەندۇھۇرنى تۇتۇپ.
كىرىپ شەھ هەرەم ساربغە ئۇشبۇهال،
بۇ ئىشلار ئۇچۇن ئانچۇنان بولدى لال.
دېدى شاهىغە بۇ مەلىكە نىگار،
تاپالمايكى چىقتى شەهەرنى چاپىپ.
قوپۇپ خاجە جۇمھۇر، ئېدى هەسسە تۇن،
باقىپ خاجە مۇقبىلغە: «تۇشتى نە كۇن.
كى مەن بىر تەهارەت قىلىپ رەم سالاي،
ئەمىر هەمزە قايدا، خەبەرنى ئالاي.
سالىپ، دېدىلەركىم سوقۇپ يانىغە،
«تۇشۇپدۇر ئەمىر مىسر زىندانىغە.
كى سەن ئاندا تا بارغۇچە ئۇشبۇ قىش،
خەلاس ئولماغاي، مۇشكىل ئولدى بۇئىش.»
بۇ سۆز بىرلە مۇقبىل چىقىپ شول زەمان،
رەۋان بولدىلار كېچە ياتماي ئەمان.

* *

هېكايەت قىلاي مەن ئىشتىمەكلەدىن،
خاجە ئۇمرى ئېدى بىخەبەر، مەككەدىن
بەناگەه مەدايىنغە يەتتى كېچە،
بولۇپدۇر شەهەر خەلقى كۆپ ئۆزگەچە.
كى بىلدىكى بولمىش بۇ غەۋغا بەلەند،
ۋەلىي لەندۇھۇرنى قىلىپدۇركى بەند.
خەبەرنى ئالاي دەپ خاجە ئۇمرى بىر ئوق،
كى هەر ساری باقتىكى مۇقبىلمۇ يوق.
كى ئاهىستە چىقتى بۇ يەردىن كېلىپ،
كى ساندۇقداقى باجلارنى ئالىپ.
بۇ پۇل - مالنى قويدى پىنهان قىلىپ،
يىغىپ خىشتۇ تاشنى فەراۋان قىلىپ.
بۇ ساندۇقلاغە تاشنى بەككىنە،
سالىپ قويدى ئورنىدا پۇلدەككىنە.
بۇ ساندۇقنى خوب توشقارىپ تاشىغە،
ئۆزى كىردى جۇمھۇرنىڭ قاشىغە.
بۇ ئەسنادا سوردىكى نۇشىرۋان،
دېدى: «كەلتۇرۈڭكىم، خىراجى قايان؟»
بۇ پۇل - مالنىڭ قىلغاچ - ئوق تەپتىشى،
بۇيۇردى هەرامزادە بەختەك كىشى.
ئالىپ كەلدى بىر نەچچە كۇففار بارىپ،
كۆتەرمەكدە ياتتى ئېشەكدەك هارىپ.
قويۇپ شاهنىڭ ئالدىغە «مالنى»،
بۇ ساندۇق بىلەن بارچە ئەمۋالنى.
ئاچىپ ئېردىلەر ئولتۇرۇپ پىرۇ ياش،
كى چىقتى ئاربغ كوهنەخشىت، ئەسكىتاش.
كۆرۈپ بولدى نۇشىرۋان دەرغەزەب،
دېدىكىم: «بارىپ مەن سېنى، ئەي ئەرەب،
«مېنىڭ بىر سۆزۈم سىزگە، ئەي شەهرىيار،
ئەمىر هەمزەنى ئۆلتۇرۈڭ بىگۇمان،
بارۇر لەندۇھۇر ئىلكىنىزدىن قايان.
ئەمىر ئۆلسە هەر ۋەقت ئانى كۆرەي،
كى ئاندىن كېيىن لەندۇھۇرنى بېرەي.
كى مەئقۇل بولۇپ شاهغە بۇ ئىشى،
كى ئۆلتۇرگەلى قىلمادى تەفتىشى.
كى مۇقبىلنى ئىزدەپ تەمامى رەقىب،
تىرىك قويماي ئاندا باشىكنى كېسىپ،
يانىپ كەلمەسەم مەن خاداغە ئېسىپ!»
بۇ سۆز بىرلە ئاتلاندى نۇشىرۋان،
چىقىپ مىسر شەهرىگە يۇردى رەۋان.
خاجە ئۇمرى ئېدى ئوردانىڭ باشىدا،
ۋەلىي خاجە جۇمھۇرنىڭ قاشىدا.
دېدى: «ئەي خاجە ئۇمرى بارىڭچۇستۇخىز،

---

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز خوتەن شېۋىسى بويىچە «تۇيۇپ» دەپ ئېيلىنغان، «توزىتىپ ئېيلىندى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قىلىڭ ئۇشبۇ ئىشنىڭ ئىلاجىنى سىز.
خاجە ئۇمرى زەۋان بولدىلار دەرمەھال،
قىلىپ فىكر ـ ئەندىشە يۈزمىڭ خەيال.
بولۇپ ئېردى تۈن ھەسسە بۇ يول بىلەن،
تاپىشتى كېلىپ خاجە مۇقبىل بىلەن،
يېتىپ مىسر شەھرىگە كەلمىش ئىدى،
خاجە ئۇمرى: «بۇ يەردە تۇرالىڭ» دېدى.
تۇرۇپ ئېردىلەر بۇ دەرەخت قاشىدا،
كەبۇتەر قونۇپدۇر دەرەخت باشىدا.
خاجە ئۇمرى توفەڭ بىرلە ئاتتى ئانى،
مۇنىڭ ئالدىغە تۇشتى لەيلەپ تېنى.
قىلىپ بۇ كەباب ئەيلەمەككە نىيەت،
ئالىپ كۆردىلەر، چىقتى بويىندا خەت.
خاجە ئۇمرى ئاچىپ كۆردى خەتنى ئۇقۇپ،
دېدىكىم: «تۇتۇپسەن ئەمرنى نە خۇب.
كى زىندا ساقلاڭ ئانى ھارغۇچە،
كى خۇب زالقسۇن مەن ئۆزۈم بارغۇچە.
نە خۇش ئىش قىلىپسىز، ئانى بىر كۆرەي،
ئاسىپ دارغە مەن ئۆزۈم ئۆلتۈرەي.»
خاجە ئۇمرى ئۆزى ئۇشبۇ خەتنى ئوقۇپ،
كى «ساقلاي» دېدى يانچۇقىغە سوقۇپ.
قىلىپ مەسلەھەت، ئولتۇرۇپ بىر نەچە،
قوياش ئولتۇرۇپ، بولدى ھالا كېچە.
ئۇرۇپ مۇرغى باڭ بولدى تۈن ھەسسەسى،
يوق ئېردى شەھەر خەلقىنىڭ بەزىسى.
كېلىپ شەھر دەرۋازەنىڭ قاشىغە،
كەمەند بىرلە چىقتى سىفىل باشىغە.
شەھەرگە ئالىپ ئۆزلەرىنى ھەمان،
تەرەددۇد قىلىپ دەر ئىدى «يول قايان؟»
بولۇپ تۈن كېچە مۇشكىل ئولغاچ ئىشى،
چىقىپ كەلدىلەر ئالدىغە ئۇچ كىشى.
خاجە ئۇمرى دېدىكىم كۆرۈپ: «سەن نەجان؟
مەكانىڭدا ياتماي، بارۇرسەن قايان؟»
دېدى: «مەن ئەزىز مىسرى گۇمراھىڭ،
قىزى بولمىش ئېردىمكى ئول شاھىڭ.
بۇ ئاقشام بەناگاھ كۆڭۈل زەۋقىدە،
كى ياتمىش ئىدىم مەن كۆزۈم ئۇيقۇدە.
بىردىپ خىزرى مۇنداغ بىشارەت ماڭا،
بۇ ئىشلارنى قىلدى ئىشارەت ماڭا.
دېدى «تەكرىگە يەتتى ئاھىڭ، سېنىڭ
كى مۇقبىلگە بولدى نىكاھىڭ سېنىڭ.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ بولمىش ئېردى نىشان،»
دېدى: «كەلمەكىم بۇ سەبەبدىن بۇ يان.»
تەنۇشتى ئۇچ ئۆيلەن بولۇپ پايمال،
چەھارسۇغە كەلدى يېتىپ ئۇشبۇ ھال.
بولۇپ ئېردى تۈن ھەسسەسى ئۇشبۇ چاغ،
كى بىر ئۆيدە مەشئەل بەرەدۇر چىراغ.
خاجە ئۇمرى باقىپ كۆردى بىر ئۆيدە باز،
ۋە لېكىن ئۆتەدۇر بىر ئادەم نەماز.
ئوشۇل دەم ئىشىكنى ئاچىپ كىردىلەر،
كى شەمشەر قويۇپدۇر ئانى كۆردىلەر.
كى فاردغ بولۇپ بۇ نەمازدىن ئۆزىن،
بۇلارنىڭ ئاياغىغە سۇرتۇپ كۆزىن.
دېدى: «مەن بۇ سائەتدە تۇشنى كۆرۈپ،
قوپۇپ ئېردىمۇ تەئىرىغنى كۆرۈپ.
دېدىلەركى خىزرى «خاجە ئۇمرى كېلۇر،
ئانىڭ بۇ ئىشى ئانچە مۇشكىل ئىرۇر.
ۋەلى ياتما مۇندا، ئاڭا يار بول،
غەربىلىق دىياردا دىلدار بول.»
بىشارەتلەردىن بولۇپ سەرفەراز،
قىلۇر ئېردىمۇ ئۇشبۇ يەڭلىغ نەماز.»
رەۋان بولدى مۇندىن چىقىپ تۆرت تەن،
بۇ زىنداندا زەڭگى تۇتۇپدۇر ۋەتەن.
بۇ قىز دېدى: «زىنداننى ئۇشبۇ باقار،
ئەگەر تۇيغۇدەك بولسا ئول ئوت ياقار.
مۇڭا فەند تاپتىمكى لايىق ئىرۇر،
بۇ زەڭگى ماڭا يەئنى ئاشىق ئىرۇر.
مۇنى قىچقىردىپ مەن يېقىن كەلتۇرەي،
بۇ خەنجەر بىلەن زەڭگىنى ئۆلتۈرەي.»
بۇ سۆز بىرلە ئىشىكىگە كەلدى رەۋان،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

دېدى قىچقىرىپ: «ئۇشتۇقۇم، سىز قايان؟
ئىجابەت بولۇپدۇركى قىلغان دۇئاڭ،
چىقىپ بولسە قىلغىلكى ھەر مۇددەئاڭ.»
بۇ سۆزلەر بىلەن ئاھ تارتىپ بىر-ئوق،
چىقىپ ئېردى، خەنجەر سالىپ قىلدى يوق.
مۇنى ئۆلتۈرۈپ، شاد بولۇپ ئانچۇنان،
بۇلار كەلدى زىندان باشىغە رەۋان.
خاجە ئۇمرىنى باغلاپ مۇئا سالدىلار،
ئەمرنى بۇ زىنداندىن ئالدىلار.
بۇ قېتىم يۈردى باشلاپ، ئەمرنى ئالىپ،
ئاتاسىغە قىلدى خەۋەرنى كېلىپ.

دېدى: «كەلدى بىر مېھمانى ئەزىز،
قوپۇپ چىققىلى ئانىڭ ئالدىغە تىز.
ئەزىز مىسرى بىر يەردە ياتتى مۆكۈپ،
ئەمىر تۇردى ئانداغ غەزەبناك ئولۇپ.
كېلىپ دېدى: «بولغىلكى مۇئمىن قېنى،
ۋەيا بولماسە ئۆلتۈرۈرمەن سېنى.»
قەبۇل قىلمادى خانە ۋەيران ئېتىپ،
كى ئۆلتۈردىلەر تىيرە باران ئېتىپ.
مۇسۇلمان بولۇپ ئۆزگە قالغان كىشى،
ئەمىر چىقتى مۇندىن تۇگەندى ئىشى.

فەسلى داستان، ئەمىر ھەمزەم ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىسسەلام، يۇشەئ ئەلەيھىسسەلام، ھۇد ئەلەيھىسسەلام، يۇسۇف، سالىھ، نۇھ، ئىسمائىل، زىكرىيا ئەلەيھىسسەلاملار باشلىغ پەيغەمبەر-لەرنىمۇ بىلەن كۆرەشكەنلەرنىڭ بەيانى

يەنە بىر ھېكايەت قىلاي ئىبتىدا،
قىلىپ مەن بۇ ئەرۋاھنىغە ئىقتىدا.
پەردەم مەۋلەۋى جامى قىلسە نەزەر،
يازارمەن بۇ دەفتەرنى ئالىپ گۈزەر.
ئىلاھا، مېنى گۈگۈ لال ئەتمەگىل،
ئۆچەھان ۋەھمىدىن مېنى زار ئەتمەگىل.
كۆڭۈل زەڭگى ئالۇدەسىنى يارۇت،
قىلىپ شاد، ئەندىشە، غەمنى قۇرۇت.
ئەگەر شەخسى بەدكارى بولساممۇ ھەم،
ماڭا قىل ئەتايى بۇ لۇتفى كەرەم.
كەل ئەمدى يانا، خەستەئى تىيرەدىل،
كى ئاغازى قىل بۇ سۆخەن ساز قىل.
كى مۇنداغ رىۋايەت قىلۇر نەسرىدە،
ئەمىر ئولتۈرۈر ئېردىلەر مىسرىدە.
قىلىپ بىر كىشى ئۇشبۇ يەڭلىغ سىفات،
دېدى: «گۇنبەزى بار بىر ئالىي نەجات.
كىرەرگە بۇ گۇنبەزگە دىشۋار ئىمىش،
پەيەمبەر سەلاھى تولا بار ئىمىش.»
ئەمىر كەلدى ئول دەم مۇنىڭ زەۋقىدە
كېلىپ كۆردى گۇنبەزنى بىر ئۇيقۇدە.
ئەمىر تۇتتى زەنجىرىنى ناگەھان،
ئىشىك ئاشكار ئولدى، ئېردى نىھان.
كېلىپ ئىچكەرى كىردى بۇ شەھرىيار،
تېكىگلىك ئەلەم يانە چوڭ قەبرى بار.
تەۋەججۇھدا ئولتۇرمىش ئېردى ئۆزى،
ۋەلىي ئۇيقۇغە باردى ئول دەم كۆزى.
نە كۆردى ئوچۇق ئاسمان ئۇشبۇ ۋەقت،
تۇشۇپ كەلمىش ئول نۇردىن تاجۇ تەخت.
بۇ تەخت ئۇزرە ھەم بىر سەلافەت كىشى،
ۋەلىي ئولتۇرۇپدۇركى سەككىز كىشى.
دېدى بىرلەرى ئول زەمان: «ئەي ئەزىز،
مېنى كۆرسەڭىز ئەسلى تانۇرمۇسىز؟»
ئەمىر دېدى: «ئالەم ئارا كۆرمەگەن،
نېچۇكدىن تانۇرمەن تېخى بىلمەگەن.»
دېدى: مەن ئوشۇل بەندەدۇرمەن ۋۇدۇد
ئاتاسى سۇلەيمانۇ ئىبنى داۋۇد.
ساڭا يادگارىم بۇدۇر ئاڭلاغىل،
بۇ قەبرىم ئايانىنى بەك كولاغىل.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى جىسمى چىقار ساندۇقى، بىرله ئال،
ئانى كىيگىلۇ ئۇشبۇ ئىگنىگنى سال.
رەسۇلى مۇھەممەدكە مەندىن فەيام،
ئايتقايسەنۇ كۆپ دۇئايۇ سەلام.
ياقىنلاشتى ھالا ئوشۇل پاك نۇر،
كى سىزنىك قىلۇر ۋەقتىگىزدە زۇھۇر.
كى مەھرۇم قويماي قىيامەت كۈنى،
شەفائەتلەرىدىن نەدامەت كۈنى.»
يەنە دېدى يۇشەئ ئەلەيھىسسەلام:
«بۇ قەبرىمنى كۆلاك، قوپۇك، ئەي بالام
قۇياقىم چىقار، ھەرنە بارىم ساڭا،
بۇدۇركىم مېنىك يادگارىم ساڭا.»
مەئەلقىسسە، ھازەل-قىياس ھەر بىرى،
دىۋۇلغا بېرىپ ھۇد پەيغەمبەرى.
بېرىپ يۇسۇفى كۆڭلەكۇ جامەنى،
كى سالىھ ئۆتۈك، نۇھ قەمقامەنى.
ۋەلىي زىكرىيا زۇل-ھەجامى يارىپ،
كى ئىسمائىلى قويدى شەمشەر ئالىپ.
ئەمىر بۇ سەلاھدىن بولۇپ سەرفەراز،
كى ئويغاندى، قىلدى بۇ لەشكەر نەماز.
كۆڭلىدىن ئاچىلمىش يانىپ شەب چىراغ،
قوپۇپ، شاد ئولۇپ چىقتىلار ئۇشبۇ چاغ.
يانا ئوردىغە كەلدى مۇندىن يۈرۈپ،
ئەزىز مىسرىنىك ئوغلىنى كەلتۈرۈپ.
ئاتى ئىبنى مەنزەر ئىدى باشىدا،
ۋە لېكىن كىچىك ئېرىدى ئۇچ ياشىدا.
قىلىپ مىسرغە پادىشاھ كامران،
ئاتاسىنىك ئورنىدا بەردى ئويان.
كى ئاندىن بۇ سائەت خاجە ئۇمرى قوپۇپ،
كەبۇتەردىن ئالغان خەتنى ئوقۇپ.
ئەمىر ئاڭلابان بولدىلار دەرغەزەب،
دېدىكىم: «بۇ ئىشنى قىلادۇر نە دەپ؟!»
غەزەبدىن كىيىپ جامەنى شول زەمان،
چىقىپ يۈردىلەر مىسردىن پەھلەۋان.
غەزەبلىك كۆڭۈلدە تۇمەنمىك خەيال،
مەدايىنغە يەتتى ئەمىر ئۇشبۇ ھال.
كى نۇشىروان ئەمما ئوك قول بىلەن،
كىلىپ مىسرغە باشقە بىر يول بىلەن.
ئەمىر بۇيرۇدى: «ئەي كەرەب، ئاتلانىپ،
مەدايىننى ۋەيران قىلغىل بارىپ.»
ئۇمەر مەئدە يۇردىكى مۇندىن رەۋان،
مەدايىنغە يەتتى بولۇپ كامران.
كى ۋەيران قىلدى شەھەرنى چاپىپ،
كى تاراجۇ باراج قىلدى تاپىپ.
خەلايىقنى بۇ ئەژدەھادەك يۇتۇپ،
يەسىر قىلدى خاتۇنلارىنى تۇتۇپ.
قويار ئېردى جانىغە داغ ئۇزرە داغ،
ئەمىر ھەم يېتىپ كەلدىلەر ئۇشبۇ چاغ.
مەلىكەم چىقىپ ئالدىغە فىشباز،
قىلىپ ئانچە ئىنئازۇ بۇ سەرۇى ناز.
تۇتۇپ زۇلفىدىن بۇ ئەمىرى جەھان،
ئالىپ مەھفەگە سالدىلار شول زەمان.
مەلىكەم دېدى: «ئەي ئەمىرى فەنا،
بۇ ئىشلار ئۇچۇن مەندە يوقتۇر گۇناھ.»
ئەمىر دېدى: «بۇ ئىشنى مەئزۇر بىل،
كى ئەھدى قىلىپ ئېردىمۇ جارى تىل.»
كېلىپ خاجە جۇمھۇر ھەم ئۇشبۇ ھال،
دېدىكىم كېلىپ: «ئەي ئەمىر، بۇنە ھال؟
مەدايىننى ۋەيرانە قىلماك بۇ رەك،
تىلەرمەن ھەلى، قىلماسۇن ئەمدى جەك.
ۋەلى شاھنىك يوق گۇنەھلىغ ئىشى،
بۇ بەختەك ھەرامزادەنىك قىلمىشى.»
قىلىپ. خەلق ھەم نالە: «فەرياد رەس!»
ئەمىرنىك غەزەب ئاتەشى بولدى پەست.
مەلىكەمگە ئەمىر بولۇپ كامران،
چىقىپ يۈردىلەر مەككەتۇللاھ سويان.
كېلىپ مەككەتۇللاھغە بۇ شەھرىيار،
بۆلەك تۇشتى مېھرى مەلىكە نىگار.
ئەمىر تۇشتىلەر دارى فىردەۋسىغە،
كى لەشكە قەرار تاپتى ئوردا سىغە.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئىشتكىل، بۇ سۆز ياندى ئەمدى بۇيان،
يېتىپ كەلدى مىسرغە نۇشىروۋان،
كېلىپ كۆردى بۇ مىسر ۋەيران ئىكەن،
خەلايىق ھەمە زارۇ ھەيران ئىكەن،
بىر ئادەم تۇرادۇر سىفىل باشىدا،
كى بەختەك تۇرادۇر ئانىڭ قاشىدا.
«ئەزىز مىسرغە بىزنى قىلغىل خەبەر،
كى نۇشىروۋان كەلدى دەپ مۇلكىۋەر.»
«كى مۇئمىن بولۇپ ئۆزگە قالغان بەقا،
قىلىپ قويدىلار ئوغلىنى پادىشاھ.
مەدايىنغە يۈردى چىقىپ تىزۇ تۇن،
بۇ كۇن بولدى ھەم كۆركەلى يەتتە كۇن.
باردىم ئول مەدايىننى ھالىغە چە،
كى ۋەيرانە قىلغاندۇر ئول ئەرەب بەچە.»
ئىشتىتكى بەختەك ئانىڭ بۇ سۆزدىن،
تۇشۇپ لەرزە تىترەشكە ئالدى ئۆزدىن.
كېلىپ دېدى نۇشىروۋانغە بۇ دەم،
كى يۈزلەندى باشىغە غەم ئۇزرە غەم.
دېدىكىم: «ئىلاجى نېچۇك، بۇ نە ھال؟
قوپۇپ مەسلەھەت قىلدى يۈزمىڭ خەيال.
مەدايىنغە ياندى يەنە ئۆرۈلۈپ،
شاھەرنى كېلىپ ياندىلار چۆرۈلۈپ.
بولۇپدۇركى ۋەيرانە، كوردى قاراپ،
شاھەر خەلقى ئانچە بولۇپدۇر خەراب.
مەلىكەمنى ئىزدەپ بۇ شاھى بىر-ئوق،
كېتىپدۇر ئالىپ ئانى ھەم، باقتى يوق.
باقىپ خاجە جۇمھۇرغە ئول زەمان،
غەزەب قىلغالى شاھ ئەيلەپ گۇمان.
دېدى خاجە: «تۇختاتماسام مەن ئەگەر،
قىلۇر ئىبردى شاھرىگنى زىرۇ زەبەر.»
بۇيۇردىكى بەختەككە ئاندىن تاياق،
دېدى: «ئەي ھەرامزادە خاتۇن تەلاق.
نە ئىشلارنى قىلدىڭ ماڭا سەن، تۇرە؟!»
غەزەبدىن دېدى: «باسغىلۇ بەك ئۇرە!»

تاياق زەخمىدىن قالدى بەدھال ئولۇپ،
كى ئولتۇردى نۇشىروۋان لال ئولۇپ.
كى ئولتۇرمىش ئىبردىكى شاھ بەد دىماغ،
بىر ئادەم كىرىپ كەلدىلەر ئۇشبۇ چاغ.
چىقىپ دېدى: «ئەي پادىشاھى فەرەڭ،
كېلىپدۇركى تاۋۇسى نىكى بۇ رەڭ.
بۇ زۇبىن دېگەن خۇب دىلاۋەر ئىمىش،
بە غايەت بەھادۇر زەبەردەست ئىمىش.»
كى شاھى بۇ سۆزگە بولۇپ شادىمان،
قوپۇپ دېدى بەختەك يەنە ئول زەمان:
«كى زۇبىن مەلىكەمكە لايىق ئىبرۇر،
مەلىكەم ئاڭا ھەم مۇناسىب كېلۇر.
ئەگەر بۇيرۇساڭ ئالغۇسى ئاجراتىپ،
چاپىپ شاھ چاپىپ ھەمكى ئەندىشى ئېتىپ.»
بۇ سۆزلەرگە شاد ئولدى نۇشىروۋان.
كىرىپ كەلدى زۇبىن بۇ ئەسنا رەۋان.
مۇلازىملىق ئىزھار قىلىپ شاھغە،
بەيان قىلدى بۇ سۆزنى گۇمراھغە.
كى بارماقغە ئاتلاندى زۇبىن قوپۇپ،
كى جابدۇغ قىلىپ قوپتى ئاتنى تەقۇپ.
بۇ غەملەر بولۇپ شادلىقغە بەدەل،
خەبەر بولدى مۇنداغ يەنە بۇ مەھەل:
دېدى گۇستەھەمنى كېلىپدۇر كېچە،
فەلان يەرگە يەتكەندۇر ھالىغىچە.
بۇ سۆزلەرگە شەھنىگكى خۇشھاللىقى،
چۇبولدىكى ئاشىپ زىيادە تېخى.
قىلىپ گۇستەھەم بىرلە زۇبىننى باش،
چىقىپ يۈردى يۈز مىڭ كىشى پىرۇ ياش.
ئەمىرگە خەبەر يەتتى ھالا بۇ رەڭ،
ئوشۇل دەم بۇلار سوقتىلار تەبلى جەڭ.
كېلىپ گۇستەھەم لەشكەرى سەر ھىساب،
كى زۇبىن كېلىپ تۇردى سەفنى ياساپ.
بۇ ئەسنادا بار ئىبردى غەمىازى دىن،
نەمايان بولۇپ كىردى ئول سارىدىن.
يېتىپ كەلدى قىرق فىل سەۋارە كىشى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئانىك ئىزدىنىم مەئلۇم ئولمىش ئىشى.
كېلىپ لەندۇھۇرغە بېرىپ نامەنى،
ئاچىپ كۆردىلەر ئۇشبۇ ھەكگامەنى.
پىتىپدۇر بۇ رەك: «مەنكى چىن فۇرشاھ،
كى مەندىن ساڭا كۆپ پەيامۇ دۇئا.
چۇ ئەي لەندۇھۇر، بىلگىلۇ سەن بۇ دەم،
يېتىپ كەلدى مەشرىق ساردىن ئەلەم.
كېلىپ مۇندا تۇركى فىرۇزى دېگەن،
كى مۇنداغ بەلالارنى بىز كۆرمەگەن.
تەمام شەھرى ھىندۇنى ئالدى بۇ دەم،
كى ئەمدى سەرەندىپكە قويدى قەدەم.
بۇ كۈن ياكى ئەرتە مۇنى ئالغۇدەك،
كىشى يېڭ بەرابەر ئاڭا بولغۇدەك.»
بۇ سۆزدە تەمام ئولدى بۇ نامەسى،
بۇ دۇشمەن بۇيان تۇشتى ئەك ۋەھمەسى.
ئەمىر دېدى: «ئەي لەندۇھۇر، سىزبارىك»
دېدى لەندۇھۇر: «مۇندا دۇشمەنلەرىك؛
تۇرۇپ مەن ئاڭا بەرمەگۈنچە شىكەس،
قويۇپ سىزنى مەن بارماقىم خۇب ئەمەس.»
قەبۇل قىلمادى بۇ ئەمىرى جەھان،
ئىبەردىلەرۇ لەندۇھۇرنى ئۇ يان.
يانا لەندۇھۇر كەتتى دەپ گۇستەھەم،
بۇسەگ شاد ئولۇپ، باشىدىن كەتتى غەم.
كى زۇبىن بولۇپ يۈز كېكەش، مىكخەيال،
دېدى گۇستەھ،مگە باقىپ ئۇشبۇ ھال:
«كى مەيدانىغە ئول كۈنى مەن كىرەي،
مېنى ئالغۇدەك بولسە دىنغە كىرەي.
ئالۇرمەن ئانى يا ئالۇر ئول مېنى،
كى مەيدانغە كىر سەن بۇ سۆكقى كۈنى.
قىلىپ مەغلۇبە ئەيلەگىل سەختى جەك،
ئىشىنى ئانىك مەن قىلاي، سىز كۆرەك.»
بۇ يەرگە يېتىپ ئۇشبۇ سەگنىك سۆزى،
باردىپ تۇردى مەيدانغە زۇبىن ئۆزى.
تىلەپ مەرد، جەۋلان ئېتىپ ھەرتەرەف،
يېتىپ كەلدى ئول دەم ئەمىرى ئەرەب.
ئاتىدىن ئۇزۇپ ئالدى كەلگەن زەمان،
كى ئۇرغاي ئىدى يەرگە بەرمەي ئەمان.
كى دەرھال مۇسۇلمان بولۇپ يالباردىپ،
ئەمىر تۇردى ئاھىستە يەرگە ئالىپ.
كىرىپ ئارقادىن گۇستەھەم تىزۇ تۇن،
دېدى: «مۇندا ئەر بولسا كەلسۇن بۇ كۈن.»
قىلىپ باڭى ئاۋازەنى گۇستەھەم،
ئەمىر كىردى مەيدانىغە ئۇشبۇ دەم.
يېتىپ كەلمىش ئېردى بۇ ئەھلى نەجات،
بىر ـ ئوق گۇستەھەم لەشكەرى سالدىئات.
بولۇپ مەغلۇبە ئۆزگەچە رەك بەرەك،
بۇ مەيدان ئارا بولدى بىر سەخت جەك.
كېلىپ خاجە مۇقبىلغە زۇبىن ھەمان،
كى غافىل تاپىپ قىلدى شەمشەر رەۋان.
بولۇپ زەخمدار چۇن يىقىلدى بۇ ئەر،
ئەمىر جەك قىلۇر ئېردىيۇ بىخەبەر.
كى زۇبىن ئەمىر ئارقاسىدىن بۇ ھال،
يېتىپ كەلدى بۇ سەگ بولۇپ پايمال.
ئەمىرگە بولۇپ گۇستەھەم رو بەرو،
قىلۇر ئېردى ئالدىدا يۈز مىك غەرو.
بۇ دەيدۇركى قىيقاس ئەيلەپ نىدا،
دۇبۇلغە بولۇپ باشلاردىن جۇدا.
كى زۇبىن يېتىپ ئارقەدىن قاشىغە،
بۇ سەگ سالدى شەمشەر ئەمىر باشىغە.
ئەمىر زەخم بىرلە يېتىپ ئۇشبۇ دەم،
چاپىپ قىلدىلار گۇستەھەمنى قەلەم،
كى دۇ ھەسسە بولدى بۇ سەگنىك تېنى.
جەھەننەمگە كەتتى بەرابەر جانى.
ئەمىر گاھى ھۇشيار ئولۇپ گاھى مەست،
بېرۇر ئېردى زۇبىن ئېلىگە شىكەست.
خاجە ئۇمرى ئەمىرنى تۇتۇپ ئۇشبۇھال،
شەھەرگە ئالىپ كىردىيۇ دەرمەھال.
خەلىلنىك سەراھىدا ياتقۇزدىلار،
مەلىكەم ئاقىزدىپ كۆزىدىن سۇلار.
كى ئولتۇردى يىغلاپ ئەمىر قاشىدا،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب تورى

يۈدى ياغلىقىنى چۈ كۆز ياشىدا.
يالاڭ قىلدى باشىنى، يىرتىپ يۇزىدىن،
ئۇزۇپ قىلدىلار پارە-پارە ئۆزىدىن.
كېيىپ تۇشتى زۇبىن شەھەرنى قاباپ،
ۋە لېكىن يوق ئىدى بۇ خەندەكدە ئاب.
قىلىپ مەغلۇبە جەڭنى ئىزھارلار،
كى خەندەكدىن ئۆتتى بۇ كۇففارلار.
خاجە ئۇمرى سەپىل باشىغە چىقتىلار،
كى تاش بىرلە خەندەك ئۇرۇپ يىقتىلار.
فەراكەندە بولدى بۇ تاش زەخمىدىن،
قاچىپ ياندى كۇففار بۇ ۋەھمىدىن.
ئەمىر كۆزىنى ئاچتى ھەيران قاراپ،
بۇلارغە، كۆرۈندىكى ھالى خەراب.
ساقايماس دېدىلەر ھەمە پىرۇ ياش،
ھەمە يىغلاشۇر ئىدى كۆزىدە ياش.
ئەمىر ئاچتى كۆزىنى بۇ يەڭلىغ ۋەلېك،
قاراپ ئەمما تۇڭلۇككە ئالدى ئەلەيىك.
ئۇمىد ئۈزدى لەشكەر ئەمىردىن ھەمە،
دېدىلەركى يىغلاپ: «ئىلاجى نېمە؟»
ئەمىر دېدىلەر: «بۇ نە يىغلاشماقلىق،
قوپۇڭ، ئەي مەلىكە، تالاغە چىقلىق.
كى ھېچ قىسسە يوق، بىر زەمان تاشقىرى
چىقىپ ئولتۇرۇڭلاركى مەندىن ئېرى.
خاجە ئۇمرى كىرىپ ئولتۇرۇپ ئىدىلەر،
جەفالارنى سالدى سىقىپ پەرىلەر.
ۋەلىي ئولتۇرالماي، ئىشىكنى ئاچىپ،
قوپۇپ چىقتى ئۆيدىن تالاغە قاچىپ.
كىرىپ ئىدى ئاندىن بۇ مەئنى كەرەب،
مۇنى ھەم سىقىپ، قاچتى بۇ ئۆيى تەرەف
ئەمىرگە بۇ ھالەتنى ئىشتىلدى سۆز،
ئوشۇل دەم بۇ ساری ئەمىر سالدى كۆز.
كېيىپ ئولتۇرۇپدۇر پەرىزادلار،
«كى سەن نې كىشى؟» دەپ ئەمىر سورىدىلار
دېدى: «بىز پەرىزادمىز، ئەي ئەزىز،
كېيىپ كۆھى قافدىن پەرى زادە بىز.
ۋەلىي مۇندا كەلمىش ئىدۇق بۇ كېچە،
كى مەرھەم قويۇپ باشىڭىزغە نەچە.
بىلىڭ مەرھەمىدۇر سۇلەيمانى ئول،
ياراشماس ئىدى مەرھەمى ئۆزگە قول.
يانىپدۇر شىشوق بىزلە قىلغاچ دەۋا،
ياتۇر ئېرىدىگىز بولماسا بارھا.
كۆرۈڭ بۇ سەبەب بىرلە ياندى شىشوق،
داۋا قىلغاچ-ئوق، ياتاسىز كۆز ئوچوق.
بىلىڭ، ئەي يىگىت، ئەمما ئاگاھ بولۇڭ،
بۇ ئىشلارغە ئاگاھۇ دانا بولۇڭ.
كى بىر شاھى باردۇر بەنى نەسلىدىن،
ۋە لېكىن سۇلەيمانىنىڭ ئەسلىدىن.
كى شەھبالى شەھرۇخ ئاتىدۇر ئانىڭ،
نەبىرە سۇلەيمان زاتىدۇر ئانىڭ.
پەرى زادە ئول شاھى ئېرىدى ئۇلۇغ،
كى بولدى بۇ كۇنلەردە ئول قايغۇلۇغ.
بار ئېرىدىكى بىر دانە ئى بۇ زەمان،
كى ئەفرىت ئاتى، بىنىھايەت يامان.
قاچىپ ئول سۇلەيمانىنىڭ بەندىدىن،
قۇتۇلمىش ئىدى ھەرنە ئىش-فەندىدىن.
كى ھالا ئۇ دانۇ شاھغە ئۇشبۇ چاغ،
كى تەشۇدش بېرەدۇركى جانىغە داغ.
چۈ بىزنىكمۇ ھەم مۇللامىز بار ئىدى،
ھۇكۇمەتدە ئول ياخشى رەممال ئىدى.
ئاتى ئەبدۇرەھمان دېمىشلەر ئانى،
ئانى چىرلاتىپ پادىشاھ بىر كۇنى.
ئاڭا رەم باقىڭ دەپ بۇيۇردى پەرى،
كى ئۆتكەن زەمان نەچچە كۇن ئىلگەرى.
دېدىلەر «چەھاندا دىلاۋەر كىشى،
بۇ ئەفرىتغە بارمۇ بەرابەر كىشى؟
مۇنى ھەم ھەلاك ئەيلەگەي ئۆلتۇرۇپ،»
دېدىكىم: «چەفالار سالىپ، كەلتۇرۇپ.»
كى موللا ئەبدۇرەھمان مۇڭا سالدى، رەم،
دېدىكىم: «تۇغۇلمىش مۇبارەك قەدەم.
بۇ سۇنئى ئىلە قۇدرەتۇللاھدىن،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تۇغۇلمىش ئوشۇل مەككە تۇللاھدىن.
خەلىل نەسلىدىن بولغۇسى ئول كىشى،
خۇرۇج ئەيلەمەك لېيك ئانىڭ ئىشى.›
دېدىكىم: ‹تۇغۇلمىش ئۇ ھالا بۇ كۈن
ئانى كەلتۈرۈڭ مۇندا سىز تىزۇتۇن
سۈرۈڭ كۆزگە سۈرمە سۈلەيمانىنى،
كۆرەر ئاندىن ئول دىۋ-پەرى جانىنى.
نىھان بولماغاي ھېچ نېمەرسە ئاڭا.›
دېدىكىم ئوشۇل، شۇڭا كەلدۇك ساڭا،
بۆشۈك بىرلە مۇندا سېنى كەلتۈرۈپ،
كۆزۈڭگە سۈزۈك سۈرمەلەرنى سۈرۈپ،
قىلىپ بىز بۇ ئىشنى بەشىنچى كۈنى،
يەنە كەلتۈرۈپ مۇندا قويدۇق سېنى.»
ئەمىر بىلدىلەر ئايتادۇر ئوشبۇ راست،
ۋە لېكىن بۇ ئەھدى ئەلىم قىلدى كاست.
چەراكى بۇ رەڭ ئىشتىپ ئېردى ئەمىر،
كى چىن پۈتمەس ئېردى بۇ سۆزلەرگە بىر.
دېدىكىم پەرىلەر يەنە ئۇشبۇ رەڭ:
«كى شەھبالىنىڭ بىر قىزى بار كۆرەڭ.
جەمالىدىن ئولمىش قوياش مۇنفەئىل،
يۈزى جىلۋەسىدىن بولۇر ئاي خىجىل.
كى رەئنالارىڭ ئول ئېرۇر تاجىسى،
لەتافەتىدە رەئنالارىڭ تاۋۇسى.
لەبى لەئل ھەم مەڭزى گويا ئانا،
تىلەيدۇركى ئەفرىت بۇ قىزنى يانا.
قىزىنى ئاڭا بەرمەيىن شاھى قاف،
كى شەھرىنى ئالدى بۇ ئەيلەپ شىكاف.
چىقىپ خەلقۇ ئەۋلاد بىلە شاھبال،
قاچىپ كەلدى باغى ئىرەمگە بۇ ھال.
يەنە ئەبدۇرەھمانغە سالدۇردى رەم،
دېدى ئول باقىپ: ‹ۋادەرىغا، ئەدەم.
بۇ ئەفرىت دېۋىنىڭكى كۈشەندەسى،
كى دۈشمەندىن ئول زەخم يەپدۇر بەسى.
ياراشماس دەۋا قىلسەلەر ئادەمى،
كى لازىم سۈلەيمانىڭ مەرھەمى.
كى ئالۇدە شەمشەر ئىكەندۇك زەھەر،›
دېدى: ‹بولماسۇن زايېئ ئول ياخشى ئەر.
قەبۇل قىلسا مەرھەم قويۇڭلار باردىپ،
كېلىڭلار ئانى كۆھى قافغە ئالىپ.
كېلىپ مۇندا ئەفرىت بىلە قىلسە جەڭ،›
دېدىلەركى: ‹مەرھەم قويۇڭ ئۇشبۇ رەڭ.
قەبۇل قىلماسا مۇندا كەلمەكنى ئول،
بۇ مەرھەمنى قويماقغە سۈنماڭلا قول.
ساقايماس، ئۆلەر ئول ياتىپ بارھا،
بۇ مەرھەمدىن ئۆزگە ئاڭا يوق دەۋا.›
دەپ ئېردىكى شەھ: ئۇشبۇدۇر سۆزئايىت،›
دېدىكىم: «نە دەرسەن مۇڭا، ئەي يىگىت.
ئەگەر مەرھەمى قويماساق بىز بۇ رەڭ،
بۇ كۈن-ئەرتە ئانداغ ئىشادۇر مېڭەڭ.
يەنە گەر بۇ مەرھەمنى بىز قويماساق،
تىرىكلىكنى تۈتغىل ئۆزۈڭدىن يىراق.
كى مۇندىن يۈرۈپ ئالتە كۈن بارماقىڭ،
تۇرۇپ ئالتە كۈن، ئالتە كۈن يانماقىڭ.
ۋەلې جەمئى ئون سەككىز ئولدى بۇ كۈن،
بولۇركىم باردىپ يانساڭىز تىزۇ تۈن.»
ئەمىر دېدىلەر: «سەھل ئىكەن ئوشبۇيول،
پەرى دېدى: «مۇندىن يەقىنراقدۇر ئول.»
ئەمىر قىلدى سەردارلارغە خەبەر،
قەبۇل قىلمادىلار بولۇپ زەھرى تەر.
مەلىكە ئۆزىنى قىلىپ پارە غەم،
كى يىغلاپ قىلۇر ئىپردى بىچارە ھەم.
ئەمىر دېدى: «ئۆلمەككە رازىمۇسىز؟
ۋە ياكى تىرىلمەككە رازىمۇسىز؟
ۋەلې ئالتە كۈن ئىپرمىشۇ بارماقىم،
تۇرۇپ ئالتە كۈن، ئالتە كۈن يانماقىم.
بۇ كۈن بولدى ئون سەككىزىنچى قەرار،
كى سىز يىغلاماڭ، ئەي مەلىكە نىگار.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئەي ئەمىرى ئەرەب،
دەۋا قىلدۇرۇڭ سىز ‹باراي ئاندا› دەپ
كېيىن بارماغىل بۇ پەرىلەر كېتەر،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ھارىپ سىز ئۇ يان، بىزگە بولمىش خەتەر.»
ئەمىر دېدى: «قىلماڭ بۇ يەڭلىغ ھەۋەس،
ۋەفا قىلماغان ۋەئدەگە خۇب ئەمەس.»
كى ناچار بىچارەلىكدىن بولار،
بۇ ئىشلارنى ئاخىر قەبۇل قىلدىلار.
خاجە ئۇمرى، مەلىكەم چىقىپ تاشقارى،
كى ئولتۇردىلار ئۇشبۇ ياندىن نارى.
پەرى دېدىلەر «ئادەمى تۇرماسۇ،
ۋەلى بىزگە بەرسۇن ئاياق بىرلە سۇ.
پەرىلەر سۇنى كەلتۈرۈپ قاشىغە،
كى مەرھەمنى قويدى ئەمىر باشىغە.
كى بىھە بولدى ئول دەم ئەمىرى جەھان،
دېدىكىم شەلاشىلغە: «ئەي نەۋ جەۋان.
بۇ كۈففارنى ئۆلتۈرۈڭلار چىقىپ،
قويۇڭلار تامۇغنىڭ ئىچىگە تىقىپ.»
بۇ دىۋلەر چىقىپ ئۆلتۈرە باشلادى،
تۈتۈپ ئاسمان ساريغە تاشلادى.
تۇشۇر ئىبردى لەيلەپ زەمىنگە تېنىپ،
قاچىشتى بۇ كۈففار كۆرۈبان ئانى.
كى ھەيران ئولۇپ ئارقەسىدىن كۆزى،
كى ئاندىن ئەمىر ياخشى بولدى ئۆزى.
ئەمىر سەفنى ئۇبدان تۇزۇپ تۇردىلار،
تەمامى ئەمىر بىرلە ئولتۇردىلار.
شەلاشىل قويۇپ مۇھە ھايى لەتىپ،
ئەمىر بەرىلەر ھەر تەرەف تارقاتىپ.
شەلاشىل يەنە ئىككى - ئۈچ چەرخ ئۇرۇپ،
ئەمىر ئالدىدا پارەگادا تۇرۇپ.
كى شەھبالنىڭ ئامەسىنى ئالىپ،
بۇ ئەسنادا تۇتتى ئەمىرگە كېلىپ.
ئەمىر قىلدى تەئزىمنى ئەھۋالىغە،
بولۇپ غايىبانە بۇ شەھبالىغە.
پېتىپدۇر ئاچىپ كۆردى ھازەل - قىياس،
«كى بەندەز خۇدا يەككە، ئول بىقىياس.
ۋە بىشۇبھە، بىنەمۇنە، كەۋنۇ مەكان،
ۋە ئول قادىرۇ خالىقى ئاسمان.
كى نەئتى خەللى بىرەھمانكە ئول،
چۇ پەيغەمبەرى ساھىبى دەركەھ ئول.
كى مەئزۇر ئول يەئنى فەرزەندەئى،
بىنلىك ئول ئەمىر ھەمزە دىلبەندەئى.
كى بار مۇندا بىر دىۋ زەمانى بۇ دەم،
ماڭا كۆپ يېتىپدۇر ئانىڭدىن ئەلەم.
مېنى خانۇمانىمدىن ئەيلەپ جۇدا،
قىلىپ شەھر ئىلە مەملەكەتدىن ئەدا.
ۋىلايەتدىن ئەيلەپ بۇ يەڭلىغ شىكاف،
ۋە لېكىن خەراب ئولدى بۇ كوھى قاف.
كى ئەرزدىم بۇدۇر، ئەي ئەمىرى پەناھ،
تىلەيدۇركى ئەفرىت بۇ قىزنى يانا،
سۇلەيمانىنىڭ ئەۋلادى ئىبردى بۇ قىز،
بۇ ئىشدىن ئاڭا بەرمەدىم، ئەي ئەزىز.
ئىنايەت قىلىپ قويساڭىز سىز قەدەم،
كى خۇشنۇد بولۇر ھەق تەئالا بۇ دەم.
كى ئىككىنچى، روھى سۇلەيماندىن،
مەدەد بولغۇسى ياكى ئەرۋاھىدىن.
كېلىپ ئالساڭىز ئۇشبۇ دىۋدىن قىساس،
ئەگەر قىلساڭىز بۇ بەلادىن خەلاس.
ۋەلى زايىئ كەتمەس بۇ قىلغان ئىشىڭ،
كى بىچارەلەر ھالىغە يەتمىشىڭ.
يانا كۆپ پەيامۇ دۇئايۇ سەلام،
بۇ سۆزلەر بىلەن نامە بولدى تەمام.»
ئەمىر ھەم قەبۇل ئەيلەدىلەر ئوقۇپ،
كى مەيل ئەتتى بارماقغە ئول دەم قويۇپ.
ئۆز ئورنىدا قىلدى خاجە ئۆمرىنى شاھ،
كى يىغلاشتى لەشكەر چېكىپ دەردۇ ئاھ.
ئەمىر دېدى: «ھەر كۆزدە كۆرسەڭ مېنى
كۆرۈڭلار كى ئورنۇمدا خاجە ئۆمرىنى.»
كى ئاندىن مەلىكەمگە كەلدى يەقىن،
قولىنى تۇتۇپ دېدى: «ئەي نازەنىن.
ۋە ئەي مېھرىبان غەمگۇزارىم مېنىڭ،
مۇرادىم جەھاندا چەراغىم مېنىڭ.
بۇ كۆڭلۇم خوشى، مەھرەمى روزىگار،»

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

دېدى: «سىزگە سۆز، ئەي مەلىكە ئىگار،
خاجە ئۆمرى دېسە ھەرنە سۆز، تۇت قۇلاق،
سۆزىدىن چىقىپ بولماغىل سەن يىراق.
بۇ دىنىنى ئۇنۇتماڭ ۋە ئەي سەرۋى ناز،
ھەمىشە دۇئا بىرلە ئەيلەڭ نەماز.
كى ھەيران جۇدالىقغە، ئەي نازەنىن،
خۇدانىڭ ئىرادەسى قايداغ ئىكەن.»
كەرەب بىرلە مۇقبىلغە دېدى بۇ دەم،
«خاجە سۆزىدىن چىقماڭىز سىزمۇ ھەم.»
نەسىھەت قىلىپ ئانچۇنان يىغلاشىپ،
ئەمىر چىقتى بارماق ئۇچۇن يىغلاشىپ.
خەلايىق تۇرۇپ ناله ئەفغانىغە،
چىقىپ تۇردى تەختى سۇلەيمانىغە.
شەلاشىل قويۇپ ئۇشبۇ ۋەقتى بىلەن،
ئەمىرنى ئالىپ يۇردى تەختى بىلەن.
قۇيۇندەك ھەۋاغە ئالىپ چىقتى تىز،
كى بولدى ئۇشۇل دەم بۇلۇتىدىن ئىگىز،
خاجە ئۆمرى دېدى قىچقىرىپ شۇل زەمان،
«مېنى مۇندا تاشلاپ، بارۇرسىز قايان؟
ۋە ئەي يار، جىگەر گۇشەئى غەمگۇزار،
ۋە ئەي مەھرەمىم، مۇنىسىم، گۇلئۇزار.
مېنى مۇنچە دۇشمەن ئىچىگە تىقىپ،
كى سىز كەتكۈڭىز ئاسمانغە چىقىپ.
كۆرەرمۇ جەمالىنى ئەمدى كۆزۈم،
كى يەتمەس بۇ قىلغان فىغانلىغ سۆزۈم.»
خاجە ئۆمرى يەقىن كەلدى ئەيلەپ خىرام،
كېلىپ قىلدى مەردى كەلانغە سەلام.
دېدىكىم بۇ مەردى كەلان: «ئەي ئەزىز،
خاجە ئۆمرى دېگەن يار ئىھرەمسۇسىز؟»
خاجە ئۆمرى ياقىپ باقىپ دېدىلەر: «ئارى، مەن،»
دېدى بۇ كىشى مەن ساڭا يارىمەن.
جۇنەيدى خاجە ئۆمرىنى دەيدۇر مېنى،
كى ئىزدەپ كېلىپ ئىھرىدىمۇ مەن سېنى،
ياشىم يەتمىش ئىھرىدىكى ئۇچ يۈزگە ھەم،
كى بولدى بىشارەت تۇشۇمدە بۇ دەم.
دېدىلەركى: ئۆمرۈڭ سېنىڭ قالدى ئاز،
بولۇرسەن جەھان سەفەرىدىن گۇداز.
كى دەريايى مەغرىب لەبىگە ھەمان،
قوپۇپ ئانداسەن ئەمدى بارغىل رەۋان.
ئۇشۇل يەرگە ھالا خاجە ئۆمرى كېلۇر،
ئاتىشبازلىقلارنى شۇل ئۆرگەنۇر.
ئۇشۇل ئۆرگەنۇر بارلىقنى ئاڭا،
مەدەد بىز قىلالىڭ بەغايەت ساڭا.
مېنىڭ كەلمەكىم بائىسى بۇ ئىدى،
كېلىڭ ئۆرگەتەي، ئەي خاجەئۆمرى» دېدى.
كى تەئىلىم بېرىپ، ئۆرگەتىپ دەرمەھال،
بېرىپ بەش قاتار تىۋەنى دېدى ئال.
ئاتىشبازلىق ئىھرىدىكى مىڭ يەتتە يۇز،
مۇنى بەردىلەر ھەم قىلىپ ياخشى سۆز.
بېرىپ ھەرنە ئەسبابنى ئول زەمان،
بۇلار يۇردىلەر مەككەتۇللاھ سۇيان.
كېلىپ مەككەگە ئۇشبۇ ئول سائەتى،
كى نۇش ئەيلەدى بۇ ئەجەل شەربەتى.
نەمازدىن ئۆتەپ، قويدىلار يۇپ - تاراپ،
قىلىپ يىد - چىراغ، ئابۇ ئاش ئوت قالاپ.
خاجە ئۆمرى كەرەبكە دېدى بىر كۇنى،
سوقاي بىر بەھانە قىلىپ مەن سېنى.
بېرەي بىر تاياقغە سەمىز ئىككى قوي،
بۇ ئابروينى قويغىل سەمىز گۆشغە تېرى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئۇمەر مەئىدە قىلدى بۇ سۆزنى قەبۇل،
مۇنى باستۇرۇپ ئاڭلاسى سوقتى ئول.
ھەمە قورقابان تۇشتى غەم باشىغە،
بۇ سۆز ياندى نۇشىرۋان قاشىغە.
كى زۇبىن مەدايىنغە كەلدى قاچىپ،
كېچە ئىبردى دەرۋازىلەرنى ئاچىپ.
كىرىپ دېدى نۇشىرۋانغە بۇرەك:
«ئەمىر ھەمزە بىرلە قىلىپ ئاندا جەك.
تالاي لەشكەرىم ئۆلدى، بولدى زىيان،
خەزىنە بۇ پۇل-مال قالدى قايان.
ۋەلى بەئزەسىنى ھەۋاغە ئاتىپ،
تۇشۇپ ئاغزىدىن قان بۇ ئۆلدى باتىپ.
قۇتۇلدۇق قاچىپ بىز بۇيان دەرمەھال،
ئارىغ قالدى ئاندا نىسار ئۆزگە مال.»
كى ھەيران ئولۇپ ئۇشبۇ سۆزگە ھەمە،
دەر ئىبردى: «مۇنىڭكى ئىلاجى نېمە؟»
بۇ ئەسنا زىيادە ئىدى ۋەھمىسى،
كىرىپ كەلدى ساسانى ئۇل كەركەسى.
دېدى ئول قوپۇپ: «پادىشاھى زەۋال،
بۇ يەڭلىغ خەبەر ئاڭلادىم مەن بۇ ھال.
كېتىپىدۇر ئەمىر ھەمزە مۇندىن ناری،
ئالىپ بارمىش ئون يەتتە كۈنلۈك پەری.
بارىپ كۆھى قافدا بۇ رەك قىلغۇدەك،
كى ئەفرىت ددۇ بىرلە جەك قىلغۇدەك.»
كى بەختەك بولۇپ شادىمان ئۇشبۇھال،
دېدىكىم قوپۇپ: «تەبلۇ نەقارە چال.
يانىپ كەلمەكى مۇشكىل ئولمىش ئانىك،
كى ئەمدى يوق ئولدى سېنىڭ دۇشمەنىك.»
كى لەشكەر يىغىپ ئول زەمان ئىككى لەك،
دېدى: «مەككەگە ئەمدى بارماق كېرەك.»
كى زۇبىن بۇ ھۆرمۇز بىلە بۇ باشى،
مۇكەممەل بولۇپ ئاتلانىپ ھەر كىشى.
خەراب ئەتكەلى مەككەتۇللاھنى،
بۇ لەشكەر چىقىپ ئالدى بىر راھنى.
خاجە ئۇمەرى شەھەرنىڭ چىقىپ تاشىغە،
كېلىپ ئىبردى جۇمھۇرنىڭ قاشىغە.
ئەمىر قىسسەسىنى بەيان ئەيلەدى،
بۇ ۋاقىئىنى بىر-بىر ئەيان ئەيلەدى.
ئەمىر جانىبىدىن خاجە سالدى رەم،
باقىپ: «بارەكەللاھ» دېدى: «بۇ نە غەم؟
قىلىپدۇر ئەمىر كۇفرە سۆز بۇ مەھەل،
بۇ كۈنلەر بولادۇركى يىلغە بەدەل.
كېلۈرمەن دېمىش ۋەئدە ئەيلەپ مۇنى،
ھەيال بولماي ئون سەككىزىنچى كۈنى.
ئەمىر «ئىنشائەللاھ» دېمەي، ئەي خاجە،
قالادۇركى ئون سەككىزۇ يىلغەچە.
مۇنى ئاڭلاسا ئول مەلىكە نىگار،
يۈرەكى يارىلمىشكى بەر ئىختىيار.»
كى بىر روزنامە پىتىپ قىلدى جاي،
بۇ خەتنىڭ قەراری ئىدى ئالتە ئاي.
بۇ ئون سەككىزۇ يىلغە رەدنامەنى،
پىتىپ بەردى بىر روزەئى نامەنى.
قىسىپ تاجىغە ئالتە ئايلىقنى بۇ،
كى مەھكەم يۇشۇردىكى يىللىقنى بۇ.
خاجەئۇمری دېدى: «ئەي خوجام، مەن كېچە،
بېلىم يەزمەيىن تا ئەمىر كەلگۈچە.
كى خىزمەتكە باغلاپ بېلىمگە كەمەر،
مەلىكەمنى غەيری كىشىگە ئەگەر.
ئانى ئەسلى كۆرسەتمەگەيمەن مۇدام،
ئانىڭ مويى تال رىشتەسىنى تەمام.»
قەسەمياد قىلدى ياخشى باشىدىن،
كى چىقنى خاجە ئۇمری خاجە قاشىدىن.
بارۇر ئىبردى ناگەھ بۇ ئەيلەپ خىرام،
تۇشۇپىدۇركى زۇبىن بۇ چۆلگە تەمام.
بۇ لەشكەرگە بار ئىبردىلەر سەر ھېساب،
كى چىقتى خاجە ئۇمری سۇرەتىن ياساپ،
بەدەنگە كىيىپ دەلقەئى قاتما قات،
قىلىپ سۇرەتىنى بۇ لاتۇ مەنات.
چىقىپ ئولتۇرۇپ ئەرتەسى پۇشتەدە،
كى سەكرەپ يۇرۇپ پۇشتەنىڭ ئۇستىدە.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب تورى

دېدىلەر بۇ لەشكەر كۆرۈپ سەن ئەجان،
خاجە ئۇمرى دېدى: «تەكتەكى مەن جەھان،
بەيابانىدۇرمەن بۇ سەھرادەكى،
بولۇرمەن سۈلەيمانىنىڭ مۇرغەكى.
كى زۇبىن دېدى: «باشلاغىل بىزگەيول،
بەرەي مەن سانا ئالغىلۇ تولا پۇل.»
خاجەئۇمرى دېدى: «پۇل بەرىڭ باشلايىن،
يەقىن بۇ، ئۇزاق يولنى مەن تاشلايىن.
بەرىڭ پۇلنى سىز ئەۋۋەلا، مەن ئالاي،
كى بەش كۈنلۈك ئاز ياخشى يولغە سالاي.»
كى زۇبىن قىلىپ ئۇشبۇ سۆزنى قەبۇل،
بۇ سەگ بەردى بەش مىڭ قارا تەڭگە پۇل.
بۇ پۇلنى ئالىپ خاجە يول باشلادى،
سالىپ چۆلگە، راست يولنى بۇ تاشلادى.
يىگىرمەئالتە كۈنلۈك بۇ چۆل ئېردى دەست،
سۇيى يوق، ئوتى يوق بەيابانۇ دەشت.
بۇ چۆلدە ئۆلۈپ يەتمىش ئۇچ مىڭ كىشى،
كى دىشۋار ئولۇپ قالغانىنىڭ ئىشى.
ئاتى ئۆلدى، يۈردى پىيادە ماڭىپ،
ئۇزۇق ـ تالقانىنى بىلىگە تاڭىپ.
خاجە ئۇمرىنى ئاخىر بۇ سەگلەر تۇتۇپ،
بەدەر كەتتى، ئالدىدا قالدى يونۇپ.
مەشەققەت بىلەن ئۇشبۇ چۆلدىن چىقىپ،
يەنە ئۆلدى ئاچ، قالغانى نان بىتىپ.
بۇ چۆلگە كىرىپ ئېردى يۈزمىڭ چەرىك،
مۇنىڭدىن قالىپ ئەللىك ـ ئاتمىش تېرىك.

كى ئۇپراقنى زۇبىن ساچىپ ياشىغە،
يېتىپ كەلدى ئوشرۇان قاشىغە.
كى يىغلاپ بەيان ئەتتى بۇ قىسسەنى،
مەشەققەت، زەلالەت، بۇ غەم ـ غۇسسەنى.
بۇ سۆزلەرگە شەھ باشىنى تىترەتىپ،
كى بەختەكنى بەردى ئۆلۈمگە قاتىپ.
مەدايىندە ھەر كىم بار ئېردى تېرىك،
يىغىپ يۈردى ئول دەم تۇمەنمىڭ چەرىك.
كى ئەمما خاجە ئۇمرى بۇ يەردىن يۈرۈپ،
يېتىپ كەلدىلەر مەككەگە چەۋرۈلۈپ.
بۇ ئالتە ئايلىق روزەنى نامەنى،
مەلىكەمگە بەردى بۇ يادنامەنى.
كى بىتاقەت ئولدى مەلىكە نىگار،
كى يىغلار ئىدى ئولتۇرۇپ زار ـ زار.
قويۇپ ھەر زەمان ھەجر ئوتىغە چۇ ياغ،
يېتىپ مەككەگە كەلدى زۇبىن بۇ چاغ.
كى زۇبىن بىلە ئۇشبۇ بەختەك بۇ رەڭ،
شەھەرگە يۈگۈردى قىلىپ سەختى جەڭ.
خاجە ئۇمرى پالاقمان تاشدا ئۇرۇپ،
بەر ـ ئوق قوغلادى ئارقاغە ياندۇرۇپ.
كى زۇبىنغە بەختەك دېدىكىم بۇ رەڭ،
«نە ھاجەت ئېرۇر بىزگە قىلماقغە جەڭ.
كى ياتساق شەھەرنى قاباپ بۇ مەھال،
ئوتۇن يوق، سۇ يوق بولغۇسىدۇر قابال.
مۇنىڭدىن يوق ئېردى ئىلاجى مۇنىڭ،
بۇ شەھرى قابال بولغۇسىدۇر ئانىڭ.

فەسلى داستان، ئەمىر ھەمزە ساھىبقىراننى مەلىكە ئەسما پەرى كوھى قافغە ئالىپ بارىپ، ئون سەككىز يىل تۇرۇپ قالغانلارنىڭ بەيانى

ھېكايەت قىلۇر بۇلبۇلى باغ ئارا.
تەكەللۇم قىلىپ تۇتىنى زاغ ئارا.
ئەمرنى شەلاشىل ئالىپ تېزۇ تۇن،
بولۇپ ئېردى مۇنداغ يۈرۈپ ئالتە كۈن.
بارار ھەم بارار باد يەڭلىغ ئالىپ،
تۇشۇردىكى بىر باغ ئىچىگە كىرىپ.
تۇشۇپ يەرگە ئول دەم ئەمىر ئاچتى كۆز،
پەرىزادلارغا قاراپ سوردى سۆز.
دېدى: «كوھى قاف مەنزىلى جايى بۇ،
ۋە ھالاكى باغى ئىرەممۇ شۇبۇ؟»

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

شەلاشىل دېدى، «ئەي يىگىت» ئۇشبۇ چاغ،
«چەھار باغىم ئولمىش مېنىڭ ئۇشبۇ باغ.
ئېھرۇر كوھى قافنىڭ باشى ئۇشبۇ يەر،
ۋە لېكىن مۇنى باغى زىندانى دەر.»
ئەمىر دېدىلەر: «شۇ كۆڭۈلگە يامان،
كېلىپدۇركى، زىندانغە تۇشتۇم ھەمان.
شەلاشىل چىقىپ باغىنىڭ تاشىغە،
يېتىپ كەلدى شەھبالىنىڭ قاشىغە.
دۇنيا قىلدى ئەۋۋەل مۇنىڭ ھالىغە،
كى ئاندىن خەبەر قىلدى شەھبالىغە.
بۇ ئىشلار ئۇچۇن شاد ئولۇپ دەرمەھال،
سەرۇپاي ئىبەردى ئەمىرگە بۇ ھال.
ئالىپ كەلدىلەر خاھى كۆك، خاھى ئاق،
سەرۇپاي بىلەن توپىچاقى ئىراق.
كى بەھەد قىلىپ شۇكر بىرلەن سەنا،
بۇيۇردى پەرىزادەلەرنى يانا:
«شەلاشىلنىڭ ئىشكىدىن ئول تامغىچە،
كى ئاندىن بۇ باغى گۇلىستانغىچە.
كى سەف ـ سەف تۇرۇڭلار چىقىپ يېرلدا ھەم،
كى چەپ قولدا شۇنداغ، بۇ ئوڭ قولدا ھەم.
ئەمىر ئالدىدا ئۇشبۇ يەڭلىغ چىقىپ،
غەزەپ كۆزى بىرلەن قاراڭلار باقىپ.»
كى شەھبالىنىڭ نىيەتى ئېھردى بۇ،
دەر ئېھردى يۈرەك توختىمايدۇر شۇبۇ.
چىقىپ ئېھردى ئاندىن ئەمىر ئۇشبۇ رەڭ،
تۇرۇپدۇركى سەف ـ سەف پەرى رەڭ بەرەڭ.
ئەمىرگە غەزەب كۆزلەرىنى ئاچىپ،
تۇرار ھەربىرى ئاغزىدىن ئوت ساچىپ.
ئەمىر ھەم غەزەب كۆزلەرىدە قاراپ،
قاچۇر ئېھردى قورقۇپ، پەرىلەر تاراپ.
بۇ دىۋلەرنى ھەيھاتىدىن تېتىرەتىپ،
ئەمىر كىردى باغى ئىرەمگە يېتىپ.
كىرىپ كۆردىلەر باغنى ئۇشبۇ ھال،
كى يەتمەيدۇ قىلسە سەفەتكە خەيال.
قىلىپ رەڭ بەرەڭ نەقشى ئاقۇ سارىغ،
كى تاملارنى ئالتۇندىن ئەتمىش ئارىغ.

ئىدى لەئلۇ يەئقۇتكى ھەر بازەسى،
جەۋاھىردىن ئەتمىشكى دەرۋازەسى.
قىلىپدۇركى مۇنداغ بۇلارنى بەنا،
كى بىر قەسر كۆردى ئەجايىب يانا.
ئېھرۇر لەئلۇ ياقۇت مۇنىڭ قۇببەسى،
كى فىرۇزەدۇر، مەرۋەرىد بەئزەسى.
كى بەئزى زەبەرجەد ئېھرۇر ئۇشبۇ رەڭ،
كى زۇمرەت بىلە خام كۇمۇشدە كۆرەڭ.
كى ئۇستادىنىڭ تۇشمەگەندۇر كۆزى،
ياراتمىش مۇنى ھەق تەئالا ئۆزى.
پەيەمبەر ئۇچۇن قۇدرەتى ئۆز كەمال،
كى سۇنئى ئىلاھى ئېھرۇر زۇل ـ جەلال.
ۋە ھەر قەسرىنىڭ ئالدىدا بۇ تەرىق،
جەۋاھىرنىڭ ئورنىدا ئەتمىش ئارىق.
كى ھەر كۇنگۇرە ئۇستىدە فالۇ فىل،
خۇش ئەلھانى قۇش يەتمىشۇ ئىككى خىل.
گەھى سايراشۇرلار قىلىپ نەغمە ساز،
خۇش ئەلھانى بۇلبۇل كەبى دىلنەۋاز.
خۇداغە سەنا ئايتىبان ئايۇ يىل،
بۇ يەڭلىغ ئاچىپدۇركى ھەمدىغە تىل.
دەرەخت ئاستىدە سەگگى مەرمەردە ھەم،
ئېپتىپ سۇففەلەر زەرۇ زەر يەردە ھەم.
جەۋاھىرنى ئەيلەپ گۇل ئۆزرە چەمەن،
قىلىپدۇر دەرەختلەرگە گۇل بىسەمەن.
زەبەرجەد بۇ كويىنىڭ ئىچىيۇ تاشى،
ئېھرۇر لەئلۇ ـ يەئقۇت كۆرۈنگەن ئىشى.
مەئلەقسىسە، ئاندىغ ئېھرۇر بىقىياس،
كى بارچەندى سەف قىلسە كەلمەيدۇ راست.
ئەمر كۆردى ئاندىن ئۆتۈپ ئۇشبۇ ھال،
پەرىلەر چىقىپ كەلدى ساھىب جەمال.
سەرۇ پاي كىيىپ رەڭ بەرەڭ قاتما قات،
كى سەف ـ سەف تۇرۇپدۇر قىلىپ ئىلتىفات.
تەۋازىئدادۇر ھەر بىرى ئۆزگەچە،
ئەمىر قەسرىنىڭ ئىشكىگە كەلگۈچە.
يېتىپ قەسر ئىشكىگە بۇ ۋەقتىدە،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

ئەمدى كۆردى شەھبالنىڭ تەلىختىدە.
سۈلەيمانىنىڭ ئورنىدا تاپمىش، قەرارە.
كى ياندا موللا ئەبدۇرەھمانى بار.
ساقالى قارىلار ساقالىدىن ئاق،
يىگىتلىكىنىڭ ئەھۋالىدىن ياخشىراق.
مەلىكە زەبانى كۆجەس ياندا،
كى موللا ئەبدۇرەھمان سول ياندا.
كى مەستانە بۇ ئولتۇرۇپدۇر تەمام،
ئەمدى قىلدى ھالا بۇلارغە سەلام.
جەۋابى سەلامىغە ئەيلەپ بۇ دەم،
كۆرۈشمەككە شەھبال قويدى قەدەم.
كۆرۈشتى تۇشۇپ تەختىدىن شول زەمان،
ئەمدىگە بىرىپ تەخت بەردارۇ ئان.
قىلىپ فەرۋەردىشلەرنى ئەيلەپ خىرام،
سوراپ ھالۇ ئەھۋال قويدى تەئام.
ئەمدى ئاسەفى بەرقەراردىن بۇرۇن،
ئانىڭ سەندەلى ئۆزرە تۇتتى ئورۇن.
كى ئەسبابى سۇھبەتنى كەلتۇردىلەر،
بەكاسە بەگەردىشكە كەلتۇردىلەر.
بولۇپ ئىردى تۇش ۋەقتى ھالا بۇ دەم،
ياساۋۇل كىرىپ غۇلغۇلە قوپتى ھەم.
مۇنىڭ نۇرىدىن بولدى رەۋشەن زەمىن،
ئىشىكدىن كىرىپ كەلدى بىر نازەنىن.
مۇنىڭ شۇئىلەسىدىن زەمىن پاقىراپ،
ئەمدى كۆردىلەر كۆز ئۇچىدا قاراپ.
بۇ قىز فىتنەئى مەئلۇم ئولدىكى بىر،
كى ئەندىشەگە قالدى ئاندىن ئەمدى.
ئاتاسىنىڭ ئوڭ ياندا ئولتۇرۇپ،
مۇنىڭ جىلۋەسىدىن جەھاننى تۇتۇپ.
كى ئۆي قىزلارى بارچەسى ئورنىدا،
كى ئولتۇردى زىينەت بىلەن ئالدىدا.
قىلىپ سۇھبەت ئاندىغ ئىچىپ نۇشلەر،
كى ئەسما پەرى باردى ئاغۇشلەر.
پەرىزادىلەر ئانچە خۇشھال ئولۇپ،
ئەمدى باشىدىن چەۋرۈلۈپ قۇرۇپ.

بۇ ئەسنادا كىردى ئىشىكدىن كىشى،
كى چىقتىكى غەۋغا ئەزىمى ئىشى.
شەھابى چىن ئاتلىغ ئىدى پەھلەۋان،
بار ئىپردى زەبەردەست يىگانە زەمان.
مەلىكە بۇ ئەسمانى ئالماق ئۈچۈن،
قىلۇر داغداغە كۈندۈزۇ - كېچە تۈن.
بۇ ئىشلار ئۈچۈن كەلمىش ئىپردى شەھاب،
ئەمدى بۇ سەندەلدە كۆردى قاراپ،
بۇ سەگنىڭ كۆزى بولدى گويا چىگىت،
ئۇرۇپ باڭ غەزەبدىن دېدى: «ئەي يىگىت،
ئەدەبدىن ئەمەس مۇندا ئولتۇرماقلىق،
ئۇلۇغنىڭكى ئالدىدا ئول تۇرماقلىق.
كى تا تاپماغۇنچە ئۇلۇغلۇق مەقام،
بۇ سەندەلدە ئولتۇرماغايسەن مۇدام.
كى ئەفرىتكە ئوخشاش دىلاۋەرمۇ سەن،
ئوشۇل فەھلەۋانغە بەرابەرمۇ سەن.
كى ئەفرىت ئانداغ ئىپرۇر فەھلەۋان،
ئەگەر بىر قارا ئالساڭ كەتكۈڭ قايان.
ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلماق ئىپرمىش ئىشىڭ،
قۇتۇلماس سېنىڭ بولسە يۈزمىڭ كىشىڭ.
كى ئورنۇمدا ئولتۇرماغىل، قوپ بۇ يان،»
دېدى: «تۇرماغىل مۇندا، ئاھىستە يان.»
ئەمدى تەبرەمەي ئولتۇرۇپ ئىپردى، ئول،
كى سۇندى ئەمرىنىڭ ياقاسىغە قول.
بۇ مەجلىسدە ھەركىم بارئىپردى كۆرۈپ،
ئەمدى باشلاردىن ھەمە چەۋرۈلۈپ.
يىقىلدى زەمىنگە باشى يوق تېنى،
ئالىپ. تاشلادىلار تالاغە ئانى.
مەلىكە قوپۇپ، چەرخ ئۇرۇپ ئۇشبۇ ھال،
فىيالە ئالىپ ئىلكىگە دەرمەھال.
چالىپ مۇندا بار ئەرغەۋان بىلە نەي،
ئەمرغە تەۋازېئ بىلەن تۇتتى مەي.
قاشىنى ئىپتىپ، مەي تۇتۇپ، ئىچ دېدى،
ئەمرنىڭ قولىنى تۇتۇپ قىستادى.
ئەمر دېدى: «ئەمدى مېنىڭ يانماقىم،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بەسى مۇشكىل ئولدى قۇتۇلماقلىقىم.»
هەمە مەست ئولۇپ هالىدىن بىخەبەر،
بۇ تەۋەببەتتە كۇن ۋەقتى بولدى دىگەر.
ئاتاسىغە ئەسما دېدىكىم قوپۇپ،
تۇشۇپ پارەكاغە يەرنى ئۆپۈپ.
«بۇ مېهمانىڭىزنى تىلەيمەن نەچە،
كى مېهمان قىلاي ئويدە مەن بۇ كېچە.»
دېدىلەركى شەهبال: «بارغىل ئالىپ،»
كى ئەسما قوپۇپ دېدى تەئىزىم قىلىپ.
ئەمىرگە باقىپ دېدى: «يارىم بولۇڭ،
بۇ كېچە مېنىڭ مېهمانىم بولۇڭ.
جەمالىڭنى مەن كۆرمەسەم كاشكى،
دىلىم، مۇنسىم، غەمگۇزارىم بولۇڭ.
فىراقىڭدا جانسىغە ئارام يوق،
نېتەي ئەمدى مەن هەجرە، جانىم بولۇڭ.
گىرىفتارۇ هەيران ئەسىرىڭ بولۇپ،
بۇ كۇن كۇلبەم ئىچرە چەراغىم بولۇڭ.
تەلەبكارىڭ ئولدۇم بولۇپ ئىنتىزار،
فەرەھ جىسمى سەرۇى رەۋانىم بولۇڭ.
كى شەيدا بولۇپ نۇرقەت ئىچرە نېتەي،
ۋەلې مەرهەمىم، غەمگۇزارىم بولۇڭ.
بۇ هەسرەتدە نۇش ئەيلەدىم قان يۇتۇپ،
بارىپ ئاندا نۇشى رەۋانىم بولۇڭ».
تۇتۇپ مەي بىلەن بۇ بەيتنى ئوقۇپ،
ۋەلې تەكلىف ئەتتى بۇ ئۆيدىن قوپۇپ.
ئەمىر قوپتى چىقتى، بۇ قالغانلارى،
ئەمىر بىرلە يۇردى جەمئى پەرى.
پەرى هۇسنىڭارام گۇلئەندامىلار،
پەرى دىلفۇروزى، دىلئارامىلار.
پەرى چېهرە خالدارۇ جانان پەرى،
تەۋازېئ قىلىپ كەلدى قالغان بارى.
ئەمىرنىڭكى ئاشىق بولۇپ ۋەسلىگە،
ئالىپ كەلدى ئەسما بۇ ئۆز قەسرىگە.
ئوشۇل دەم بۇ ساقى سۇمەن مەي سۇزۇپ،
كى تۇن هەسسەسى بولدى مەجلىس تۇزۇپ.

ئەمىر ئۇيقۇغە مەيل قىلدى ئۇيۇپ،
تۆشەك جاملار سالدى تەكىيە قويۇپ.
ئەمىر ئىستىراهەتكە مەشغۇل بولۇپ،
كۆزى ئۇيقۇغە كەتتى مەغرۇر بولۇپ.
شەلاشىل ئەمىرنىڭ كېلىپ قاشىغە،
كى ئويغاتتى بۇ قول سوقۇپ تاشىغە.
دېدى: «ئەي ئەمىر ئاڭلاغىل بۇ خەيال،
ئىبەردى قاشىڭزغە مېنى شەهبال.
دېدى: «يانماسۇن يۇرتىغە ئەمدى ئول،
قىلاي كەدخۇدالىقنى، قىلسۇن قەبۇل.»
ئەمىر دېدىلەر: «جىننى بولدۇڭمۇ سەن؟!
قەرار دىن ئۆتۈپ مۇندا تۇرماسمە مەن.
كى ئون سەككىز ئولمىش قەرارى بۇ كۇن،
كېتەرمەن بۇ كۇنلەر، تۇرۇپ قىلمە ئون.
ماڭا كەدخۇدالىقى لازىم ئەمەس،
قىلىپدۇر بۇ سۆزلەرنى بىلمەي هەۋەس.»
شەلاشىل دېدىكىم ياڭى باشدىن:
«بېرەدۇر مەلىكەم كۆكەلداشدىن.»
ئەمىر دېدى: «نامەئقۇل سۆزنى دېمىش،
ماڭا ئەسلى مەئقۇل ئەمەس ئۇشبۇ ئىش.»
شەلاشىل دېدىكىم: «مەلىكەم سۆزى،
تېگەدۇر مەلىكەم ۋە لېكىن ئۆزى.»
ئەمىر دېدى: «ئادەم ئىبرۇر زادىغە،
مۇناسىب ئەمەسمەن پەرىزادىغە.»
شەلاشىل تۇرۇپ باشىنى تىترەتىپ،
چىقىپ بۇ ئەمىر قالدى مۇندا ياتىپ.
يانا ئۇيقۇغە بارمىش ئىبردى كۆزى،
قۇچاقىغە كىردى مەلىكە ئۆزى.
ئەمىر ئۇيقۇدىن ئويغانىپ شول زەمان،
ئاتىپ ئاتتى ئەسمانى بەرمەي ئەمان.
ئەمىر دېدى: «ئەسما، بۇ قايداغ سۆزۇڭ،
پەيەمبەرنىڭ ئەۋلادى بولساڭ ئۆزۇڭ.
قورقماي خۇدادىن قىلۇرسەن گۇناھ،
ماڭا خۇبمۇ قىلماق بۇ يەڭلىغ زىنا؟
زىنانى زىنادىن تۆرەلگەن كىشى

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

قىلۇر، بۇ ئەمەس ئۆزگەلەرنىڭ ئىشى.
كى مەن قىلماغۇمدۇر بۇ يەڭلىغ كۈنا،
مەلىكە، يانىڭ ئەمدى ئاستاغىنا.»
مەلىكە چىقىپ دەرد بىلە قۇرقەتى،
دېدىكىم: «نېتەي، ئىشقىنىڭ ئافەتى؟
كى بىتاقەت ئولدۇم ئوتۇڭدا نېتەي؟
دەپ ئېردىم شۇڭا مەقسۇدۇمغە يېتەي.
مېنى بولدى ئاشىق دېمەك سىز ھەلى،
بولۇپ نەچچە يىل مۇبتەلا بولغالى.
ندا ئەيلەيىن مەككەتۇللاھ ئىلە،
ئوشۇل كۈنكى بەھرام خانى بىلە.
مەدايىندا گۈشتىن ئالىشماق ئۇچۈن،
بولۇپ ھەم بەرھەنە چالىشماق ئۇچۈن.
ساچىپ باشىڭىزدىن جەۋاھىرنى مەن،
ئوشۇل ۋەقتىدە بولمىش ئېردىمكى مەن.»
ئەمىر دېدىلەر: «راست ئېيتۇر بۇ دېگەن،
ساچىلغان جەۋاھىر دېدى شول ئىكەن.»
ئەمىر دېدى: «مەن ئادەمى زادەدە،
كى بىر ئاشقىم بار ئانىڭ يادىدە
كى مۇڭداش ئېيتۇر مۇلكى ئادىل ئانىڭ،
دېيەلمەيدۇ ئاتىنى بۇ تىل ئانىڭ.»
كى ئەسما دېدى: «ئەي يىگىت بۇ نەسۆز،
ۋەلې يوقمۇدۇر سەندە كۆرمەككە كۆز؟
ئەگەرچە بۇ ئىشنى قىلۇرمەن بۇ ھال،
ئانىڭدا نە ھۇسنۇ نەبولغاي جەمال؟
پەرىلەرگە ئوخشاشمۇ ھالى ئانىڭ،
ۋەلې قانچە بولغاي جەمالى ئانىڭ؟
ياراتماس دەبان قادىرۇ زۇلجەلال،
كى مەندەك بۇ ھۇسن ئىچرە ساھىبجەمال.»
ئەمىر دېدى: «ھالا بۇرويى زەمىن،
ئاڭا ئوخشە بولماس يانا نازەنىن.»
دەبان مەجلىس ئەسبابىنى ئۆزدىلەر،
ئەمىرنى بۇ مەجلىسكە كىرگۈزدىلەر.
قىزىق بولدى مەجلىس بۇ يەڭلىغ نەچە،
بۇ كۈنلەر ئۆتۈپ، بولدى تا قىرق كېچە.

ئەمىر بىلمەيىن بىر كېچە ياتتىلار،
بۇ كۈننىڭ ھىسابىن قىلىپ باقتىلار.
بولۇپدۇركى قىرق كۈن ئۆتۈپ بۇ قەرار،
ئەمىر يىغلادى ئولتۇرۇپ زار-زار.
دېدى: «ئەي مەلىكە، ئۆتۈپدۇر زەمان،
قالىپ ئېردى يارى جەھانىم ئۇ يان.
نە كەلدىكى لەشكەرلەرنىمكە بەلا،
نە يەردە قىلۇرلار ئىكەن ماجەرا.
ۋە ئول يارى سەرۋى رەۋانى قېنى،
ئالىپ كەلدىلەر ۋەئىدە بىرلەن مېنى.
كۈن ئون سەككىز ئۆتكەندە يانماق ئىدىم،
بۇ كۈنلەردە مۇندا نەتۇرماق ئىدىم.
مەلىكە دېدى: «قىلمە مۇنداغ ھەۋەس،
سۆزۈم بىر مېنىڭ، ئەمما ئىككى ئەمەس.
ئەگەر سەن قەبۇل قىلماغۇنچە مېنى،
ئىبەرمەسمە ئادەم ساريغە سېنى.
تېخى نەچچە يىلدۇر ياتۇرسىز بۇ رەڭ،
قىلالماسسىز ئەفرىت بىلە ئەمدى جەڭ.»
ئەمىرنىڭ كېلىپ ئاچچىغى ئانچۇنان،
قوپۇپ چىقتىلار تاشقارى شول زەمان.
تەفەككۇر قىلىپ بۇ سەفەت ھالىغە،
بۇ سۆزنى كېلىپ قىلدى شەھبالىغە.
ئەمىر دېدى: «كەلتۇردىڭىز سىز مېنى،
كى ئون يەتتە كۈنلۈك قىلىپ ۋەئدىنى.
يەنە بولدى قىرق كۈن ئۆتۈپ پايمال،
قىلىپ مەسلەھەت ئەمدى بىر يولغە سال.
بۇ ئەفرىت بىلەن مەن بارىپ جەڭ قىلاي،
ۋە ياكى بۇ كۈن مەنزىلىمگە ياناي.»
بۇ شەھبال دېدى: «سىز مېنىڭ سەركەشىم،
كى تۇرماق-يانىش بىرلە يوقتۇر ئىشىم.
ئالىپ كەلگۈچى ئول مەلىكە ئېرۇر،
بۇ سۆزنى ئۆزى سورىماڭىز خۇب بىلۇر.»
ئەمىر يىغلابان چىقتى ئۆيى تاشىغە،
كېلىپ تۇردى ئەسما پەرى قاشىغە.
بۇسۆزنى ئەمىر قىلمىش ئېردى تۇرۇپ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

دېدىكىم مەلىكەم دۇرۇشلۇق ئۇرۇپ:
«يامان سۆز سورايسىز ئىكەن، ئەي يىگىت،
كى سەن ئەمدى مەندىن بۇ رەڭ سۆزئىشىت.
مېنىڭ يوقتۇ جەڭلەر ئۈچۈن ھاجەتىم،
قىلۇرمەن ئۆزۈم بولسە ھەر نىيەتىم.»
ئوشۇل دەم بۇيۇردى تاپىپ بىر پەرى،
دېدى: «بۇ يىگىتنى ئاپارغىل ناری.
ئەمىر بولدى خۇشھال ھەم ئۇشبۇ ۋەقت،
ئالىپ كەلدى ئول دەم پەری كۇرسى تەخت.
بۇ تەخت ئۇزرە ئولتۇرغۇزۇپ شول زەمان،
ئەمىرنى ئالىپ يۇردى سەھرا سويان.
فەلەككە يېتىشتى بۇ يەڭلىغ ئالىپ،
بەيابانى جاڭگالدا قويدى كېلىپ.
دېدىلەر: «ئۇيۇقلاپ ئالالىڭ ئارام،
كى ئاندىن يۇرەلىگكى ئەيلەپ خىرام.
ئەمىر ياتتىلار ئۇيقۇدا تۈلغانىپ،
كى فورسەت ياتىپ، قوپتىلار ئويغانىپ.
كېتىپدۇر ئالىپ تەختلەرنى پەری،
ئەمىر قاشىدا قالغانى يوق بىرى.
كىرىپ ھەر تەرەفكە قاراپ بىر نەچە،
كېزىپ يۇردى جاڭگالدا كۇندۇز ـ كېچە.
چىقالماي بۇ جاڭگالدا ھەيران ئولۇپ،
تۇرار ئېردىلەر زارۇ گىريان ئولۇپ.
قىلۇر ئېردىلەر تۇرفە ئەندىشەنى،
«سىيەھ بوم» دەر ئېردى بۇ بىشەنى.
ئەمىر ئولتۇرۇپ قىلدى يۇز مىڭ ھەۋەس،
كى پەررەندە، چەررەندە مەئلۇم ئەمەس.
تۇرار ئېردى ھەسرەتدە شەيدا بولۇپ،
چىقىپ كەلدى بىر شىر پەيدا بولۇپ.
زەبەردەست، باشى گۇنبەزۇ، ئاغزى غار،
قەدى نەچچە گەز، مىسلى شاخى چىنار.
چوپان ئورغاقدەك ئېرۇر تىرناغى،
پۇپوكلۇغ ئەلەمدەك ئېرۇر قۇيرۇغى.
يۇغان ھەم مۇنارەك دەرازۇ ئۆزى،
كى ئالۇدە تارەس پۇرخۇن كۆزى.

يۇگۈردىكى ئانداغ ئەمىرگە بۇ شىر،
چۇ «ئەللاھۇ ئەكبەر» دەبان ئۇردى بىر.
ئەمىرنىڭكى مۇشتى تېگىپ ئېردى راست،
يىقىلدى بۇ شىر يەرگە تارتىپ ئەراس.
سويۇپ تېرەسىنى تولۇمدەككىنە،
تىقىپ خەسۇ خاشاكىنى بەككىنە.
مۇنى قويدى ئىلتىپ دەرەخت باشىدا،
كۆرۈندى مەيىل بىيشەنىڭ قاشىدا.
كېلىپ كۆردى بىر ئادەمى سۈرەتى،
پىتىپدۇر ئاڭا ئىسمى ئەنزەم خەتى.
كى نەققاش بىرلەن قىلىپ خەتنى كەڭ،
ئوقۇپ ئېردى، چىقتى سۆزى ئۇشبۇرەڭ:
«بۇ بىشەنى ھەيرانغە تۇشسە كىشى،
كى يول تاپمايىن مۇشكىل ئولسە ئىشى.
ئوقۇپ ئۇچ قاتار ئىسمى ئەنزەمنى ھەم،
بۇ سۈرەتكە قىلغاي ئوقۇپ ئانى دەم.
كى ئاندىن بۇ سۈرەت بىر ـ ئوق چۆرۈلۈر،
گەھى ئوڭ گەھى سول تەرەپ ئۆيرۈلۈر.
ئەگەر قولنى سۇنسا بۇ سۈرەت قايان،
بۇ چۆلدىن چىقاي دېسە، بارغاي شۇ يان.»
ئەمىر قىلدى ئانداغ بۇ خەتنى ئوقۇپ،
بىر ـ ئوق چەرخ بەردى بۇ سۈرەت قوپۇپ،
سۇنۇپ تۇردى قول ئافتاب ساڭىغە،
ئەمىر كىردىلەر شول تەرەف راھىغە.
كى تۇرماي، بۇ يەڭلىغ يۇرۇپ تېزۇ تۇن،
ۋەلى بولدى ھالا يىگىرمە ئىككى كۇن.
يىگىرمە ئۇچۇنچى بولۇپ ئېردى ھەم،
كى بىر سەر دەرەختلىققە چىقتى بۇ دەم.
ئەمىر بۇ خەيالاتىدا قايغۇلۇغ،
كۆرۈندىكى گۇنبەز بۇ يەردە ئۇلۇغ.
بۇ گۇنبەز ئىچىدىن بۇلۇتدەك بىر ئۇن،
چىقادۇركى خۇمدان تۇتۇندەك تۇتۇن.
ئەمىر كىردى گۇنبەز ئەمەس غار ئىكەن،
بۇ غار ئىچرە قىرق ئالتە دېۋ بار ئىكەن.
بەغايەت زەبەردەست، كۆزى كۆكسىدە،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

قۇلاق زورکی، ئاغزی پىشانەسىدە.
بۇ دۇنىدىكى ھەممە ئولتۇرۇپ، ئوت قالاپ،
كى ئادەمنى سىخلاردا قىلمىش كەباب.
كى ئاغزى ئانىك شىرنىك ئاغزىدەك،
كى ئاۋازى بۇركۇتنىك ئاۋازىدەك.
ئەمىر چىقتى، دۇنىدىكى كەبانى يېدى،
«نە خوب، مۇندا ئادەم كىلىپدۇر» دېدى.
بۇ دۇنىنىك چوڭى ئىبردى قەرقاس دۇ،
ئەمىرگە يۈگۈردىكى ئەيلەپ غەرىۋ.
بۇ دۇ ھەرب سالدى ئەمىرگە رەۋان،
ئەمىر ھەربنى ئالدى، بەرمەي ئەمان.
بىر ئۇردىكى ئانداغ كىلىپ شىرى مەرد،
كى ئوتلار چاقنىدى بولۇپ گەردۇ گەرد.
قاچىپ ئۆزگە قالغانلارى ھەر تەرەف،
ئۆتۈپ يۇردى مۇندىن ئەمىر بول تەرەف.
ئۆتۈپ ياز بۇ كۇنلەر ئارا بولدى قىش،
ساۋۇق شىددەتى ئۇردى جانلارغە نىش.
تولۇپ بۇ زەمىن ياغدىلار قارىغە،
ئەمىر ياتتى ئول دەم كىرىپ غارىغە.
ئوزۇق ھەم ئوتۇنلار تاپىپ ئىشلەدى،
باقىپ نەچچە كۇن غارىدا قىشلادى.
قىش ئۆتتى، ھەمەل ئوترا بولدى كىرىپ،
دەرەختلەر كۆكەردى بۇلاقلار ئاقىپ.
ئەمىر چىقى «يا ئەللا» دەپ شول زەمان،
كى يولسىز بۇ سەھراغە بولدى رەۋان.
كىيىپ يۇردى چۆللەرنى باشى قاتىپ،
كى بىر تاغنىك ئالدىغە كەلدى يېتىپ.
ئوشۇل دەم كىلىپ تاغنىك قاشىغە،
قاراپ ھەر ساری چىقتى تاغ باشىغە.
كۆرۈندى چەھار باغى ھەۋلى ئەرام،
كى ئەيۋان سەرايى ئىگىز ئانچە تام.
ئەمىر ئۇشبۇ باغ ئىچرە قويدى قەدەم،
كىلىپ كۆرمەدى يا پەرى، يا ئادەم.
كى سىرلاپ چەھار باغنىك تامىنى،
ياشىلۇ قىزىلۇ قىلىپ يارمىنى.

بۇلۇتدىن ئىگىزدىك، ئىگىزلىك ئىشى،
يېتىشمەسكى كۆزى قارالاپ كەشى.
قىلىپ سۇففە ئالدىدا ئالىي مەقام،
ياساپ شىرنىك تەرەسىنى تەمام.
كى يولباس بىلەن بەزىدىن قاتما قات،
سويۇپ تەرەسىنى قىلىپدۇر بىسات.
ئەمىرگە بۇ يەر خۇش كىلىپ ئانچۇنان،
ياتىپ ئۇيقۇغە بولدىلار كامران.
ئەمىر ياتمىش ئىبرىدىكى، تۇش ۋەقتى كۇن،
قۇلاقىغە ئىشتىلدى ئاۋازى ئۇن.
كى ئويغاندىلار تولغانىپ ماردەك،
نېمەرسە كۆرۈندىكى ئاق قاردەك.
تەماشا ئەجايىب ئىكەن بۇ مەرەز،
كى قەددى چىقادۇر سەكسەن ئالتە گەز.
ئاغىز غار يەڭلىغ، باشىدا مۆڭۈز،
باشىنىك تۇكىدىن كۆرۈنمەيدۇ كۆز.
ساچى ھەم ئۇزۇن، ئۇشۇقىدىن ئاشىپ،
داغى چەرمە باغلاپدۇر ئول پۇتلاشىپ.
پۇتى پەنجەسى ھەر بىرى تاشتىدۇرۇر،
كى تىرناغلارى ھەممەسى راستىدۇرۇر.
خۇش ئاۋاز باڭلارنى قويمىش ئاسىپ،
بۇلۇتدەك بىر ئۇن ئەئرەھايى باسىپ.
يۇز ئون يەتتە فاتمان تاياقنى ئالىپ،
يۇگۈردى ئەمىر ئالدىغە بۇ كىلىپ:
«نېتەرسەن بۇ يەرلەردە، ئەي بىئەدەب،
نە ئادەم سەنۇ، مۇندا كەلدىك نە دەپ؟!»
ئەمىر دېدى: «بىلمەسمۇ سەنسەن مېنى،
كى ئۆلتۈرگەلى كەلدىم ئەفرىتنى.»
بۇ سۆزنى دېدى دۇ سەفىد ئۇشبۇ ھال:
«قىلىپسەنكى ئادەم مۇنى خام خەيال.
مېنىك چىمچىلاق بىر قولۇمچە بولۇپ،
كى ئەۋۋەل مېنىك بىرلە جەك قىل تويۇپ.
كى ئەفرىت ئانداغكى بىر دۇ ئىبرۇر،
ئاڭا كىم بۇ جەڭدە بەرابەر كىلۇر؟
ۋە ھالاكى ئەفرىتنىك دوستى مەن،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى جەڭ قىلغىل ئەۋۋەل مېنىڭ بىرلەسەن.»
ئەمىر دېدى: لاف ئۇرمە، كارىڭغە باق،»
بۇ سەگ قىلدى ئاندىن ھەۋالە تاياق.
سالىپ ھەربىنى يانە نەۋبەت تۇرۇپ،
كى ھەيران قالىپ بۇ تۇكانى ئۇرۇپ.
ئەمىر دىۋ سەفىددىن تاياقنى ئالىپ،
كى بىر ئۇردى ئانداغ يەقنىراق كېلىپ.
تاياق تۇشتى تاغدەك كېلىپ باشىغە،
بۇ سەگنىڭ تېنى بولدى خەشخاشىغە.
قىلىپ ھەق تەئالاغە شۇكرى سەنا،
كى تۇرماي ئەمىر يۇردى مۇندىن يانا.
بارۇر ئېردىلەر بىر يەردە كېتىپ،
ئۇچكۇردەك كاۋاك يەرگە كەلدى يېتىپ.
تاقاشماس مۇڭا تەۋە بىرلە كىشى،
كى بىلمەيدۇ ياخشى ـ يامانلىق ئىشى.
ئەمىر بۇ كاۋاكغە كىرىپ تېزۇ تۇن،
قاراڭغۇ ئىكەن، يۇردىلەر يەتتە كۈن.
يۇرۇپ بۇ كاۋاك ئىچرە تاپماي پەنا،
كى بىر مەرغىزارىغە چىقتى يانا.
ئاچىلمىشكى گۈللار ياندا بۇلاق،
ئەسەلدىن سۈيى تاتلىغۇ رەڭگى ئاق.
كى سايراشادۇر ھەر تەرەف بۇلبۇلى،
قىزىلۇ سارىغۇ چەمەندە گۈلى.
گۈل ئاچىلسە بۇ ئەندەلىبغە نەغەم
تەكەللۇم قىلۇر روزۇ شەب دەم ـ بەدەم.
خۇش ئەلھان قۇشلار ھەمە سايراشۇر،
ئىشىتكەن كىشى توختاماي يىغلاشۇر.
بۇيى مۇشكۇ ئەنبەر ئېرۇر خۇش ھەۋا،
كۆڭۈلدىن كېتىپ غەيرى ھەم ماسەۋا.
بولۇپ ھەر تەرەف رەڭ ـ بەرەڭ مىۋەسى.
بىھىشتىدىن نىشانە بېرۇر جىلۋەسى.
ئەمىر ئولتۇرۇپ بىر تەھارەت قىلىپ،
كى شۇكرانە ھەقغە ئىبادەت قىلىپ.
ئوشۇل دەم دۇئا بىرلە تەكبىر ئوقۇپ،
رەۋان بولدىلار ئۇشبۇ يەردىن قوپۇپ.

ئەمىر كەلدى بىر مەرغىزارى كۆرۈپ،
كېلىپ كۆردى شەھسۇففەنى بۇ تەرەف.
كېلىپ سۇفغە قاشىغە ئەھلى نەجات،
باقىپ كۆردىلەر ئولتۇرۇپ ئىككى زات.
ئاسىپ تەۋقى لەئنەت بىرى بوينىغە،
بىرى سالمىش ئەدرەمكەشۇ قوينىغە،
بۇ ئىككىسىنىڭكى كۆكەرمىش كۆزى،
ھەرامزادە مەلئۇن بۇلاردۇر ئۆزى.
كى مەككارە ئانداغ فىشانەسى بار،
جەھەننەم ساربىدىن نىشانەسى بار.
بىرى قارلاماي ماڭلايىنى تۇرۇپ،
بىرى كەلدى ئول دەم ئەمىرنى كۆرۈپ.
ئەمىرگە سەلام ئەيلەدى ئۇشبۇ كۆز،
ئەمىر ھەم بۇ سەگدىن ۋەلىي سوردى سۆز.
سەلام قىلغۇچى قىلدى سۆزنى ھەمە،
«سورارسىزكى سۆز قۇدرەتۇللاھ نېمە؟
كى مەندۇرمە شەيتانى مەلئۇن دېگەن،
خۇدانىڭكى فەرمانىغە كىرمەگەن.
نەفەرمانلىقمىدىن ئوشۇل سائەتى،
تۇشۇپ بوينۇمە تەۋقى ھەم لەئنەتى.
بۇ دەججالدۇر سورساڭىز، ئەي ئوغۇل،
ئېشەككە تىكىپ دەندار، ئىشلەيدۇ جۇل.
ياتۇرمىز بولۇپ ئىنتىزار مۇندا بىز،
چىقارمىز كۇنى بولغايۇ ئىككىمىز.
تاپىپ ئالەم ئەھلىنى قويماي تەمام،
كى ئادەمدىن ئالغايمىزۇ ئىنتىقام.»
قوپۇپ كەلدى دەججال بۇ سائەتى،
دېدىكىم سۇنۇپ قولنى بۇ لەئنەتى:
«كىملەلمەس ئىدى ئادەم ئوغلى يەقىن،
كېلۇرسەنكى، ئادەم، بۇ يەرگە نېدىن؟»
بۇ ئىشلارغە دەججال ئەيلەپ خۇرۇش،
ئىكەۋلەن بىر ـ ئوق قىلدى ئانداغ تۇتۇش.
ئەمىر چالدى دەججالنى ئاخىرى،
چىقىپ سىينەسى ئۆزرە ئۆلتۇرگەلى
ئەمىر قىلدى بوغزىغە خەنجەر رەۋان

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

سالىپ سۈركەدى، ئۆتمەدى ئانچۇنان.
كى خەنجەرنى يۈزمىگە سالىپ باقتىلار،
كى ئۆتمەي بۇ شەمشەر بىلەن چاپتىلار.
بۇ ھەم ئۆتمەدى، چاپتىلار دەم بەدەم،
بۇ ئەسنادا كەلدىكى ئاۋاز ھەم.
دېمىشلەركى: «ئەي يادىگارى خەلىل،
ئانى چاپماغىل بىھۇدە، سەبر قىل.
كى ئۆلتۈرگەلى قىلماغىل سەن ھەۋەس،
بۇ ئۆلمەك سېنىڭكى قولۇڭدا ئەمەس.
كى ئېيسانىگە ئىلكىدە ئۆلمەك ئىشى،
يەنە ئۆلتۈرەلمەس بۇ غەيرى كىشى.
ئەمر كۆزىگە سالدى خەنجەر رەۋان،
قىلىپ كۆپ قوپۇپ كەتتىلەر شول زەمان.
تۇرار ئېردىلەر ئارقاغە بارغالى،
كى پەيدا بولۇپ كەلدى بىر جانۋەرى.
ئانىڭ ھەر تۈكى قۇيرۇغى بىرلە تەڭ،
چىقادۇركى ئاۋازى ھەم رەڭ بەرەڭ.
كىشىنىڭ ئىشتىمەككە يوق تاقەتى،
ئەمر تۇردىلار مۇندا بىر سائەتى.
پىتىگلىك پىشانەسىدە ئەمما بۇ،
دېمىشلەركى «دەججال ئىشەكى شۇبۇ.
مىنەر بۇئىشەككە چىقار ۋەقتىدە،
قاچان بۇ خۇرۇج ئەيلەگەن ۋەقتىدە.»
بۇلارنى كۆرۈپ بۇ ئەمرى جەھان،
يەنە ئارقاغە ياندىلار شول زەمان.
كى ئاندىن بولۇپ تەشنەئى ئاچۇ زار،
كى بىتاقەت ئولدى بولۇپ زار - زار.
غۇبار ئولدى ھەم باشى بىرلەن يۈزى،
كى بۇ يەردە ئۆلمەككە يەتتى ئۆزى.

بۇ سۆز مۇندا قالدى، يانىپ سۆز ئۇيان،
دېدىكىم مەلىكە پەرى بۇ زەمان:
«باقىڭ، ئەبدۇرەھمان، بولۇپدۇركى يىل،
كى تاشلاپ ئىدىم ئول يىگىتنى بۇ خىل.
ئۆلۈكمۇ، تىرىكمۇ، ئانىڭ ھالىدىن،
سالىپ رەم خەبەر ئالغىل ئەھۋالىدىن.»

كى موللا ئەبدۇرەھمان مۇڭا سالدى رەم،
دېدى: «ھەيۋ بولۇپدۇر، دەريغا، ئەدەم.
كى ئەسما ئالىپ كەلدى ئانى بۇ رەڭ،
كى خاكىستەردە ياتۇر ھالى تەڭ.
قالىپدۇر ئانىڭ ئازكى ئۆلمەكلىكى،
كى تۇپراقغە گويا كۆمەلمەكلىكى.»
ئوشۇل دەم مەلىكە ئۆزى باشلاغىن،
كى موللا ئەبدۇرەھمان، پەرى باشلاغىن.
يەنە نەچچە دۈنى ئالىپ دەر زەمان،
كى يۈردى ئەمىر قاشلارىغە رەۋان.
كى ئەسما پەرى كەلگەچ ئوق قاشىغە،
تىزىنى قويۇپ بەردىيۇ باشىغە.
يۈزىنىڭ غۇبارىنى ياغلىق بىلەن،
ئارىتتى كېلىپ ئىنتىزارلىق بىلەن.
ئاغىزلارنى بۇ سۇ بىلەن قىلدى نەم،
كى ئاچتى ئەمىر كۆزلەرىنى بۇدەم.
ئەمىر كۆردى ئەسما پەرى باشىدا،
باقىپ ئولتۇرۇپدۇر بۇلار قاشىدا.
يىقىلدى ئاياغلارغە ئەسما قوپۇپ،
قىلىپ تەۋبەلەر ئەھدۇ پەيمان ئوقۇپ.
دېدىكىم: « بارالىڭ ئىرەم باغىغە،
ئىبەرتەي يۈرۈڭ ئادەمزادىغە.»
بۇ سۆزدىن ئەمىر گۈل كەبى ئاچىلىپ،
ئىرەم باغىغە كەلدى مۇندىن يانىپ.
يەنە تۇزدى مەجلىسلەرىنى بۇ ھال،
كى سۇھبەت بىلەن بولدى ھەم پايمال.
گەھى سەير ئېتىپ بۇ ئىرەم باغىنى،
گەھى ياندۇرۇپ ھەجرىنىڭ داغىنى.
گەھى تەخت ئۇزرە كۆتەرتىپ رەۋان،
بارىپ كوھى قافدا يۈرۈپ ھەر قايان.
ئەجايىب - غەرايىب كۆرۈپ ھاي - ھاي،
ئۆتۈپ مۇددەتى بولدى ھەم ئالتە ئاي.
ئەمىر روزەئىنامەسىنى ئاچىپ،
قاراپ باقتى ئول دەم كۆڭۈلنى ساچىپ.
بولۇپدۇر ئەمىركەلگەلى ئىككى يىل،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

يەنە بولدى ئەسمائىنغە ئوشبۇ خىل.
«مېنىڭ بار ئىدى ئاندا بىر ئاشقىم،
نە بولدى ئىكىن ئاندا بىر ئامراقىم.
مېنىڭ لەشكەرىم باشىغە نې بەلا،
ئاڭا كەلدى قايداغىنە ماجەرا.
ماڭا بولسە يا بار - يوقىدىن خەبەر،»
دېدى: «ئۆز دىيارىمغە ئەمدى ئىنبەر.»
بۇ ئەسما دېدى: «ئەي يىگىت، سورمە سۆز،
كى سەن ئەمدى يانماق ئۈچۈن ئۈتمە كۆز.
كى بىدەرد ئىكەنسەنكى ھالا ئۆزۈڭ،
سېنىڭ بىھۇدە ئۇشبۇ قىلغان سۆزۈڭ.
ۋەلې ئاشىقىڭ بولسە مېھرى نىگار،
كى مەن ھەم قىلۇرمەن سېنى ئىختىيار.
كى سەن ھەم تىلەرسەن ئانىڭ ۋەسلىنى،
مېنىڭ مۇندا كۆڭلۈم تىلەيدۇر سېنى.

ۋە ھالاكى مۇشىنق ئېرۇرمەن ساڭا،
نېتەي زارۇ ئاشتى ئېرۇرمەن ساڭا.
كى ئۆلتۈرسەڭىز ئاستۇرۇپ دارىغە،
ئىبەرمەسمە مەن ئادەمىزادىغە.
ۋىسالىڭغە مەن بولمايىن ۋاسىلى،
كى تا قىلمايىن كامى دىل ھاسىلى،
مۇرادىمغە يەتكۈزمەگۈنچە مېنى،
كى يانغالى مەن قويماغۇمدۇر سېنى.
ئەمرىڭ مۇڭا ئاچچىغى كەلدى ھەم،
تەۋەككۈل قىلىپ تەڭرىگە ئۇشبۇ دەم.
كى يىغلاپ خۇداغە مۇناجات ئوقۇپ،
بۇ سائەت رەۋان بولدى يولغە قوپۇپ.
ئەمر ئەمما بىلمەس ئىدى يول قايان،
«نە يەرگە بارۇرسەن، بۇ جاڭگال يامان؟»

فەسلى داستان، خاجە ئۇمرىنىڭ مەلىكە مېھرى نىگارنى ئالىپ تەڭگى رەۋاھىل شەھرىگە قاچقانى

ھىكايەت ئىشتىمەك كېرەك زاغدىن،
كىرىپ سەيرى گۈلشەن ئارا باغدىن.
خاجە ئۇمرى قىلىپ مەككە شەھرىنى جاي،
ئەمر كەتكەلى بولدى ھەم سەككىز ئاي.
كى مېھرى نىگار ئولتۇرۇپ بىر كۈنى،
دېدىلەر: «ئەمر كەلمەدىلەر، قېنى.
بولۇپدۇر ۋەلې ئالتە ئاي، نەچچە كۈن،
كېلۈر دەپ ئىدىلەر بۇ كۈندە ئۇ كۈن.
قېنى، كەلمەدى، ئەمدى ھالا نېتەي؟،
باشىمنى ئالىپ بىر تەرەفكە كېتەي.»
خاجە ئۇمرى بولۇپ ئانچۇنان ئىنتىزار،
كى يىغلاپ دېدى: «ئەي مەلىكە نىگار.
كى بىتاقەت ئولغاي، دەبان مەن سېنى،
بۇ ئېردى ئايىتماسلىقىم راستىنى.
كۆڭۈللەرنى تەسكىن ئۈچۈن مەن بۇ راي،
دەپ ئېردىم قەرارىنى مەن ئالتە ئاي.»
كى بىر رۇزەئىنامە قويدى ئالىپ،

ۋە ھالاكى مۇشىنق ئېرۇرمەن ساڭا،
نېتەي زارۇ ئاشتى ئېرۇرمەن ساڭا.
كى ئۆلتۈرسەڭىز ئاستۇرۇپ دارىغە،
ئىبەرمەسمە مەن ئادەمىزادىغە.
ۋىسالىڭغە مەن بولمايىن ۋاسىلى،
كى تا قىلمايىن كامى دىل ھاسىلى،
مۇرادىمغە يەتكۈزمەگۈنچە مېنى،
كى يانغالى مەن قويماغۇمدۇر سېنى.
ئەمرىڭ مۇڭا ئاچچىغى كەلدى ھەم،
تەۋەككۈل قىلىپ تەڭرىگە ئۇشبۇ دەم.
كى يىغلاپ خۇداغە مۇناجات ئوقۇپ،
بۇ سائەت رەۋان بولدى يولغە قوپۇپ.
ئەمر ئەمما بىلمەس ئىدى يول قايان،
«نە يەرگە بارۇرسەن، بۇ جاڭگال يامان؟»

مۇڭا باقتى ئول دەم مەلىكە كېلىپ.
كۆرۈپ روزەئىنامەنى نەچچە يىل،
كېلەدۇركى ئون سەككىز ئولغاندا يىل.
مۇنى كۆردىيۇ ئاھ تارتىپ خۇرۇش،
يىقىلدى ئوشۇل دەم كېتىپ ئەقلۇ ھۇش.
ھوشىغە كېلىپ سائەتىدىن كېيىن،
كى يىغلاپ دېدىلەركى بۇ نازەنىن:
«كى مەن مۇندا ئون سەككىزۇ يىلغەچە،
مەن ئولتۇرماغۇمدۇر باقىپ، ئەي خوجە.
ئەمر ئاندا ئىشرەت قىلۇرلار بۇ رەڭ،
كى مەن مۇندا مېھنەت چىكىپ ئۇشبۇ رەڭ.
كېتەرمەن ئاتام قاشىغە تىزۇ ئون،
ۋەيا ئەرتەلىككە ۋە ياكى بۇ كۈن.»
بۇ سۆزگە خاجە ئۇمرى بولۇپ ئىنتىزار،
ئاياغقە ئۇشۇپ يىغلادى زار - زار.
دېدى: «ئەي مەلىكە، چۇ مەن بەندەئى،
مېنى قىلماغايسىزكى شەرمەندەئى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى ئون سەككىزۇ يىلمۇ ھەم پات يېتەر،
كى دەردۇ ئەلەم، قايغۇ ھەم پات كېتەر،
بۇ سۆزنى دەبان يىغلاماقلىق بىلەن،
مەلىكەم قوپۇپ پاسىبانلىق بىلەن.
كېلىپ رەھمسى دېدىلەر: «يىغلامائ،
كى ھىجران ئوتىدا مېنى داغلامائ.
ئەگەر بولسا ئانداغ، قوپۇك، ئەي ئەزىز،
كى بىز ئەھدى پەيماننى باغلايلى تېز.»
خاجە دېدىلەر: «بۇ مۇرۇۋۋەت بىلەن،
ئەمىر كەلسە ئىقبالۇ دەۋلەت بىلەن.
ئوشۇل ۋەقتىدە بىلگەنىمنى قىلاي،
كۆرۈك ئىش قىلىپ مەن سەلامەت بولاي.»
مەلىكەم دېدىكىم: «مېنىڭ بىر سۆزۈم،
ئەمىر كەلگەچە مۇندا بولسام ئۆزۈم.
مېنى ئالسە ناگاھ نىكاھىغە ئول،
ئەگەر بەرسە مەندىن خۇدايىم ئوغۇل.
تەمامى بېرىپ تەخت ئىلە تاجىنى،
ئۆز ئورنىدە شاھلىققە قويسە ئانى.»
خاجە ئۇمرى بۇ سۆزلەرنى قىلدى قەبۇل،
مەلىكە يەنە بۇ سەپەت تاپتى يېڭل.
مەلىكە دېدى: «تا تىرىكمەن زەمان،
ۋەلىي بارماغايمەن ئۇ يانۇ بۇ يان.
ئۇنۇتماي ئانىڭ يادىنى روزۇ شەب،
ياتۇرمەن جەمالىنى ھەقدىن تىلەپ.»
بۇلار قىلدىلار مەككە شەھرىنى جاي،
ئەمىر كەتكەلى بولدى ئون سەككىز ئاي.
مەلىكەم ياتىپ، قالمادى ياشلىقى،
تۇگەندى ئارىغ مەككەنىڭ ئاشلىقى.
تاپىلماس ئىدى سۇ بىلە يا ئوتۇن،
ۋە ياكى يىرىك خورمۇنە ياكى ئۇن.
سوراپ بىر سەتەر ئۇن تاپىلماي بۇ ھال،
دەر ئىردى بېرىپ بولسە يۇز تەڭگە ئال.
شەھەر ئىچرە تۇشتىكى ئاچلىق ھەمە،
بۇ ئاچلىقدە ئۆلدى خەلايىق ھەمە.
تىرىك بارىغە تۇشتى جان ۋەھىمەسى،
يوق ئىردىكى شەپقەت بىلەن رەھىمسى.
زەمانە قەھەتلىك بولۇپ ئۇشبۇ خىل،
كېلىپ ھالىغە يىغلاشىپ ئاچتى تىل.
كى چىقتى خاجە ئۇمرى سەپىل باشىغە،
كۆرۈپ كەلدى بەختىك مۇنىڭ قاشىغە
دېدى: «ئەي خاجەئۇمرى، نە مېھنەت ئىرۇر،
بويۇنغا ئالىپسەن، مۇشەقەت ئىرۇر.
شەھەر خەلقى ئولمىشكى ئاچلىقغە تەڭ،
بۇ ئەلنىڭ ۋەبالىغە قالدىڭ ئۆزەڭ.
ساڭا ياخشى ئىشدىن بىرۇرمەن خەبەر،
مەلىكەمنى ئاھىستە سەن بىزگە بەر.
ئۆزۈڭ بىر فەراغەت بىلەن مۇندە قال،
بۇ غەمدىن قۇتۇل، بىزنى ھەم يولغە سال.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «مەنمۇ ھەم بۇ سۆزۈم،
بۇ ئىشلارنى قىلماقچى بولدۇم ئۆزۈم.
ئەمىردىن تۇگەندىكى تەھقىق بۇ ئىش،
خەبەر ئالدىمۇ مۇندا كەلمەس ئىمىش.
ۋە ھالاكى سىزلەرگە بەرمەي، ئۆزۈم
بارۇرمەن ئالىپ، ئۇشبۇ تەھقىق سۆزۈم.
ئۆزۈم شاھ قاشىغە بارغۇم ئالىپ،
بولۇرمەن نۇكەر ھەم بۇ يەڭلىغ بارىپ.
كۆچۈپ يۇرسۇ لەشكەر ھەمە ئىلگەرى،
سالىپ مەھفە ئىچرە چىقارمەن ھەلى.
كى بىگانەلەرنىڭ كۆزى تۇشمەگەي،
يۇرۇك ئىلگەرى، ئارقاڭىزدىن يۇرەي.»
كى بەختەككە لاتۇ مەنات ئانىدىن،
بېرىپ ئانچۇنان تويغازىپ جانىدىن.
«ماڭا قەسد قىلمايسىزۇ ئۇشبۇ رەڭ.»
دېدىلەر، ئان ئىچتى بۇ سەگ رەڭ بەرەڭ.
كۆچۈپ يۇردى لەشكەر مەدايىن سويان،
يانىپ كىردى ھالا خاجە ئۇمرى بۇ يان.
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئەمدى قاچماق كېرەك
قېنى، مەسلەھەت بولسا، قىلماق كېرەك.
كى مۇندىن چىقارساق بارۇرمىز قايان؟»
ئۇمەر مەئدە دېدى: «بارۇرمىز ئۇيان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئانامدىن مانا خەت كېلىپ ئۇشبۇ چاغ،
دېمىش راسلادىم مەن ئوزۇقۇ ئۇلاغ.
يانا لەشكەرىم جەمئىغە پىرۇ ياش،
كى يىغدىم دېمىشلەركى بىر يىللىق ئاش.
تۇرۇپ مەككە يازۇ ئۆتۈپ بولسە قىش،
كى تەڭگى رەۋاھىلغە كەلسۇن دېمىش.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «بولسە ئانداغ بارىپ،
مەلىكەمنى سىزلەر يۇرۇڭلەر ئالىپ.»
بۇ يەرگە يېتىپ مەسلەھەتنىڭ ئىشى،
قاچىپ خاجە مۇقبىل بىلەن ئون كىشى.
مەلىكەمنى مەھفە ئىچىگە سالىپ،
كى تەڭگى رەۋاھىلغە يۇردى ئالىپ.
ئوشۇل دەم خاجە ئۇمرى يۇگۇردى چىقىپ،
كى دەرھال ياساپ بىرگىنە قىز تاپىپ.
بۇ قىزنى مەھافە ئىچىگە سالىپ،
خاجە ئۇمرىنكى چىقتى شەھەردىن ئالىپ.
كېلىپ ئىبردى بەختەكنىڭ ئالدىغە بۇ،
دېدى ئەمما بەختەك: «مەلىكەم شۇبۇ؟»
دېدىلەركى: «ئەي خاجە بەختەك كۆرۈڭ،
چەرىكنى ئالىپ ئالدىمىزدا يۇرۇڭ.
ئەگەر ئۆتسە مەندىن گۇناھ ئىلگەرى،
كى ئەمدى بولاي شاھىڭىز قۇللارى.
تۇرۇپ ئەمدى قاشىدا مەن سۇبھۇ شام،
كى شاھىڭغە خىزمەت قىلۇرمەن مۇدام.»
دەپ ئىبرىنكى، بەختەك بولۇپ شادىمان،
كى لەشكەرلەرى بىرلە يۇردى رەۋان.
مەدايىن ساری بۇردىلەر تېزۇ تۇن،
بۇ يەڭلىغ يۇرۇپ بولدى بەش ـ ئالته كۈن.
بۇلار كەلمىش ئىبردى مەدايىن سويان،
ۋە لېكىن بۇ سۆز ئەمدى ياندى ئۇيان.
بارۇر ئىبردى مۇقبىل مەلىكەم بىلەن،
خەيالات ئەيلەپ تۇمەن غەم بىلەن.
قالىپ ئاندا ئول قىزلارىنىڭ بىرى،
قاچىپ يۇردى مۇندىن مەدايىن ساری.
بۇ قىز هەم قاچىپ تىزۇتۇن بىرنەچە،
يېتىپ كەلدى بەختەك قاشىغە كېچە.
ئايىتتىكى بەختەككە ئەيلەپ هەۋەس،
«مەلىكەم مەھافە ئىچىدە ئەمەس.
كى سەندىن ئىشتىمەك، فەقىردىن دېمەك،
مەھافەدە كەلتۇرگەنى بىر دېدەك.
مەلىكەمنى مەھفە ئىچىگە سالىپ،
كى تەڭگى رەۋاھىلغە كەلتى ئالىپ.
هەلى يەتتى بولغاي ۋە يا يەتمەدى»
هەرامزادە بەختەككە مۇنداغ دېدى.
خاجە ئۇمرى ئالىپ هەم بۇ ئىشىدىن خەبەر
قويۇپ مەھفەنى ئاندا، كەتتى بەدەر.
كى بەختەك، بۇ زۇبىن چېكىپ دەردۇ ئاھ،
بىروق يۇردى قوغلاپ تەمامى سىپاھ.
كى تەڭگى رەۋاھىلغە يەتكۈنچە تەك،
بۇ لەشكەر يېتىپ قالدى بىر سەختى جەك.
شەھەرگە قاچىپ كىردى مەئىدە كەرەب،
كى بەركىتتى دەرۋازەلەرنى كۆرەپ.
مەلىكەمگە مۇقبىل بولۇپ مۇبتەلا،
ۋەلى خەلقى بولدى بۇلارنىڭ تولا.
كى مۇقبىل بولۇپ ئاخىرى زەخمكار،
مەھافەدە قالدى مەلىكە نىگار.
مەلىكەم بۇ يەردە تۇرۇپ قالدى هەم،
بۇ كۇففار لەشكەر كېلىپ ئالدى هەم.
ئالىپ كەلدى زۇبىن قاشىقە رەۋان،
مەلىكەم زەھەر ئىچكەيۇ شول زەمان.
ئىناكە ئاناسى دېدى: «جانۇ دىل،
زەھەرنى هەلى ئالداراپ ئىچمەگىل.
زەمانى تەۋەققۇف قىل، ئەي نازەنىن،
قاچان خاھلاساڭ هەم ئىچەرسەن كېيىن.»
بۇ ئەسنادا ئاۋازى يەتتى ئانىڭ،
خاجە ئۇمرى بىلەن بۇ سەفىد مېهرىنىڭ.
بۇ سەگنى خاجە ئۇمرى كېلىپ قوغلادى،
ئۇرۇپ تاش بىلەن باشىقە، ئاڭلادى.
مەلىكەمنى ئالدى خاجە ئومرى سويۇپ،
كى زۇبىن يانا قالدى نەۋمىد بولۇپ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

مەلىكەمنى مەھەلە ئىچىگە سالىپ،
ۋەلىي كىردىلەر بۇ شەھەرگە ئالىپ.
بۇلار ئولتۇرۇپ ئىبرەتى شەيدا بولۇپ،
يېتىپ كەلدى بىر گەرد پەيدا بولۇپ.
كى ھورمۇز كېلىپ تۇشتى لەشكەر بىلەن،
تەكىپ تۇغ ئەلەم ئالتە پەيكەر بىلەن.
كى بەختەك بولۇپ شاد كۆرگەچ مۇنى،
كېلىپ تۇشتى ئەھراقى سوئقى كۇنى.
بۇ كۇفرى زەبەردەست ئىدى ئانچۇنان،
بەغايەن بەھادۇر ئىدى بۇ يامان.
شەھەرنى قاباپ ھەربىرى ئۇشبۇ رەك،
يۈگۈردى شەھەرگە قىلىپ سەختى جەك.
بولۇپ كۇفر ئىلى لەشكەرى قاتماقات،
قىلىپ جەك بۇ دەرۋازەگە سالدى ئات.
كى زۇبىن بۇ دەرۋازەدىن ئاتتى ئوق،
بۇ ئرق بىرلە دەرۋازەبان بولدى يوق.
خاجە ئۇمرى ئۇ يانغا يۈگۈردى ھەلى،
كى دەرۋازەگە كەلدىلەر بىر يولى.
يۈگۈردى ئۇيان ھەم بۇيان ھاسىراپ،
بۇ ئىلىغ قىلىپ قالدىلار ئالداراپ.
كى مۇقبىل يارالىغ، بۇ يالغۇز ئىدى،
«شەھەرنى بۇ سائەتدە ئالدى» دېدى.
ئۆلۈپ خەلقىنەك جەك قىلىپ نەچچەسى،
شەھەر ئىچرە ھەم كىردى بىر ھەسسەسى.
كى يالغۇز ئىدى بۇ مەلىكە نىگار،
ئۇلۇغ پەھلەۋانلار بولۇپ زەخمدار.
بۇ ئەسنادا كىردى نەمۇدار ئولۇپ،
كېلىپ لەيلى ئىمرانى پەيدا بولۇپ.
ئۇرۇپ نەئرە تارتىپ بۇ كەلگەن زەمان،
كى ئەھراتنى تۇتتى بەرمەي ئەمان.
ئۇرۇپ ئىبردىلەر يەرگە بۇ شىرى مەرد،
چۆكۈپ كەتتى يەرگە بولۇپ گەردۇ گەرد.
بۇ زۇبىنى قوغلاپ شەھەردىن يىراق،

ئۆلۈپ ئۆلگەنى، قالغانى قالدى ساق.
شەھەرگە يانىپ كىردى ئاندىن بۇ ئەر،
بۇ سۆزدىن مەلىكەمنى قىلغاچ خەبەر.
قىلىپ ياخشى خىزمەتلەردە ئەدا،
خاجە ئۇمرى قىلىپ ئۆزگە ئۇبدان دەۋا.

* ① *

ھىكايەت قىلغۇر بۇ سەھەت راۋىيان،
ئەمىر ھەمزەنى يەنىنى ساھىبقىران.
ۋەلىي قىلدى ئەسماغە يانماقغە سۆز،
كى ئەسما دېدى: «يانغالى ئۆتمە كۆز.
ئەمىرنىڭ مۇڭا ئاچچىغى كەلدى ھەم،
رەۋان بولدى يولغە چىقىپ ئۇشبۇ دەم
يۈرۈپ ئىبردى كوھى ئارا تىزۇ تۇن،
ۋە ھالا بولۇپ ئىبردى ئون ئىككى كۇن.
ئەمىرى كۆردى بىر يەردە شەھەنشەنى،
كۆرۈپ خۇش ھەۋا، خۇش لەتافەت ئانى
كى ئولتۇرمىش ئىبردى بولۇپ كامران،
يېتىپ كەلدى بىر دۆ بۇ يەرگە رەۋان.
كى ئانداغ يۈگۈردىكى ئەيلەپ خۇرۇش،
ئىكەۋلەن تۇتۇشتىكى، بولدى ئۇرۇش.
بۇ دۆنى ئەمىر چالدى بەرمەي ئەمان،
قۇتۇلدى مۇسۇلمان بولۇپ شول زەمان.
ئەمىر يىغلادى ئولتۇرۇپ ئۇشبۇ رەك،
دېدىلەركى: «ئەي بۇ نە كۇندۇر كۆرەك.
ئىبەرمەككە ئون سەككىزىنچى كۇنى،
قىلىپ ۋەئدە كەلتۇرمىش ئىبردى مېنى.
بولۇپدۇر نىھتەي ئىككى يىل بۇ زەمان،
يانماي دېسە بىلمەيدۇمەن يول قايان.
نە بولغاي بۇ كۇن كوھى قافدىن ئۇزۇپ،
مېنى قويساڭىز مەككەگە يەتكۈزۇپ.»
بۇ سۆزنى قەبۇل قىلدى دۆ ئۇشبۇ ۋەقت،
رەۋان بولدى كەلتۇرگىلى مۇندا تەخت.
ئەمىر ئالتە كۇن مۇندا ئولتۇردىلەر،
ئوچۇن ئاق قالدۇرۇلغان، ئەسما ماۋزۇ

① قول يازمىدا بۇ ئورۇن ماۋزۇ قويۇش قويۇلمىغان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بۇ دۇنۇ كەلمەدى هەم يانا يۇردىلەر.
بۇ مېهنەت غەمنى ئالىپ باشىغە،
يېتىپ كەلدى بىر تاغنىڭ قاشىغە.
چىقار بىر كەۋاكىدىن ئەجايىب ئۇنى،
ئەمىر ئاڭلادىلار بۇ ئاۋازىنى.
كى دەيدۇر بۇ يەڭلىغ قۇلاق سالسەلەر،
«مېنى خۇبمۇدۇر مۇندا ئۆلتۈرسەلەر؟!
كىشىنىڭكى ئاشىقلىق ئولسە ئىشى،
كى ئاشىق دەبان ئۆلتۈرۈرمۇ كىشى؟!»
بۇ سۆزلەرنى دەپ يىغلامىش ئانچۇنان،
ئەمىر كىردى قاشىغە مۇندىن رەۋان.
كىرىپ كۆردىلەر ئولتۇرۇپدۇركى دۇنۇ،
كۆزى ئۇچ، باشى بىر ئىكەندۇر بۇ دۇنۇ.
كى باغلاپ بىرىسنى ئۆلتۈرگەلى،
تۇرۇپدۇر ئاڭا تىغىنى سۇرگەلى.
قارالاپ ئەمىر تانۇدىلار ئانى،
بۇ دۇنۇ تەخت كەلتۇرگەلى شول كۇنى.
كېتىپ ئېردى، كەلگەي بۇ دۇنۇ ئاندا بۇ،
ئەمىر كۆردىلەركىم ئوشۇل دۇنۇ شۇبۇ.
دېدىلەر: «قېنى تەخت كەلتۇرگەنىڭ،
ۋە لېكىن مېنى بۇ نە فەندۇرغانىڭ؟»
بۇ دۇنۇ دېدى: «مەن تەخت غەمىدە ئىدىم،
تاپىپ بولسا يىلدام بارايىن دېدىم.
نېتەي بۇ بەلاغە گىرىفتار بولۇپ،
تېخى قالدىمۇ خارىئى خار بولۇپ.»
ئەمىر دېدى: «دۇنۇلەرنى كەلتۇرمەكىڭ،
بۇ دۇنۇنى نە دەپ مۇندا ئۆلتۈرمەكىڭ؟»
بۇ دۇنۇلەر دېدى: «ئاڭلاغىل بۇ خەبەر،
كى باردۇر سىيەھچەشم دەپ بىر شەھەر.
ئانىڭ شاھىنىڭكى مەقالاتىنى،
ئۇرۇس سەيرى چەشمانە دەر ئاتىنى.
ئانىڭ بىر قىزى بار ئىدى سەرۋى ناز،
بۇ دۇنۇ ئاشىق ئېرمىش ئاڭا قىشۇ ياز.
قىلىپمەنكى ھەرچەندە بۇ زارىنى،
بۇ قويمايدۇر ئاشىقلىق ئول كارىنى.
كى ئاڭلاندى ئول شاھىغە بۇ سۆزى،
ئوشۇل دەم بۇيۇردى كېلىپ ئاچچىغى.»
ئەمىر دېدى: «ئۆلتۈرمەكىزلەر مۇنى،
مېنىڭ خاتىرىمدىن قويۇڭلار ئانى.»
بۇ دۇنۇلەر دېدى: «ئىشقىنى تاشلاسۇن،
كۆڭۈلنى بۇ رەد سارىغە باشلاسۇن.»
بۇ سۆزنى قەبۇل ئەيلەدى شول زەمان،
ئەمىر چەشم سارىغە يۇردى رەۋان.
ئۇرۇس سەيرى چەشمى چىقىپ پىشباز،
كى ئەئزىم قىلىپ، ئانچە ئەيلەپ نىياز.
كىرىپ قەسرىغە قىلغاچ - ئوق شادلىق،
ۋەلىي قىلدى مەجلىسنى بۇنيادلىق.
بۇ سەير چەشم قولغە فىيالە ئالىپ،
سالىپ دارى بىھۇشنى تۇتتى كېلىپ.
كى بىھۇش يىقىلدى، مۇنى بەند قىلىپ،
ئەمىرنى تۇتۇپ قويدى بۇ فەند قىلىپ.
قىزىغە ئىشارەت بولۇپ بىر نەچە،
خەلىلدىن بىشارەت بولۇپ بۇ كېچە.
بۇ قىز ھەم مۇسۇلمان بولۇپ شول زەمان،
ئەمىرنى خەلاس ئەيلەدى دەر زامان.
بۇ قىزنىڭ ئاتى ئىپردى لانسانى ھەم،
ئىكەۋلەن چىقىپ يولغە قويدى قەدەم.
كى ئۇچ كۇن بۇ قىزنىڭ قاپاردى پۇتى،
مۇنىڭ ماڭغۇچە قالمادى قۇۋۋەتى.
كۆتەردى ئەمىر دۇلاسىغە ئالىپ،
كى ئۇچ كۇن بۇ يەڭلىغ كۆتەردى كېلىپ.
ۋەلىي بۇ سەبەبدىن خۇدايى جەھان،
كى ئىھسانۇ لۇتفى بولۇپ كامران.
بۇ قىزدىنكى بىر ئاتنى پەيدا قىلۇر،
ئەمىرنى بۇ ئات ئۇزرە شەيدا قىلۇر.
ئۇچار قۇشغە ئوخشە، بولۇر مىنسە ئات،
قىلۇرلار بۇ ئاتدا يۇز ئون يىل غەزات.
گەھى ئولتۇرۇپ، گاھى قويدى قەدەم،
يېتىپ كەلدى قىز بىرلە جاڭگالغە ھەم.
چىقىپ كەلدى بىر ئۇي ئەجايىب ئۆزى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

توقۇغلۇغ ۋە لېكىن يىگانە ئۆزى.
ئوشۇل دەم ئەمر تۇتتى ئاستاغىنا،
ئاڭا مىندۇرۇپ لانسانىنى يانا.
ئەمر بويدىسىدىن قوپۇپ كەتتىلەر،
بىروق ھەم بەرابەر سۇغە يەتتىلەر.
ئەمر بويدىسىنى بۇقزغە بېرىپ،
ئۆتەر دەپ سۇنىڭ تا لەبىگە يېتىپ.
قاراپ ئېردى دەريا غە پۇتىنى تىقىپ،
بارادۇر بۇ ئۇي ئاسمانغە چىقىپ.
يۇگۇردى ئەمر ئۇشبۇ ساری بىروق،
بارىپ باقسىلەر قىزمۇ يوق، ئۇيمۇ يوق.
يەنە قالدى يالغۇز ئەمری جەھان،
تەۋەككۇل قىلىپ بولدى يولغە رەۋان.
بۇ ھەيرانەلىقدە قىلىپ يۇز خەيال،
يېتىپ كەلدى بىر غارىغە ئۇشبۇ ھال.
ئەمر كۆردىلەر بۇ ئەجەب غار ئىكەن،
كى ئۇي بىرلە قىز مۇندا ھەم بار ئىكەن.
بۇ قىزنى قويۇپ ئاندا بىر خالىدا،
كى يىغلايدۇ بۇ دېۋ تۇرۇپ ئالدىدا.
ئەمرنى كۆرۈپ لانسانى دەر زەمان،
يىقىلدى ئاياغىغە يىغلاپ ھەمان.
دېدى: «ئەي ئەمر، ئۇي ئەمەس، دوزئىكەن،
بۇ دېۋ ھەم بەغايەت قارا يۈز ئىكەن.
مېنى ئاسمانغە ئالىپ چىقتى بۇ،
كى ئاندىن كېيىن غارىغە تىقتى بۇ.»
ئەمر دېدى: «ئەي دېۋ، مېنى سەن ئالىپ،
ئوشۇل ئادەمىلەردە قويغىل بارىپ.
ماڭا قىلساڭىز ئۇشبۇ خىزمەتنى سىز،
قەبۇل قىلسۇن ئاندىن سېنى ئۇشبۇ قىز.»
بۇ سۆزنى قەبۇل ئەيلەدى شول زەمان،
تاپىپ كەلدى بىر تەختنى دەر زەمان.
ئەمر بىرلە قىز تەختىگە چىقتىلار،
بىرەر نەرسە بارىنى ھەم تىقتىلار.
كۆتەردى بۇ دېۋ تەخت بىرلە كېلىپ،
بۇ دېۋ يۈردى ئۇچ كۈن بۇلارنى ئالىپ.
كېلىپ تۇشتى بىر تاغقە ئەيلەپ خىرام،
دېدى: «ئولتۇرۇڭ، مەن ئالاي بىر ئارام.»
ئەمرنىڭ كۆزى ئۇيقۇغە كەتتى ھەم،
بۇ قىز باردى دەريا لەبىگە بۇ دەم.
قولىنى يۇدى سۇ ئىچىپ ئوشبۇ ھال،
چىقىپ كەلدى بىر ئات سۇدىن دەرھال.
چىرايلىغ ئەجايىب مۇنىڭ ھالى بار،
يانا ئىككى يۈز يەردە ھەم خالى بار.
كېلىپ زوقى قىزنىڭ بۇ ئاتىغە تولا،
بۇ ئات بولدى ھەم قىز بىلەن مۇبتەلا.
ئوشۇل دەم بۇ دېۋ دېدىكىم: «مەندۇمەن،
كى مەندۇرمە ئەرناەشۇ دېۋ دېگەن.»
ئوشۇل سائەتى قىزغە چاپتى بۇ ئات،
بۇ قىز بولدى ئاتىدىن ۋەلى ئىككى قات.
ئەمر ئۇيقۇدا ئىردى، شەيدا بولۇپ،
كى ئەسما پەری كەلدى پەيدا بولۇپ.
كى ئەسما بۇ ئات بىرلە قىزنى ئالىپ،
ئىردم باغىغە كەلدى بەندكە سالىپ.
ئەمر ئۇيقۇدىن ئويغانىپ قوپتىلار،
بۇلار يوق، قوپۇپ ھەر تەرەف باقتىلار.
چىقىپ تاغدىن ھەقىغە ئەيلەپ سەنا،
تەۋەككۇل قىلىپ يۈردى يالغۇز يانا.
بارۇر ئىردى ھەيران ئولۇپ تىزۇ تۇن،
كى يول كەزدى مۇنداغ يىگىرمە ئالتە كۈن.
بۇ دەشتى ئارا ئانچە ھەيران بولۇپ،
ۋەلى تەشنەئى زارۇ گىريان ئولۇپ.
كى قالماي ئەمر تەبرەگۈنچە مەجال،
يىقىلدىكى ئۆلمەكنى ئەيلەپ خەيال.
ياتار ئىردى غەمنى ئالىپ باشىغە،
كى خىزرى چىقىپ كەلدىيۇ قاشىغە.
كېلىپ بۇ ئەمرنىڭ يۈزىنى سىلاپ،
باشىنى يۆلەپ بەردى جامىنا ئاب.
سۇنى خىزرى ئول دەم ئىچۈردى رەۋان،
يانا كەلتۈرۈپ بەردىلەر ئىككى نان.
دېدى: «ئەي ئەمر، دەرمەمەھەل ناننى يەڭ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

تۇڭەنسە قاچان نانكى «يا خىزرى»دەك.
كى سىز بولسىڭىز ھەر قاچان نانىنى يەپ،
بارۇرسىزكى ئادەم ساری، ئەي ئەرەب.»
ئەمىر كۆڭلىدە: نانىنى يەرمەن ھەلى،
يېسەم نانىنى بىر يول تۆگەيدۇر ھەلى.
ئۇشاتتى سۇغە سالدىيۇ تىزۇ تۇن،
يېدى، قويدى نانىنى تۇرادۇر پۈتۈن.
كى تۆرت پارچە قىلدى بۇ نانىنى كېلىپ،
قويۇنلارغە سالدى بىرىنى ئالىپ.
كى ئۇچ پارچەسىنى يېدىلەر ھەمان،
يانا باقتى، بولمىش پۈتۈن ئۇشبۇ نان.
دېدىلەركى خىزرى ئەلەيھىسسەلام،
«قىلاي، ئەي ئەمىر، سۆزنى ئەمدى تەمام.
ۋە لېكىن بۇ ئىش سىزگە ئېردى زەرۇر،
خۇدانىڭكى تەقدىرى مۇنداغ ئېرۇر.
مەلىكە بۇ ئەسمانى سىز ئالمايسىن،
ئانىڭ بىرلە بىر ئۆيدە بىر بولمايسىن.
يانالمايسىزۇ ئادەمزادىغە،
يېتىڭ ئەمدى ئانىڭكى فەريادىغە.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ خىزرى تالىب بولۇپ،
ۋەلي ئالدىدىن كەتتى غايىب بولۇپ.
ئەمىر ئولتۇرۇپ ئېردى خىزرى كېتىپ،
بۇ ئەسنادا كەلدىكى ئەسما يېتىپ.
كېلىپ ئالدىغە بولغاچ - ئوق ئىنتىزار،
ئەمىرگە يەنە يىغلادى زار - زار.
قىلىپ بۇ سىفەت قانچە شۈكرى سەنا،
ئالىپ كەلدى باغى ئىرەمغە يانا.
پەرىلەر ئوشۇل دەمدە مەينى سۇزۇپ،
كى ئولتۇردى مەجلىسكە سۇھبەت تۇزۇپ.
قوپۇپ دېدى مولا ئەبدۇرەھمان بۇ رەڭ:
«ۋەلي قىلماغىل، ئەي يىگىت، بىزنى تەڭ.
بىلۇرمەنكى يۇلدۇزلانىڭ ھۆكمىنى،
ۋە لېكىن كىتابىمدا كۆردۇم ئانى.
مەلىكەمنى تا ئالماغۇنچە ئۆزۈڭ،
كى راستىغە كەلمەيدۇر قىلغان سۆزۈڭ.»

قەبۇل قىلدى ئاندىن ئەمىر لائىلاج،
كى تۆكتى مەلىكە بۇ تويغە خىراج.
ۋەلي ئۇلتۇرۇپ يۈز كالا، مىڭچە قوي،
ئەمىرگە بۇ ئەسمانى قىلدىكى توي.
بولۇپ ۋەسلىگە بىر - بىرى ۋاسىلى،
ۋەلي قىلدىلار كامى دىل ھاسىلى.
ئەمىر دېدىلەر: «مېنى ئەمدى ئۇيان،
ئىبەرتىڭ ۋەيا جەڭگى ئەفرىت سويان.
ۋەيا ئادەمزادەغە يەتكۈزۈڭ،
ۋەيا جەڭگى ئەفرىتغە كەتكۈزۈڭ.»
كى ئەسما دېدى: «سەبر قىل نەچچە كۈن،
ماڭا قىلماڭىز ئىككى ئاي ئەسلى ئۇن.
كى باردۇر مېنىڭ قورساقمدا گۇمان،
ئانى بارمۇ، يوقمۇ قىلاي ئىمتىھان.
ئۆتۈپ نەچچە كۈن بولغاچ - ئوق ھامىلە،
چوڭۇپ قورساقى مەئلۇم ئولدى خىلە.
يانا بىر كۈنى دېدى: «ئەي خەيرۇ شەر،
مېنى ئۆز دىيارىمغە ئەمدى ئىبەر.»
دېدى: «سەبر قىل نەچچە كۈن، بۇ خەيال،
ئوغۇل - قىزمۇ بىلگىل، تۇغۇلسۇن ئىيال.
كى ئاندىن كېيىن خاھ تۇرۇڭ، خاھ يانىڭ،
ئەگەر بولسە ھەر ئارزۇڭىز، قانىڭ.
ئۇچ ئايدىن كېيىن تۇغقالى بولدى خىز،
ئىيال يەرگە تۇشتى، باقىپ ئېردى قىز.
مۇڭا ھەم قىلىپ ئانچۇنان ئىلتىفات،
قويۇپ ھەم «قۇرەيشى بىسۇلتانى» ئات.
ئەمىر ھەم يانا دېدى: «ئەمدى يانای،
بولۇپدۇر ماڭا كەلگەلى نەچچە ئاي.»
دېدىكىم: «بۇ سۆزلەرنى ئەسما يانا:
«دېسۇن بۇ ئىيالىم ئاتاۋۇ ئانا.
ئايىغى چىقىپ، يەرگە قويسۇن قەدەم،
كېتىڭكىم ئوشۇل ۋەقتىدە سىزمۇ ھەم.»
ئەمىر دېدىلەر: «سۆزلەسۇن بۇ قاچان،
قەدەم قويغۇچە كەتكۈسىدۇر بۇ جان؟»
كى ئەسما دېدى: «بۇ پەرىزادىنىڭ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

چىقادۇر تىلى ئالتە ئايدا بىلىك.
كى ئەمدى قىلىك سەبر بىرنەچچە كۈن،
ئىيال سۆزلەسۇن، سىز يانىك تېزۇ تۇن.»
ئەمىر ئالدىلار سەبرىنى باشىغە،
ئىيال چوك بولۇپ كىردى ئۆچ ياشىغە.
ئەمىر بىر كۈنى ئانچە فەرياد ئېتىپ،
مەلىكە نىگارىنى بۇ ياد ئېتىپ.
بىروق يىغلادى سىينەسىگە سوقۇپ،
چېكىپ ئاھنى، بۇ غەزەلنى ئوقۇپ:
«نە يەردە سەنۇ، ئەي مەلىكە نىگار!
كى بىزنى جۇدا قىلدى پەرۋەردىگار!
فىراقىدا كۆزدىن ئاقادۇر ياشىم،
غەربىلىق دىيارىدا قالدى باشىم.
كۆزۈمگە كۆرۈنمىش جەمالىك سېنىك،
بۇ كۈنلەردە قايدا ۋىسالىك سېنىك!؟
ئەلىفدەك قەددىم بولدى ئىشقىدە نۇن،
بولۇپدۇر فىراقىدا ھالىم زەبۇن.
سېنى دەپ بۇ سەھرادا كەزدىم ھارىپ،
بۇ جىسمىم ساماندەككىنە سارغارىپ.
كى ئىشقىدا يىغلاپ كېچە ياتمادىم،
نېتەي بارغالى ئاندا يۈز تاپمادىم.
كى يارى جەھانىم، ۋەلىي غەمئۇزار.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ يىغلادى زار-زار.
ئەمىرنىك ئىيالى كېلىپ قاشىغە،
بۇ ئەسنا قۇرىدىش سالدى كۆز ياشىغە.
دېدى: «ئەي ئاتايى بەلۇتفى كەرەم،
نە يىغلادىڭ، سەندە باردۇر نە غەم؟»
ئەمىر دېدىلەر: «ئەي قىزىم سورمە سۆز،
مەنۇ خەستەۋۇ زارغە سالمە كۆز.
ئاناك كەلتۈرۈپ، ۋەئدە ئەيلەپ مېنى،
كى ياندۇرغاي ئۇن سەككىزىنچى كۈنى.
كى تۆرت يىل بولۇپدۇر، ئۆتۈپ بۇ جەھان،
ئىبەرمەيدۇر ئادەم ساريغە رەۋان.
ۋەيا جەڭگى ئەفرىتكە بارغالى،
بۇ قويمايدۇر بارماقغە يا يانغالى.»

بۇ سۆزنى ئىشىتىپ قۇرەيشى ھەمان،
كى خەنجەر ئالىپ ئىلكىگە شول زەمان.
ئاناسى قاشىغە كىرىپ ئۇشبۇ ھال،
دېدى: «ئەي ئانا، بۇ نەيەڭلىغ خەيال؟!
خۇدادىن ئۆزۈك ئەسلى قورقماسمۇسەن،
كى ئەرۋاھلاردىن ئۇياتماسمۇسەن؟!
ئوشۇل كۈنكى ۋەئدەڭگە قىلماي ۋەفا،
قىلمۇرسەن نە ئىشدىن بۇ يەڭلىغ جەفا؟!
بۇ كۈن ياكى يانماقغە رۇخسەتنى بەر،
كى ئەفرىتنىك جەڭگىگە يا ئىبەر!
ۋەيا بولماسە، ئۇشبۇ قىلىغان سۆزۈم،»
دېدى: «ئۆلتۈرمەن ئۆزۈمنى ئۆزۈم!»
كى ئەسما قەبۇل ئەيلەدى ئۇشبۇ رەڭ،
كى ئەفرىت دېۋ بىرلە قىلماقغە جەڭ.
بۇ سۆزلەرگە موللا ئەبدۇردەمان باقىپ،
دېدى بۇ ئەمرگە تالاغە چىقىپ.
«كىشىگە قاچانكىم بۇ يەتسە بەھەم،
كى ئەفرىت جەڭگىگە قويسە قەدەم.
ئانىك مۇندا قويغا مەسالەسى بار،
ئانى ئۆلتۈرۈرنىك نىشانەسى بار.
زەمانكى ئەفرىت دېۋ بەندىدىن.
كى قاچقان سۇلەيمانىنىك بەندىدىن.
بار ئىبردى سۇلەيمان قولىدا ئەسا،
ئىدى مۇئجىزە بۇ ئەسايى رەسا.
بۇ يەرگە سۇلەيمان تىكىپ شول زەمان،
ئەسا كۆكلەدىكىم ئوشۇل دەم رەۋان.
سۇلەيمان دېدىكىم: «قاچان بۇ گىيا،
مېنىك بۇ ئەسام بولغۇسى بىر چىنا.
كەمالىغە يەتكەي دەرەختى بولۇپ،
يۇغان بولغۇسىدۇركى ۋەقتى بولۇپ.
قىلۇر كىمكى ئۇشبۇ چىنارنى قەلەم،
كى ئەفرىت جەڭگىگە قويسۇن قەدەم.
بۇ دېۋنىك ئەجەلى شۇ كىشىدەدۇر،
ئانىڭكى جەزاسىنى شول ئەر بېرۇر.»
دېدىكىم: «يىگىت، بۇ دەرەخت ئۇشبۇ رەڭ

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

مۇنىڭ قەددى ئەفرىت دىۋ بىرلە تەڭ.»
ئەمىر ئۇشبۇ سۆزگە بولۇپ كامران،
چىنار قاشىغە كەلدى مۇندىن رەۋان.
كى شەمشەر ئالىپ ئىلكىگە ئۇشبۇ دەم،
سالىپ ئېردىلەر، بولدى گويا قەلەم.
بۇلار دېدى: «بۇ دىۋنى تەڭ قىلمۇدەك.»
دېدىلەر: «بارىپ ئاندا جەڭ قىلمۇدەك»
كى ئەسما پەرى بۇيرۇدى ئۇشبۇ ۋەقت،
ئوشۇل دەم ئالىپ كەلدى بىر پارە تەخت.
پەرىلەرغە بۇ تەختنى تۇتغۇزۇپ،
ئەمرنى بۇ تەخت ئۈزرە ئولتۇرغۇزۇپ.
بۇ دىۋلەر يۈرۈپ تەخت بىرلەن ئېلىپ،
ۋەلىي قويدى بىر تاغ باشىغە كېلىپ
ئەمر سوردىلار: «بۇ نە ئوتدۇر بۇ يەر؟»
بۇ دىۋلەر دېدى: «ئوت ئەمەس، بۇشەھەر.
مۇنى ھەق تەئالا سۈلەيمان ئۈچۈن،
ياراتمىش ئىدى سۇنئى فەرمان ئۈچۈن.»
بۇ دىۋلەر دېدىكىم يانا: «ئەي ئەزىز،
ۋەلىي كەلگەلى ھەد ئەمەس مۇندا بىز.
بۇ يەرگە قويالماس پەرىلەر قەدەم،
كى سىز كەلگەچ - ئوق بىزگە بولدى بەھەم.»
ئەمر دېدىلەر: «بولسە ئانداغ، قاراپ،
بارارمەن، ياتقىلار بۇ يەردە ماراپ.
كى غالىب ئاڭا كەلسەمۇ ئۇشبۇ دەم،
ئىشتىلگۈسىدۇركى ئۈچ نەئىرە ھەم.
كى ئۈچ چىقماسا ئاندا نەئىرەم ئۇنى،
بىلىگلار ئوشۇل ئالغانىدۇر مېنى.
ئىيالسمغە مەندىن دۇئايى سەلام،
كى ئايتقىلارۇ ھەپ سەلامۇ پەيام.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ بولدىلار كامران،
ئەمر تۇشتىلەر بۇ شەھەرگە رەۋان.
كېلىپ كۆردىلەر بۇ شەھەرنىڭ تاشى،
قىزىل ئالتۇن ئەتمىش سېپىلنىڭ تاشى.
ياراتمىشكى ئۆز سۇنئىدىن زۇل - جەلال،
كى دەرۋازەدىن كىردىلەر ئۇشبۇ ھال.

تۇرۇپدۇركى ئالدىدا ئۆي - باقلارى،
رەۋاقۇ بەلەند قەسرى ھەم تاقلارى.
چەھارسۇدا كۆپدۇر دۇكانۇ بازار،
نە گۇنبەز، نە ھالۇ ئەجايىب مۇنار.
كى ئالتۇندىن ئەتمىش مۇنىڭكى تامى،
سىفەت قىلسە ھەرقانچە يوقتۇر كەمى.
كى ھەيران ئولۇپ بۇ ئەمرى ئەرەب،
يۈرۈپ بۇ تەماشا بىلەن ھەر تەرەف.
قىلىپ ھەرنە يۈزمىڭ خەيالۇ ھەۋەس،
شەھەر ئىچرە ھېچ نەرسە مەئلۇم ئەمەس.
بولۇپ بۇ تەماشا بىلەن مۇبتەلا،
ئەمر ھەم تەماشا قىلا ھەم قىلا.
شەھەردە بولۇپ بىرنەچە پايمال،
يەنە چىقتى دەرۋازەدىن ئۇشبۇ ھال.
ئەمر كۆز سالىپ ئېردى بۇ ھالىدا،
كى باغى كۆرۈندى شەھەر ئالدىدا.
نەفىر يەئنى كانايدەك ئاۋاز ئانىڭ،
كى ئاۋاز كېلەدۇر ئەجايىب ئانىڭ.
ئەمر يۈردى ئاندىن ئالاي دەپ خەبەر،
يېتىپ كىردى بۇ باغىغە ئۇشبۇ ئەر.
كى بىر قەسرى كۆردى بۇ ساھىبقىران،
ئىگىزدۇر بەرابەر ئەمەس ئاسمان.
كېلۇر ئۇشبۇ ئاۋاز، بۇ قەسرىدە،
ئەمر كىردى قەسرىگە بۇ ئەسرىدە.
كى ئەفرىت دىۋ ئۇيقۇلاپدۇر، كۆرەڭ،
چىقىپدۇركى ئاۋازە ئاندىن بۇ رەڭ.
بۇ ئانداغ زەبەردەست، يۇغان بەدرەكى
ئەفىر بىرلە كارناي ئانىڭ خوررەكى.
چىقار قەددى يۈز سەكسەنۇ ئالتە گەز،
سىفەت قىلسە راست كەلمەگەي بۇ مەرەز.
باشى قەسرىدە پۇتلارى تاشقارى،
تۇرادۇركى ئون بەش غۇلاچدىن نارى.
پۇتى يەردىن ئۇستۇن تۇرار ئۈچ غۇلاچ،
مۇنى كۆرسە ھەركىم بولۇر لائىلاج.
ئەمر خاھلادى ئۇيقۇدا ئۆلتۇرەي،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

كى ئالدىكى شەمشەر بىلەن بىز ئۇراي.
ئەمىر قىلىدى ئول دەم بۇ يەكلىغ مەۋەس:
«بۇ ئۇيقۇدا ئۆلتۈرمەكىم خۇب ئەمەس.
ئەگەر ئادەمزادەغە ناگەھان،
كى چىقسام بۇ كوھقافدىن ئۆي سويان.
دېسەكىم ئەگەر ئانى كەلتۈردىڭىز،
كى ئەفرىتنى قانداغ ئۆلتۈردىڭىز؟
دېسەم جەڭدە قىلدىم ئانى قەتلى ئام،
ماڭا يالغان ئايتماقلىق ئولغاي ھەرام.»
دەبان تارىتلار نەئرەنى شەھرىيار،
كى ئويغانمادى، ياتتى بىئىختىيار.
نېچۈككىم بۇ دىۋ قىرق كۈن ئۇخلار ئىدى،
يانا قىرق كۈن مۇندا بىدار ئىدى.
يىگىرمە ئىككى كۈن بولمىش ئېردى ۋەلې،
زەمانە بۇ دىۋ ئۇيقۇدا ياتغالى.
ئەمىر چىقتىلار تاشقارى دەر زەمان،
كى خەنجەرنى تىقتى پۇتىغە رەۋان.
بۇ دەم ئويغانىپ ئۇيقۇدىن بۇ غەنا،
ئەمرنى كۆرۈپ يۇمدى كۆزنى يانا.
بۇ دىۋ مۇندا بىئىختىيار ياتادۇر،
كى ئاۋازى خوررەكنى ھەم تارتادۇر.
ئەمىر خەنجەرنى يەنە ئۇشبۇ ھال،
پۇتىغە كېلىپ تىقتىلار دەر مەھال.
بۇ دىۋ ئۇيقۇدىن ئويغانىپ شول زەمان،
دېدىكىم تالاغە چىقىپ ياتغالى قويمادىڭ،
پۇتۇمنى چاقىپ ياتغالى قويمادىڭ،
كۆرەرسەنكى قايداغ نېمەرسە ئىدىڭ.
بۇ يەرگە يەنە كەلمە مۇندىن بېرى،
يولۇڭدىن ئازدىقتىڭمۇ، كەتكىل نېرى.
ئەمرىڭ تۇشۇپ ئۇشبۇ سەككە كۆزى،
فەلەككە بەرابەر تۇرادۇر ئۆزى.
كى لەڭگۈتە باغلاپ كۆرۈنمەيدۇ يۈزى،
كى باردۇ فىشانەسىدە بىر مۆڭگۈز.
بۇ ئانداغ يۇغاندۇر بەئەينى مۇنار،
ۋە ھەر تارى مويى بەمىسلى چىنار.

كى ئات قۇيرۇغىدەك ساچى باشىدا،
تۇرادۇر ياپىپ دۇلۇسى قاشىدا.
چۈ قىرق يەتتە گەزدۇر ساقالى ئانىڭ،
قەۋى ھەيكەلۇ ئانچە ھالى ئانىڭ.
كى ئەمما مۇڭگۈزنىڭ ئۇچىدا قاتىپ،
قۇيۇپدۇر بىر ئۇبدان گۈھەرنى ئاسىپ.
كى رەۋشەنلىكى ماھ چۈن ئافتاب،
جەھاننى يورۇغلۇغ قىلىپ پاقىراپ.
ئەمىر دېدىلەر ئول زەمان: «ئەي لەئىن،
مېنىڭدىن خەبەر ئالمادىڭمۇ بۇ ھەين.
كى ئەسما پەرىنىڭ ئېرۇرمەن ئېرى،
مېنىڭ خاتۇنۇمدۇركى ئەسما پەرى.
كېلىپمەن سېنىڭ بىرلە قىلماقغە جەڭ،
ساڭا نې جەفالار قىلۇرمەن، كۆرەڭ.»
بۇ سۆزلەرگە ئەفرىت كۈلۈپ شول زەمان،
كى قەھقەھ كۈلۈپ دېدى: «ئەي ناتەۋان.
كى سەن بىر ئىكەنسەن، ئەگەر مىڭچە بول،
تۇتۇپدۇر ياقاڭنى ئەجەل، ئەي ئوغۇل.
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئارقە ساری بارىپ،
كى پەرۋالە شەددادنى كەلدى ئالىپ.
مۇنىڭ زورلۇقى ئۇچ يۈز پاتمان ئىدى،
بەئەينى فەلەك، يەئنى ئاسمان ئىدى.
بۇ تاشنى ئالىپ كەلدىيۇ قاشىغە.
رەۋان قىلدى تاشنى ئەمىر باشىغە.
ئەمىر قىلدى رەد تاشىنى ئۇشبۇ ھال،
يانا سالدى تاشنى ئالىپ دەرمەھال.
ئەمىر ئۆتكەزىپ ھەم يانا تۇردىلار،
سالىپ ئېردى شەددادىغە ئۇردىلار.
بولۇپدۇر بۇ شەددادى گويا قەلەم،
بۇ دىۋ قويدىلار ئول سارىغە قەدەم.
بارىپ يەتمىش ئىككى دەرەختنى يۇلۇپ،
ئالىپ كەلدى ئانداغ غەزەبناك ئولۇپ.
ئەمىر باشىغە سالدى ئانى رەۋان،
مۇنى ئۆتكەزىپ ھەم يانا پەھلەۋان.
ئالىپ ئىككى، ئۈچ، يەتتە، سەككىز بۇدەم،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئەمىر قىلدى ئاخىر دەرەختنى قەلەم.
كى ئاندىن قۇماردىكى بىر سۇففەنى،
كى ئۇلگۈرجى ئالدى قولىغە ئانى.
كى ھەريانىدا قەبزەسى بار ئىدى،
تاش ئىچىدىكى تاغدەك ئۇلۇغ غار ئىدى.
بۇ قەبرە ئۇزرە زور فىلى ۋەقتى بىلەن،
تۇتار ئىچىدىلەر تەختۇ بەختى بىلەن.
كى سالدى ئەمىر باشىغە ئانى ھەم،
ئەمىر رەد قىلىپ، سالدى بۇ ئونچە ھەم.
كى بىر پەرش پاي ئۇردى ئەمىر ئاخىرى،
بۇ تاش كەتتى دۇنىڭ قولىدىن ناري.
كى خىرمانۇ خىرمان چۇ ئوتلار بولۇپ،
بۇ تاش تۇشتى بىر كۆلگە پاخپاق ئولۇپ.
بۇ دۇ قاچتى ئاندىن بەيابان سويان،
ئەمىر قوغلادىلاركى بەرمەي ئەمان.
دەپ ئەللاھۇئەكبەرنى شەمشەر ئىلىپ،
كى بىر سالدى ئانداغ بىلىگە كىلىپ.
كى دو ھەسسە بولدى بەرابەر تېنى،
بۇ دۇ كۈلدى قەھقەھ چىقالماي جېنى.
ئەمىر دېدىلەر: «بۇ مەھەل يىغلاماي،
كۈلەرسەن نە بائىسىدىن مۇندا، ھاي؟»
بۇ دۇ دېدى: «بىلمەس بۇ ئىشنى كىشى،
كى دۇنىڭ ھەمە ۋاژگونە ئىشى.
كۈلەرمىز يىغى ۋەقتىدە ئۇشبۇ رەڭ،
كۈلەر ۋەقتىدە يىغلامىز ئۇشبۇ رەڭ.
ۋە ئەي پەھلەۋان، ياش ئىدىم، سىزگە سۆز،
يېگى ئاچمىش ئىبرىدىمكى دۇنياغە كۆز.
بۇ جان ئاچچىغى ئانچە دىشۋار ئىكەن،
سېنىڭ ئۆتكۈدەڭ شەمشىرىڭ بار ئىكەن.
نە بولغاي، بۇ ھەلقۇمغە چاپساڭ رەۋان،
كى بەرسەم بۇ فۇرسەت ئاسانلىقدا جان.»
ئەمىر دېدى دۇنىڭ كىلىپ قاشىغە،
دېدى: «كىرىدىگۇ نەچچە مىڭ ياشىغە؟»
بۇ دۇ دېدى ئانداغ: «ئاتام دەر ئىدى،
تۇغۇلغاندا سەن كۈن مۇنەۋۋەر ئىدى.
كى يەتمىش مىڭۇ يىلدىن ئۆزگە كېيىن،
كى ئادەم ياراتمىش ئىكەندۇك زەمىن.»
ئەمىر دېدىلەر: «ياش ئىكەنسەن تېخى،
كى بولماپ ئىكەن ئۆلمەكنىڭ چېغى.»
بار ئىبرىدىكى بويىندا بىر گەۋھەرى،
يانا بار ئىدىكىم مۇئۇزدە بىرى.
ئەمىر ئالدىلار سۇۋغات ئەيلەپ خىتاب،
خاجە ئۇمرىگە گەۋھەرنى قويدى ئاتاپ.
كېيىپ ئىبردى باشىنى بەرمەي ئەمان،
چىقىپ كەتتى باشى ساري ئاسمان.
ئوشۇل دەم ئالىپ ھەربەلەر يايۇ ئوق،
كى پەيدا بولۇپ كەلدى دۇلەر بىر - ئوق.
تامىپ ئىبردى قان يەرگە، ھەر قەترە ن،
تۆرەلدى ئانىڭدىن بۇ دۇ بىرلە جەن.
ئەمىر ئۇچ كۈنۇ ئۇچ كېچە ئۇشبۇ رەڭ،
ۋەلې قىلدى ئانداغ بۇ دۇ بىرلە جەڭ.
ئۆلۈڭ، يەر يوق ئىبردى باسۇرغە ئاياغ،
ئەمىر ھالى تەڭ بولدى ھەم ئۇشبۇ چاغ.
كى يۈزلەندى غەم ئۇزرە دىشۋارلىق،
قىلۇر ئىبردىلەر تەڭرىگە زارلىق.
بۇ جەڭدە يوق ئىبردى ئالۇرغە ئارام،
چىقىپ كەلدى خزرى ئەلەيھىسسەلام.
ئەساسىدا ئانداغ ئىشارەت قىلىپ،
باقىپ ئاسمانغە بىشارەت قىلىپ.
كى ئوت بولدى پەيدا ھەۋادىن بىر - ئوق،
كى دۇلەرنى ئوت كۆيدۈرۈپ قىلدى يوق.
يوق ئولدىكى دۇلەر بۇ يەردىن تەمام،
ئەمىر خىزرىغە قىلدى ئاندىن سەلام.
جەۋابىن سەلامىغە بەردى رەۋان،
كى بىر ئىسىم ئۆرگەتتىلەر شول زەمان.
دېدىلەر: «سالىڭ ھەربە دۇلەرگە بىر،
يىقىلسا، ئاڭا ئىككى سالماڭ ئەمىر.»
ئوقۇپ بۇ دۇئانى يەنە دەم قىلىڭ،
ئاڭا ھەربە سالماي، مۇنى زەم قىلىڭ.
كۆرۈڭ ئاندا بىر سۇنئى ئەللاھەنى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قىلىڭلار مۇشاهىد بۇ ئەۋۋارەنى.
بۇ دىۋلەر هەمە مىللاسى باردۇر،
كى دەرۋازە قاشىدە خەت باردۇر.»
دېدىكىم: «تاپىپ ئانى هەم ئۆلتۈرۈڭ،
كى تۇرماي بۇ يەردە، شۇ يەرگە يۇرۇڭ.»
بولۇپ خىزرى ئول دەم كۆزىدىن نىهان،
كى ئۆلتۈردى دىۋنى ئەمىر شول زەمان.
كى ئەفرىتنى ئۆلتۈرۈپ ئۇشبۇ ئەر،
كى دىۋدىن خەلاس ئولدى بۇ شەهرى زەر.
ۋەلې قالدى مۇندا نە شەهرۇ نە باغ،
كى ئەسمانى كەلتۈردىلەر ئۇشبۇ چاغ.
بۇيۇردى ئەمىر ئەسمائىغە كېنلىپ،
سىيەھ بومبنىڭ تېرەسىنى ئېلىپ.
ئەمىر دەفنىگاھ قىلدۇرۇپ ئېردىلەر،
كى مېهرى نىگارىنى يادلاندىلەر.
كى يانماقنى قىلدىلارۇ ئىختىيار،
كى يىغلاپ، غەزەلنى ئوقۇپ شەهرىيار:
«ئوشۇل يارى سەرۇى رەۋانىم قېنى،
بۇ غۇربەت ئارا مېهرىبانىم قېنى.
فىراقىدا باغلاپ بىلىمگە كەمەر،
يۇرۇرمەن ۋىسالىدىن ئالهاي خەبەر.
قالىپدۇر بۇ فۇرقەت ئارا زارىڭىز،
ماڭا تۇتىيادۇركى دىيدارىڭىز.
كۆزۈمگە كۆرۈنمەس ۋەلې گۈل يۈزۈڭ،
كى جانىمنى ئۆرتەپدۇر هەربىر سۆزۈڭ.
چەمەن ئىچرە بولبۇللارىڭ ساپراشۇر،
هەمىشە بۇ جانۇ كۆڭۈل يىغلاشۇر.
تۇتۇپ كۆهى قافى فىغانىم مېنىڭ،
ساڭا يەتمەدى ئۇشبۇ ئاهىم مېنىڭ.
چېكىپ دەردۇ رەنج، قايغۇلۇق باشىمە،
ئاقادۇر بۇلاقدەك بۇ كۆز ياشىمە.
كى ئەرز ئەتكەلى يۈقتۇ بىر هەمدەمىم،
ئىگەم بولدى هەمدەم، رەفىقۇ غەمىم.
كى يالغۇز باشىم، مۇندا بىر يار يوق،
مېنىڭدەك غەرىب خەستەنى زار يوق.»

دەبان ئىشتىياقىدا تارتىپ غەزەل،
كى شەهبال ئۆلدى ۋەلې بۇ مەهەل.
قارالىغ بولۇپ چۈك - كىچىك، پىرۇ ياش،
قويۇپ ئورنىدا، بەردىلەر ئابۇ ئاش.
قىلىپ باشىغە گۈنبەز ئالىي بەنا،
كى رەببانى هەم خاتۇن ئالدى يانا.
مۇڭا هەم قىلىپ ئابۇ ئاش، يىد، چەراغ،
كىرىپ كەلدى بىر دىۋ ئىشكىدىن بۇ چاغ.
كى ئولتۇردىيۇ بىئەدەب، ئۆز خىيال،
كى بىر نامە ئەسماغە تۇتتى بۇ هال.
ئاچىپ كۆردىلەر نامە مەزمۇنى بۇ،
دېمىش: «سىزگە ئەسما پەرى، سۆز شۇبۇ.
كى مەن رەئىدى شاتىرى شىرى جەهان،
قىلۇرمەنكى سىزگە بۇ سۆزنى بەيان.
غەنىمەت بىلىپ سۆزنى، قىلساڭ قەبۇل،
يەنە شول دىيارىڭغە سەن شاه بول.»
بۇ سۆزلەرگە ئەسما بولۇپ دەرغەزەب،
دېدى: «ئەي هەرامزادەئى بىئەدەب!
ماڭا شاهلىقنى خۇدايى كەرىم
بېرىپدۇر، بۇ ئولتۇرغان ئېرمىش ئېرىم.»
ئەمىرغە باقىپ ئۇشبۇ سەگ سالدى كۆز،
دېدى: «ئەي يىگىت، مەن قىلاي سىزگە سۆز.»
دېدى: «رەئىدى شاتىرغە لايىق ئوغۇل
ئىكەنسەن، بارىپ سەنمۇ قاشىدا بول.»
ئەمىر ئۇشبۇ سۆزگە غەزەبناك ئولۇپ،
كى بەردى قولىغە قولاقنى يۇلۇپ.
بۇ دىۋ چىقتى تۇپراق ساچىپ باشىغە،
كېلىپ رەئىدى شاتىرىنىڭ قاشىغە.
بەيان قىلدى بۇ نەۋهە ئەيلەپ فىغان،
كى لەشكەر ئىبەرمەكچى بولدى رەۋان.
ۋەزىرلەر قىلىپ مەنئى بىجانۇ دىل،
دېدىلەركى: «بىرنەچچە كۈن سەبر قىل.
بەغايەت بەهادۇر ئىمىش ئول ئوغۇل،
كى ئەفرىتدەك دىۋنى ئۆلتۈرسە ئول.
ساڭا هەم جەۋاب ئايتۇر ئول بىقىياس،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

هېسابىلىق سېپىلىق كەلمەكەي ئاندا راست.
كى ۋەقتى يانۇر ئول ئوغۇل بىر كۈنى،
كى ئاندىن نە قىلسالىق، قىلۇرسەن ئانى.»
بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ ۋەلي رەئىدى شاھ،
يانىپ قويدى ئاندىن ۋەزىرلەرغە راھ.
ئەمىر مۇندا چەكتى بەنە ئاھنى،
كى ياد ئەتتى ئول مەھۋەشى ماھنى.
دېدىلەركى ئەسماغە: «ئەمدى ياناي،
بولۇپدۇز نېتەي يەتتە يىل توققۇز ئاي،
مېنى ئادەمزادەغە سىز بۇ كۈن،
ئىبەرتىلىك، كېتەرمەن بۇ كۈن تېزۇ تۈن.»
دەپ ئېردى ئەمىر ئۇشبۇ يەڭلىغ داغى،
مۇڭا كەلدى ئەسمانىلىك بەك ئاچچىغى.
بۇيۇردىكى دىۋلەرنى: «يىلدام كېلىپ،
يۇرۇك بۇ يىگىتنى بۇ يەردىن ئېلىپ.
قويۇڭلار يەر ئاستىدا ھالا مۇنى،
تۇرامدۇر، كېتەمدۇر ئۆزىچە قېنى.»
ئەمىرنى ئالىپ يۇردىلەر تېزۇ تۈن،
بۇ يەڭلىغ يورۇپ بولدى ھەم ئالتە كۈن.
كى بىر دەشتى قۇملۇققا يەتتى ئېلىپ،
ئەمىرنى بۇ سەھرادا قويدى كېلىپ.
ئەمىر كۆز ئاچىپ دېدىلەر: «بۇ نە يەر؟
يەقىن بارمۇ چەشمى، ئاقىن يا شەھەر؟»
بۇ دىۋلەر دېدى: «قۇدرەتۇللاھ، بىلىك
بۇ قۇم ئول يانى مەككە تۇللاھ بىلىك.»
قىلىپ ئۇشبۇ سۆزنى بۇ دىۋلەر ھەمان،
چىقىپ كەتتىلەر ئاسمانغە رەۋان.
ئەمىر قالدى يالغۇز بۇ سەھرا ئارا،
كى يول يۇردى ئون كۈن ئالالماي قارا.
ئون ئىككىنچى كۈن بارمىش ئېردى كېتىپ،
كى تۇش ۋەقى بىر تاغغە كەلدى يېتىپ.
كى دەريا ئاقادۇركى سول يانىدا،
كى غەۋغا چىقادۇركى ئوق يانىدا.
ئەمىر تاغغە چىقتى ئالاي دەپ خەبەر،
چىقىپ كۆردى تاغ ئالدىدا بىر شەھەر.
شەھەر سارىغە يۇردى ئەيلەپ قەرا،
بارىپ كۆردى بىر جەڭ ئەزىمى بەلا.
بارىپ كۆردىلەر بۇ شەھەرنى ئەمىر،
مۇنىڭ خەلقى گويا ھەزىرۇد ـ دەھىر.

① *

كى بولبۇل گۈل ئاچىلسە پەرۋاز ئېتەر،
بۆلەك شەككەر ئەفشانىنى ئاغاز ئېتەر.
چەمەندە ئاچىلماس گۈلى باغسىز،
قاچان سايراشۇر ئەندەلىب داغسىز.
بولۇپ گۈل خەزانۇ بەھار ھەم ئۆتەر،
كى تۇرماس بۇ باغ ئىچرە بۇلبۇل، كېتەر.
ماڭا مەي تۇت، ئەي ساقىيا دەم بەدەم،
تۇگەنسۇن كۆڭۈلدىن تۇمەن دەردۇ غەم.
مەنى خەستەنى ئانچە ھۇشيارى قىل،
تىلىمنى بۇ نەزمى ئارا جارى قىل.
بولۇپ دىلىنىڭ ئايىنەسى تازە لۇھ،
ۋەلي بەرمەسۇن غەم كۆڭۈلدىن فۇتۇھ.
ساقالىم ئاقاردى، قارادۇر كۆڭۈل،
جەھان ۋەھىمگە مۇبتەلادۇر كۆڭۈل.
قىلۇر نەزمى ۋەقتىدە دىلنى ساچىپ،
كېتەر دەردۇ غەم بۇ كۆڭۈلدىن قاچىپ.
ئەمىرى ئۇلۇغ شاھىدۇر تاجۇ تەخت،
سۆزۈمگە خەبەردار ئولۇپ ئۇشبۇ ۋەقت.
قىلۇر ئىلتىفاتۇ ماڭا ئانچۇنان،
كى ئىنئامۇ ئېھسان ئېتىپ ھەر زەمان.
ئۇلۇغ يەئنى ئاناداغ ئەمىر ئاتى بار،
كى شاھدۇر چۇ مېھنەت مەقالاتى بار.
خىجىلدۇر ئەدالەتتە نۇشىرۋان،
سەخاۋەتتە ھاتەم بەسى ناتەۋان.
ئىبادەتكە مەشغۇل ئۆزى جانۇ دىل،
ئەدالەتكە مەغرۇر تىلى ئايۇ يىل.
كى خۇش مەشرەبۇ بارچەدىن ئەرجۇمەند،
كى ئەقلۇ فەراسەتلىكۇ دەردمەند.

① بۇ جايدا ماۋزۇ ئۇچۇن ئورۇن قالدۇرۇلغان، ئەمما ماۋزۇ قويۇلمىغان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قويۇپ روزۇ شەب ماستۇەللاهنى،
ۋەلې ياد ئېتەر زىكرى ئەللاهنى.
تەخى كۈندۈز ئولسە ئەدالەت ئىشى،
كېچە بولسە نەزمى ھىكايەت ئىشى.
مېنىڭ بۇ سۆزۈمگە خەرىدار ئولۇپ،
كى نەزم ئەيلەمەككە سەبەبكار ئولۇپ.
ماڭا بۇ سىفەت ئىلتىفات ئەيلەسەڭ،
كى ئەرۋاھى بۇزورگنى شاد ئەيلەسەڭ.
ئەمىر ھەمزەئى يەئنى ساھىبقىران،
بولادۇر قىيامەت كۈنى پاسىبان.
بۇ دۇنيادا ھەم قىلغۇسىدۇر مەدەد،
قىلۇرلار مەدەدنى ۋەلې بىئەدەد.
كەل ئەمدى، رەفىقا، سۇخەنساز قىل،
ۋەلى بۇ ھىكايەتنى فەرداز قىل.
خاجە ئۇمرى، مەلىكەم نىگار باشلاغىن،
تەمامى سىپاھى قارى ـ ياشلاغىن.
كى ئەرۋاھى بۇزورگنى شاد ئەيلەسەڭ،
كى بولدى قەھەتلىك ۋەلې بۇ شەھەر.
تاپىلماي خەلايىق ئارا ئاشۇ نان،
شەھەر خەلقى ئۆلدى ۋەلې ئانچۇنان.
خاجە ئۇمرى دېدى بىر كۈنى ئۇشبۇ ھال:
«قىلالىڭ، يارانلار، بۇ ئىشغە خەيال.
چىقىپ مەن تالاغە ئالاي بىر خەبەر،
تاپاي بارغالى بىر مۇناسىپ شەھەر.»
خاجە ئۇمرى ئۇشۇل دەم چىقىپ كەتتىلەر،
يۈرۈپ بىر جەزىرە ساری يەتتىلەر.
كى بىر قەلئە بار، سۇ قەراسىدا بار،
كى ئىككى سۇنىڭ ھەم ئاراسىدا بار.
مۇنى «شەھری نىسيان» دەر ئېتەردى زەمان،
ئىدى كۆپ بەلەند، مەھكەمۇ ئانچۇنان.
خاجە ئۇمرى كېلىپ تۇردى بىر سائەتى،
كى نەيسان ئىدى شاھىنىڭكى ئاتى.
مۇڭا ئېتەردى جۇمھۇر ئاتلىغ ۋەزىر،
ۋەزىر ئېتەردى ئانداغ ئېتەر بىنەزىر.
خاجە ئۇمرى تونۇپ چوڭ ـ كىچىك خەلقنى،
مۇناسىپ كۆرۈپ چىقتىلار قەلئىنى.
كى تەڭگى رەۋاھىلغە كەلدى رەۋان،
دېدى: «بىر شەھەر كۆردۇمۇ، ئەي ياران.
ئۇشۇل قەلئە بىزگە مۇناسىپ ئېتەر،
كى دىشۋارلىق بىرلە قولغە كېلۈر.
مۇيەسسەر ئەگەر بولسە، بارغاي ئىدۇك،
كى بىرنەچچە كۈن ئاندا بولغاي ئىدۇك.»
دېدى: «فەند بىلە ئالماساق ئۇشبۇ رەڭ،
ئەگەر بىزنى كۆرسە، قىلۇر سەختى جەڭ.
بەلەند، ئانچە مەھكەم ئىكەن ئول شەھەر،
بارالماڭ بولۇپ ئاندا بىز سەۋداگەر.»
ئۇشۇل دەم چىقىپ ھەر تەرەف چاپتىلار،
كى ئەللىكچە ساندۇق يۈرۈپ تاپتىلار.
مۇكەممەل مۇسەللەھ قىلىپ شول زەمان،
سۇلاپ ھەرنە ساندۇقغە بىر پەھلەۋان.
شەھەردە بېرىپ ئانچۇنان سەر ھىساب،
سېپىل باشىدا قويدى سۇرەت ياساپ.
خاجە ئۇمرى ئۆزى بولدى كارۋان بەچە،
ئالىپ ساندۇقنى بۇ يۈكلەپ كېچە.
ۋەلې ئىككى كۈن ئۇشبۇ يەڭلىغ يۈرۈپ،
كى بىر غۇل قاغۇنلۇقغە چىقتى كۆرۈپ.
قاغۇننى بۇلار بىنھايەت يېدى،
تارىغان كىشى ھەم مۇسۇلمان ئىدى.
ياساپ سۇرەتنى چوڭ ـ كىچىك بارىنى،
قىلىپ سەۋداگەر قىرقچە ئەيىارىنى.
خاجە ئۇمرى قىلىپ سۇرەتنى بۆلەك،
قارى بولدى ئول خوجە مەھجۇردەك.
ئىدى خاجە مەھجۇر ۋەزىرغە ئاغا،
بىرەۋ كەتمىش ئېتەردى خىتاغە يانا.
خىتاغە بارىپ سەۋداغە ئۇشبۇ خىل،
بولۇپ ئېتەردى ئول كەتكەلى نەچچە يىل.
خاجە ئۇمرى قىلىپ مەكرىنى چۇستۇ خىز،
كى ھەمراھ قىلىپ ئالدى ھەم ئىككى قىز.
كى دەريا غە يەتتى بۇ يەڭلىغ ھەمە،
بۇلار سالدى دەريا غە ئول دەم كېمە.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قۇيۇپ بىر - بىر ئۈستىدە ساندۇقنى هەم،
بۇ دەريادىن ئۆتمەككە قۇيدى قەدەم.
كى بەختەكنىك ئەمما بۇ هەۋگامەسى،
كى نەيسانغە كەلمىش ئىدى نامەسى.
بۇ يەۋلىغ ئىبەرمىش ئىدى نامە ئول،
«كى شەهرىگە نەيسان، خەبەردار بول.
خاجە ئۇمرى يامان، فەند قىلىپ بارماسۇن،
شەهەرنى بەناگەه بارىپ ئالماسۇن.»
بۇ سۆز بىرلە نەيسان خەبەردار ئىدى،
قاراۋۇل سېغىل باشىدا بار ئىدى.
بۇلار كەلدى، دەريانغە سالدى كېمە،
ئۆتۈپ كەلگۈسىدۇر خەلايىق هەمە.
قاراۋۇلچىنىك تۇشتى غەم باشىغە،
يۇگۇردى بىروق شاهىنىك قاشىغە.
بۇ سەككە كىرىپ دېدى: «ئەي شەهرىيار،
كىشى ئۆتتى دەريادىن ئون مىڭچە بار.»
دېدى شەه ئوشۇل دەم ۋەزىرغە بېقىپ:
«كىشى باردى، تەهقىقلاسۇنلار چىقىپ.»
ئىبەردى ئوشۇل دەم ۋەزىر ئۇچ كىشى،
دېدىكەم: «خەبەر بەر، نېچۇكدۇر ئىشى؟»
بۇلار چىقتى ئالدىغە بىلمەك ئۇچۇن،
كىمۇ كىم ئەمەس ياخشى كۆرمەك ئۇچۇن.
خاجە ئۇمرى ياساپ سۇرەتىنى بۇ هال،
بولۇپ پىرۇ پەرتوت قارى ئاقساقال.
ئۆزىن خاجە مەهجۇرىغە ئوخشاتىپ،
قۇيۇپ تەكىيەنى، ئاغرىغاندەك ياتىپ.
بۇ كەلگەنلەرۇ سۆزىنى قىلدى بەيان،
باشىنى كۆتەردى خاجە ئۇمرى ئاران.
دېدىلەر: «چىقىپسىزكى ئالدىمغە تېز،
شەهەر ئىچرە كىمنىك ۋەلى خەلقىسىز؟»
بۇلار دېدىلەر: «خاجە جۇمهۇرىنىك،
ۋەهالا ئېرۇرمىزكى خەلقى ئانىك.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئاه، مۇڭداشىما!
مېنىك ئېرىدى جۇمهۇرى قېرىنداشىما
ساتىغ - سەۋدا قىلماق ئۇچۇن ئوشبۇ خىل،
بولۇپدۇركى مەن كەتكەلى نەچچە يىل.
كىچىك ئېرىدى ئول مەن چىغار چاغىدا،
ئىدىم مەن ئانىك هەسرەتۇ داغىدا.
ۋە لېكىن مىراسى قولۇمدا ئىدى،
بۇ قىرق ساندۇق ئالتۇن ئانىككى ئىدى.
بۇ پۇللارغە قىلسۇن ئىگەدارلىق،
قارىغاندا ئوشبۇ ئىكەن خارلىق.
مۇنىك بىرلە ئەمدىكى يۇقتۇر ئىشىم،
ئانىڭدىن بۆلەك يوق يانا هېچ كىشىم.»
بۇ سۆزدىن بولۇپ خەلقىنىك كۆڭلى توق،
ۋەزىر قاشىغە بۇ يۇگۇردى بىروق.
بارىپ دېدى: «كەلمىش قارىنداشىڭىز،
ئوشۇل خاجە مەهجۇر مۇڭداشىڭىز.»
خاجە ئۇمرى دېگەنلەرنى قىلدى بەيان،
بۇ سۆزگە ۋەزىر بولدى كۆپ شادىمان.
ۋەزىر ئوشبۇ سۆزنى ئالىپ باشىغە،
يۇگۇردى بىروق شاهىنىك قاشىغە.
دېدى: «پادىشاها، بۇرۇنقى تاغام،
كېلىپدۇر خىتا ساری كەتكەن ئاغام.»
دېدى شەه: «ئەمەستۇر، چىقىپ سىز كۆرۈڭ.
ئەگەر بولسە ئانداغ، ئانى كەلتۈرۈڭ.»
ۋەلى چىقتى ئول دەم ۋەزىر ئوشبۇ هال،
خاجە ئۇمرى بولۇپ بىر زەئىفى مەلال.
ۋەزىرنى كۆرۈپ قېپتى بۇ ئورنىدىن،
كۆرۈشتىكى يىغلاپ، تۇتۇپ بويىندىن.
سوراشتى مۇنىك هالى - ئەهۋالىنى،
كى يىغلاشتى - مۇڭداشتىلار هالىنى.
خاجە ئۇمرى ئىچىپ كۆپ ئانار شەربەتى،
كى ئالدىداقى قىلدى بىر سائەتى.
كى ئاغرىق بولۇپ ئانچە ئەنجىلادى،
قاراپ ئىككى قىزغە: «بۇيان چىق!» دېدى.
بۇ قىزلار خەدىملىققە تۇردى هەمىن،
بۇلار ئېرىدى هەم ئانچۇنان نازەنىن.
بۇلار ئېرىدى هەم ئافتابغە يۈزى،
بۇ قىزلارغە تۇشتى ۋەزىرنىك كۆزى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

خاجه ئۇمری دېدی: «ئۇشبۇ قىزلارنی مەن،
ئالىپ كەلمىش ئېردىمكی سىزلەرگه مەن.
بىری سىزگه قىزنىك، بىری شاهىغه،
ئالىپ كەلدىمۇ ئۇشبۇ دەرگاهىغه.»
بۇ سۆزگه ۋەزىر بولدی كۆپ شادىمان،
قۇلاقی يېتىپ ئاغزىغه شول زەمان.
بۇ ساندۇق ئىچىدەكی قىرق پەھلەۋان،
ئالىپ يۈردی باشلاپ شەھەرگه رەۋان.
كی دەرۋازەنی ئاچمايىن مۇتلەقىن،
تۇشۇردی بۇلارنی شەھەرگه يەقىن.
خاجه ئۇمرىنی تارتىپ ئالىپ قاشىدا،
كی ياتقۇردی دەرۋازەنىك تاشىدا،
سېپىلىنىك باشىغه كەمەند سالدىلار،
بۇ ساندۇقنی بىر-بىر سۇنۇپ ئالدىلار.
كىرىپ بارى ساندۇقغه يەتكەن زەمان،
سىيىپ سالدی تارتىپ ئالۇردا رەۋان.
چەراكی بۇ تاربۇز تولا يەپ ئىدی،
كۆرۈپ شەھر خەلقی: «بۇ نې هۆل؟» دېدی.
خاجه ئۇمری بىلىپ ئورنىدىن قوپتىلار،
كېلىپ قولنی ساندۇق سوقۇپ باقتىلار.
دېدی: «بار ئىدی شېشه بىرله گۇلاب،
مۇنی سىندۇرۇپدۇر شۇبۇ زەنجىلاب.
بۇ سەندۇقنی ئاهىستە ئالماي، دەرىغ،
يوق ئەتمىش گۇلابىمنی بۇ شۇم ئارىغ.»
دەپ ئېردی، بۇ تۇرغان خەلايىق قاراپ،
بۇ سۇردۇكنی ئوۋلاشتی ئالدی يالاپ.
دېدىلەر: «گۇلابىك ئىكەندۇك ساسىغ،
قىلۇرمۇ ۋە ياكی كېيىن بۇ ئاسىغ.»
خاجه ئۇمری دېدی: «ئىچمەگەندۇر يامان،
كۆرەرلەر كېيىن خاسىيەت ئانچۇنان.»
سالىپ كۇز بۇ ساندۇقداقی مالىغه،
بۇلارنی تۇشۇردىلەرۇ خالىيىغه.
خاجه ئۇمری دېدی: «ئەي ئۇكا، تۇرماغىل،
بارىپ شاهىغه ئۇشبۇ سۆزنی دېگىل.
كی خۇفتەن بىله ئۇردانىك تاشىدا،
كىشی تۇرماسۇن شاهىنىك قاشىدا.
قىلىپ خالي بىر ئۆيده ئولتۇرسەلەر،
كی بىزگه باقىپ مۇنتەزىر تۇرسەلەر.
بېرۇرمىز بۇ قىزنی ئوشۇل ۋەقتىده،
فەراغەت بىله ياتسەلەر تەختىده.
ئۇكام سىزمۇ هەم ئۇشبۇ يەكدىغ قىلىك،
بۇ قىزنی كېچه مەن ئىبەرتەي، ئالىك.
بۇ ساندۇقنی ئاچماك كىشی قاشىدا،
قىلىپ خالي ئۆينی، ئاچمىك باشىدا.
بارىپ شاهىغه بۇ ۋەزىر شول زەمان،
ۋەلی قىلدی بۇ سۆزنی بىر-بىر بەيان.
بۇ سۆز بىرله شەھ خەلقىنی: «تاشقاری
چىقىڭلار!» دېدی، چىقتی ياشۇ قاری.
دېدىلەركی: «ئوينا ڭلار ئۇشبۇ كېچه،
كی قاشىمدا تۇرما ڭلار ئۇشبۇ كېچه.»
قىلىپ خالي ئۆينی يالغۇز ئۆزی،
كی ئولتۇردی ساقلاپ ئىشكده كۆزی.
خاجه ئۇمری كەرەبنی بۇيۇردی رەۋان،
كی مەنده كەرەب كەلدىلەر شول زەمان.
كەرەب چۇستۇ چابۇك دېدی: «ئۇشبۇ ئەر!»
كی شەھ باشىنی كەستی قىلماي خەبەر.
كېلىپ بۇ ۋەزىر قاشىغه زۇلخۇمار،
كی ئۆلتۇردی ئانداغ قىلىپ خارۇ زار.
كی ئاندىن هەمه پەھلەۋانلار چىقىپ،
تەمام خەلقنی بۇ شەھەرگه تىقىپ.
هەمه پەھلەۋان هەرتەرەف ئۇشبۇ رەڭ،
چاپىپ ئۆلتۇرۇپ شەھر ئىلمی بولدی تەڭ.
ئوشۇل دەم بۇ قىرق نامدار پەھلەۋان،
ۋەلي ئالدی بۇ قەلئەنی شول زەمان.
كېچه يارۇدی، چىقتی هالا قۇياش،
شەھەرگه قىلىپ پەھلەۋانلارنی باش.
خاجه ئۇمری بۇلارغه قىلىپ سۆز نەچه،
كی تەڭگی رەۋاهىلغه كەلدی كېچه.
خاجه ئۇمری بۇ هەر پەھلەۋانی يەقىن،
كىيىزده قىلىپ ئول زەمان سۇرەتىن.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قولىغە مۇنىڭ ھەربىلەر تۇتتۇرۇپ،
سېغىل باشىدا ئاندا ـ مۇندا قويۇپ.
ھەلىكەمنى مەھەلە ئىچىگە سالىپ،
چىقىپ شەھەرى نىسيانغە كىردى ئالىپ.
شەھەرگە بارىپ تۇشتىلەر ئول زەمان،
يىغىپ ئالدى ئاشلىق، ئوتۇنۇ سامان.
تاپىپ ئولكى لازىملىغۇ تۇزغەچە،
بولۇپ پەي ـ فەراغەت يانا ئۆزگەچە.
كى ئولتۇردىلار ئاندا راھەت بىلەن،
فەراۋان بولۇپ بۇ ھەلاۋەت بىلەن.
كېلىپ ياتتى بەختەك قاباپ نەچچە كۈن،
كى تەڭگى رەۋاھىلدا يوق ئەسلى ئۇن.
شەھەرگە كىرىپ كۈفر ئېلى شول زەمان،
كى باقتى كىشى يوق، كېتىپدۇر قايان.
خەبەر تاپمادىلار يارۇپ ئەرتەسى،
بۇ ئەسنا يېتىپ كەلدى بىر كەنزەكى.
دېدى: «ئەي خەلايىق، نە ھەيرانەسىز؟
بولۇپسىز ۋەلى ئەمدى ۋەيرانە سىز.
ياتىپسىز بۇ يەردە، خاجە ئۇمرى بارىپ،
ۋەلى شەھرى نىسياننى ئالدى كېلىپ.
ئىشتتى بۇ سۆزلەرنى بىر ـ بىر ئارىغ.
بىروقتىم ھەمە يىغلاشىپ «ۋادەرىغ!»
خەبەر ئالغاچ ـ ئوق ئۇشبۇ ھەڭگامەنى،
كى نۇشىروانغە پىتىپ نامەنى.
ئىبەردىلەرۇ كۇفر ئىلى ئۇشبۇ رەڭ،
دېدىلەر: «خاجە ئۇمرى قىلۇر بىزنى تەڭ.
جەفالار سالىپ بىزنى ئەمدى بۇھال،
كى مەكرۇ فۇسۇن ئافەتى قىلدى لال.
بۇ كۈنلەردە نىسياننى ئالدى بارىپ،
مەلىكەمنى ئاندا كېتىپدۇر ئالىپ.
يىغىپ ھەم ئالىپدۇركى ئىچمەك ـ يېمەك،
تولا ئەمدى بىزگە ئىبەرمەك كېرەك.»
بۇ يەڭلىغ پىتىپ نامەنى شول زەمان،
ئىبەردى مەداينغە بەختەك رەۋان.
كى شەھ ئاڭلادى نامەسىنى ئوقۇپ،
ۋەلى يۈردى يۈزمىڭ كىشى ئات توقۇپ،
يېتىپ كەلدى ئول دەم نەمۇدار ئولۇپ،
شەھەر تاشىغە قالدى لەشكەر تولۇپ.
شەھەر ئالدىغە تۇشتى بىر ھەسسەسى،
كى دەريا لەبىگە تۇشۇپ بەئىزەسى.
شەھەرنى قاباپ ياتتى لەشكەر بۇرەڭ،
ۋەگاھى كۈنى قىلمىش ئىبردىكى جەڭ.
بارىپ كەركەسى بىر كۈنى چۆل سويان،
تاپىپ بىر ئوتۇنچى قارى ناتەۋان.
كى ئۆلتۇردىلار ئانى بۇ يولدا تۇرۇپ،
بۇ مەلئۇن ئانىڭ سۇرەتىدە بولۇپ.
كەڭەشلەر قىلىپ ئولتۇرۇپ بىر نەچە،
شەھەرگە بۇ ئاھستە كىردى كېچە.
كى ئاشىق ئىدى ئۆي قىزىنىڭ بىرى،
تاپىشتى ئانىڭ بىرلە بۇ ئىلگەرى.
ئوشۇل دەم بۇ قىزنىڭ چىقىپ قويىنىدىن،
مەلىكەمنى ئالدى تاپىپ ئورنىدىن.
كى بەھۇش قىلىپ، پەردەسىگە سالىپ،
كۆتەردى بۇ سەگ دۇلاسىغە ئالىپ.
كى دەرۋازە بەندىنىڭ باشىنى كېسىپ،
قاچىپ چىقتى مېھرى ئىگارنى ئېلىپ.
بۇ سەككىم شەھەرنىڭ چىقىپ تاشىغە،
ئالىپ يۈردى ئۇشرۋان قاشىغە.
بارۇر ئىبردى يولسىز، كىرىپ دالداغە،
خاجە ئۇمرى چىقىپ بەخەبەر ئالدىغە.
چەراكى خاجە ئۇمرى ئىدى بەخەبەر،
چىقىپ ئىبردى قىلماقغە چۆلنى گۈزەر.
بۇ مەلئۇن خاجە ئۇمرىنى كۆرگەن زەمان،
قويۇپ يەردە كۆلبارىنى شول زەمان
قاچىپ چۆل ئارا كىردى بۇ راھغە،
ئۆزىنى قاچىپ تاشلادى چاھغە.
خاجە ئۇمرى مۇنىڭ كۆلبارىن باقتىلار،
مەلىكەمنى كۆلبارىدىن تاپتىلار.
كۆزىگە كۆرۈندى قاراڭغۇ جەھان،
دېدى ھۇشىغە كەلتۇرۇپ شول زەمان:

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

«سېنىڭ بارمۇدى بىر تاپشىغان كىشىڭ،
ئايىتتغىل ۋە ھالا بۇ قايداغ ئىشىڭ؟»
مەلىكەم دېدى: «مەن ئىدىم تەختدە،
كى بىلمەيدۇمەن مۇندا بۇ ۋەقتدە.
بۇ ئاخشام يېتىپ مەن ئۆيۈمدە ئىدىم،
مېنى كىم ئالىپ كەلدىيۇ بىلمەدىم.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «كەركەسى نابكار،
ئالىپ كەلمىش ئول جاھىلى نابكار.
مېنى كۆردىيۇ ئول قاچا باشلادى،
ئۆزىنى بارىپ چاھغە تاشلادى.»
خاجە ئۇمرى ئانى مەن تۇتاي دەپ ھەمىن،
بۇ دەم چاھ ئاغزىغە كەلدى يەقىن.
بولۇپ ئىردىلەر تا ئانى تۇتقۇدەك،
فىشانەلەرگە بۇ ئاتتى تۇپەك.
خاجە ئۇمرى ھەلى مۇندا زەخمى يىدى،
غەزەب بىرلە ئاندىن: «بۇيان چىق!» دېدى.
ماڭا سەن ھۇنەر ئۆرگەت بۇ ۋەقتىدە
قويارمەن سېنى ئول ئەسىر ھەققىدە.»
دەپ ئىردىكى، چىقتى بۇ كەركەس رەۋان،
كى ئۆرگەتتى ئەندازەلىق شۇل زەمان.
بۇ سەگنى قويۇپ بەردىلەر، كەتتى ھەم،
يېتىپ كەلدى زۇبىن قاشىغە بۇ دەم.
كېلىپ دېدى: «ئەي شاھى، يىلدام چاپىڭ،
مەلىكەم بۇ سەھرادا قالدى تاپىڭ.
شەھەردىن ئالىپ چىقمىش ئىردىم كېچە،
يېتىپ ئىردىمۇ چۆلگە بۇ چىققۇچە.
خاجە ئۇمرى ئالىپ ئالدى مەندىن سويۇپ،
كى مەن مۇندا كەلدىم، ئۇ قالدى تۇرۇپ.»
خاجە ئۇمرى، مەلىكەم ئىكەۋلەن رەۋان،
كېلىۋر ئىردىلەر شەھرى نىسيان سويان.
يېتىپ كەلدى زۇبىن بولۇپ قاتما ـ قات،
بۇلار ئارقەسىدىن ئۇلار سالدى ئات.
خاجە ئۇمرى كۆرۈپ چىقتى تاغ باشىغە،
مەلىكەمنى دالدا قىلىپ تاشىغە.
بۇ تاغ ئۇزرە ئۇچ كۈن ياتىپ قىلدى جەڭ،
بۇ ئەسنا خاجە ئۇمرى بولۇپ ھالى تەڭ.
ئوشۇل دەم خاجە ئۇمرى مۇناجاتىنى
ئوقۇپ، تەكرىگە قىلدى ھاجاتىنى.
بۇ ئەسنادا بىر گەرد ھۇۋەيدا بولۇپ،
سەۋلەرە يېتىپ كەلدى پەيدا بولۇپ.
بۇلار ئىبرىلەر ئادى زەررىن كەمەر،
ئاغاۋۇ ئىنى ئىبردى بۇ ئىككى ئەر
كى جەمشىدى زەررىن كەمەرنىڭكى بۇ،
كى ئوغلانلارى ئىبردى ئەمما شۇبۇ.
كېلىپ تەگدى زۇبىنگە ئانداغ تۇرۇپ،
يىراق قوغلاردىلار بۇ سەگنى ئۇرۇپ.
بۇلار دېدى خاجە ئۇمرىغە: «ئەي ئەزىز،
كى جەمشىدى تۇركەشنىڭ ئوغلانى بىز.
ئاتام ئۇشبۇ يەكلىغ ئىشارەت تاپىپ،
كى بولدى مۇسۇلمان بىشارەت تاپىپ.
ئىبەرتىپ ئىدى غەمگۇزار ئولغالى
كى بىزلەرنى سىزلەرگە يار ئولغالى.
كى بىر يىللىق ئاشۇ ئوزۇق ھەم تاپىپ،
كېلۇر دەپ جەمالىكغە تۇردۇق باقىپ.
ئەگەر بارسالار ئىلتىفات ئەيلەبان،
بولۇرلار ئاتام قانچە كۆپ شادىمان.»
خاجە ئۇمرى دېدىكىم: «يانىكلار ھەلى،
بارۇردا خەبەر مەن سالۇرمەن ۋەلى.»
بۇ سۆزلەر بىلەن ياندى ئول ئىككى يار،
خاجە ئۇمرى بىلەن قالدى مېھرى نىگار.
قوپۇپ شەھرى نىسيان ساری يۇردىلەر،
مەلىكەم بىلەن قەلئەگە كىردىلەر.
كى ئوچ يىل تۇرۇپ ئىبردى بۇ قەلئەدە،
تۇگەشتى ئوزۇق، قالمادى خەلقدە.
يەنە بولدى پەيدا قەھەتلىك ئىشى،
تولا تەشنە ئاچلىقغە ئۆلدى كىشى.
ۋەلى قالدى ئاچ بۇ مەلىكەم نەچە،
كى تاقەت تۇتالماي، قوپۇپ بىر كېچە.
كى ھەمراھ قىلىپ زۇھرانى ئۇشبۇ دەم،
شەھەرنىڭ تاشىغە بۇ قويدى قەدەم.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

بۇلار زار ئولۇپ نان بىلەن ئاشىغە،
چىقىپ باردىلار كۇفر ئىلى قاشىغە.
كى زۇبىن چېدىرىغە كەلدى بۇلار،
بۇ ئاچلىق ئۇچۇن ئانچە تەڭ بولدىلار.
ياتىپدۇر خەلايىق، يانىپدۇر چەراغ،
ئىشىك قۇلفىلاغلىغ تۇرادۇر بۇ چاغ.
كېلىپ ئاچتى ئول دەم ئىشىكنى رەۋان،
ئالىپ گېشت، گۈرۈنچ بىرلە دەستۇرخان،
چىقار ھالىدا دەستۇخاننى ئېلىپ،
ئوشۇل ۋەقت كەلدى بىر ئادەم كىرىپ.
كى قازناقچى ئېردىكى زۇبىنغە بۇ،
بۇ ئۆيدە مەلىكەمنى كۆردى شۇبۇ.
ۋەلې بولدى بۇ ئاشىقى دىل پىسەن.
دېدىكىم تۇرۇپ: «ئۆيدەكى نېمە سەن؟
كىرىپ ئۆيگە قورقماي دىلئازاردىن،
قىلۇرسەن ئوغۇرلۇقنى نې كاردىن؟»
كى زوھرا دېدى: «بىز فەقىر خار ئىدۇك،
شۇڭا نەرسە مۇندا ئالالىك دېدۇك.»
بۇ ئادەم دېدى: «بىر سۆيۈك، ئەي خېنىم،
كى ئىشتىڭدا چىقماسدا تەندىن جېنىم
يۈدۈپ گېشت، گۈرۈنجىنى مەن ھارغۇچە،
ئاپارىپ بېرەي ئول ساڭى بارغۇچە.»
مەلىكەم بۇ ئىشلارغە ئەيلەپ غەزەب،
دېدى: «سۇنما قول سەن ماڭا، بىئەدەب.
ھەرامزادە، مەككارەئىي رۇي سىيەھ،
غىلۇرمەنمۇ نەخنى بۇ كۇن نېسىيەھ.
ئالىپ بارغىلۇ گېشت، گۈرۈنجى كۆرەي،
كى ئاندىڭكى مەن تاڭلا ئاقشام كېلەي.»
بۇ سۆزدە جەدەل بىرلە ئېردى ئىشى،
بۇ ئادەمگە تەگدى پالاقمان تاشى.
مېڭەسى قۇيۇلدى، بولۇپ گەردو گەرد،
بۇ سەگ ئۆلدىيۇ، قالمادى ئەسلى دەرد.
خاجە ئۇمرى كىرىپ كەلدىيۇ ئۇشبۇ ھال،
دېدى: «ئەي مەلىكەم، بۇ قايداغ خەيال؟!»
كى زۇھراغە ئاچچىغلادى ئانچۇنان،
دېدى: «قىلماغىل مۇنداغ ئىشنى، يامان!»
كى ئاند بەردىلەر زۇھراغە بىشۇمار،
ئالىپ ئۇن، گۈرۈنجىنى ئىككى تاغار،
قويۇپ زۇھرا بۇ دەستۇخاننى ئېلىپ،
كى يۈددى خاجە ئۇمرى تاغارنى كېلىپ.
يەنە ھەم ئالىپ ئالتە چارەكچە ياغ،
شەھەرگە ئالىپ كىردىلەر ئۇشبۇ چاغ.
خاجە ئۇمرى بولۇپ بىر كېچە كامران،
چىقىپ قەلئەنىڭ تاشىغە دەر زەمان.
ئوزۇقۇ ئوتۇنلار تاپىپ بىر نەچە،
كى ھۇرمۇزنى ئالدى ئوغۇرلاپ كېچە.
شەھەرگە ئالىپ كىردى ئون ھەسسەسى،
كى بەختەك مۇنى يېقلادى ئەرتەسى.
بۇ ئىشلار ئۇچۇن ئانچۇنان يالبارىپ،
تىلەپ ئالدى ھېرمۇزنى بۇ زەر بېرىپ.
مۇھۇرنى ئالىپ قالمىش ئېردى تاپىپ،
كى بىر نامە يازدى خاجە ئۇمرى پىتىپ.
كى ھۇرمۇز تىلىدا بۇ ھەگگامەنى،
مۇھۇرنى باسىپ راستلادى نامەنى.
دېدى: «مەنكى ھۇرمۇزدۇ مەن، ئەي ئاتا،
كېلىپ ئېردى باشىمغە مۇنداغ جەفا.
خاجە ئۇمرى ئوغۇرلاپ مېنى بىر كېچە،
سالىپ ئېردى زىندانغە ياتتىم نەچە.
تىلەپ ئېردىلەر يۈمشاتالماي ئانى،
بېرىپ پۇل، ساتىپ ئالدى بەختەك مېنى.
تەمام بارى ئاشلىقنى بەردۇك ئاڭا،
كى مەندىن ئىشتىكىل، بۇ سۆزدۇر ساڭا.
بۇ لەشكەردە ئاش قالمادى بىر سەتەر،
كى ئەلبەتتە، ئەلبەتتە، ئاشلىق ئىسپەر.»
مۇھۇر باستى بۇ نامەغە ھۆل قىلىپ،
ئۆزىدىن سۇرەتىنى مۇبەددەل قىلىپ.
بۇ ئىشخە خاجە ئۇمرى بولۇپ كامران،
ئوشۇل دەم مەدايىنغە بولدى رەۋان.
يېتىپ كەلدى مۇنداغ قىلىپ مەسلەھەت،
كى نۇشىرىۋانغە تۇتۇپ بەردى خەت.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قولىغە ئالىپ باقتى خەتنى ئوقۇپ،
كى ئاشلىق ھۆكۈم قىلدى شاھى قوپۇپ.
يىغىپ قانچە ئاشلىق بىلەن مۇەننى،
ئالىپ كەلدى تۆرت يۈز قاتار تىۋەنى.
مۇڭا يۈكلەدى بىر-بىرىگە چاتىپ،
يەنە بەردى شەھ قۇللارىنى قاتىپ.
كى ھەيدەپ خاجە ئۇمرى بۇ يىرلغە سالىپ،
يېتىپ شەھرى نىسيانغە كىردى ئالىپ.
تۇشۇردىكى ئاشلىق بىلەن مۇەننى،
يىدىلەر يەنە ئۆلتۇرۇپ تىۋەنى.
ۋەلى ئالتە كۈندىن كېيىن ئۇشبۇ رەڭ،
تۇگەپ كۈفر ئىلى ئاشلىغى بولدى تەڭ.
كى بەختەك بۇ زۇبىن قىلىپ مەسلەھەت،
كى نۇشرۇانغە ئىبەردىكى خەت.
ئوقۇپ خەتنى نۇشرۇان تەزۇ تۇن،
دېدىكىم: «ئىبەرتىپ ئىدىم قايسى كۈن.
كېلىپ ئىپردى تۆرت يۈز قاتار تىۋەدە،
كى ئاشلىق ئالىپ كەتتى ئول ھەفتەدە.»
دېدى پادىشاھ: «ئەمدى يېرىق تاقەتىم،
نېتەي، سەرف ئولۇپ، قالمادى ئەۋقەتىم،»
كى بىلدى بۇ ئىشلار خاجە ئۇمرى ئىشى.
قىلالماس دېدى ئاندىن ئۆزگە كىشى.
يەنە ئول زەمان ھەر تەرەپكە چاپىپ،
ئەگەر بولسە ھەر يەردە ئاشلىق تاپىپ.
كى ئاشلىقنى قويماي فەقىر بەۋەدە،
ئىبەردىكى تۆرت يۈز قاتار تىۋەدە.
بۇ ئاشلىقغە كەركەس بولۇپ پاسىبان،
ئالىپ كەلمىش ئىپردىكى لەشكەر سويان.
خاجە ئۇمرى ئالىپ ئۇشبۇ ئىشدىن خەبەر،
قىلىپ سۇرەتىنى بۆلەك ئۇشبۇ ئەر.
كىلۇر ئىپردىلەر يول بىلەن كەركەسى،
خاجە ئۇمرى كېلىپ ئالدىغە ئەرتەسى.
دېدىلەركى: «بەختەك ئىبەردى مېنى،
دېدى كەلمەسۇن بۇ تەرەفدىن سېنى.
بۇ كۈن ئاندا بەختەككە بەردى شىكەست،
كى ئالدى بۇ يولنى خۇدايى پەرەست.
خاجە ئۇمرى خەبەردار بۇ يىرلدا ياتار،
دېدىلەر ئالىپ بۇ تەرەف بىرلە بار.»
دېدى كەركەسى: «ئەي بەرادەر قايان
باردىڭ سىز ئالىپ خاجە بەختەك سويان.
كى مەن بۇ تەرەف بىرلە ئەيلەپ گۇزەر،
خاجە ئۇمرى قايانداۋر ئالاي بىر خەبەر.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ كەنتى بۇ يىل بىلەن،
خاجە ئۇمرى ئالىپ يۈردى ئوڭ قول بىلەن.
ئالىپ ئۇشبۇ ئاشلىقنى ھەيدەپ رەۋان،
تۇشۇردى كېلىپ قەلئەگە شۇل زەمان.
يەنە بولدى بەختەككە داغ ئۇزرە داغ،
شەھەر ئىچرە بولدىكى ياغ ئۇزرە ياغ.
شەھەر بولدى تۇقلۇق ۋەبا بۇ مەھەل،
كى تۆرت يىل ئۆتۆپ ئىپردى بولدى قەبەل.
كىشنى كىشى ئەژدەھادەك يۇتۇپ،
يېدىلەركى ئاجىزلارنى تۇتۇپ.
خاجە ئۇمرى چىقىپ قەلئەدىن كەتتىلەر،
يۇرۇپ جەمشىد ئابادغە يەتتىلەر.
بۇ تەشۋىشلىكنى ئالىپ باشىغە،
بارىپ كىردى جەمشىدنىڭ قاشىغە.
خاجە ئۇمرى قىلىپ ئىپردى مۇنداغ خەبەر،
دېدىلەركى جەمشىدى زەررىن كەمەر:
«ئىنايەت قىلىپ، كەلسەلەر، ئەي ئەزىز،
قىلالىڭ ۋەلي مۇندا خىزمەتىنى بىز.
ئەگەر قىلسەلەر ئۇشبۇ شەھرىمدە جاي،
ئۇزوق بارکى بىر يىللىقۇ نەچچە ئاي.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «بولسە ئانداغ ئەگەر،
ياناي مەن ھەلي، ئاندا لەشكەر ئىبەر.
ۋەلي قىلسۇ شەبخۇن قويۇپ بىر كېچە،
سېپىللارنى يىقسۇن بۇ لەشكەر نەچە.
مەلىكەمنى ئولتۇرغۇزۇپ تەختىدە،
چىقارمەن ئالىپ ئانى شۇل ۋەقتىدە.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ يانىدىلار شۇل زەمان،
كى لەشكەر يىتىپ ئارقەدىن دەر زەمان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى شەبخۇن قىلىپ بىر كېچە ياتتىلەر،
مەلىكەمنى مۇندىن ئالىپ كەتتىلەر.
بارىپ جەمشىد ئاباداغە ئەرتەسى،
شەھەرگە كىرىپ، كەتتى غەم ـ غۇسسەسى.
قوپۇپ كۇفر ئېلى كۆردى خالىي شەھەر،
كى بەختەك بۇ ئىشلاردىن ئالدى خەبەر.
دېدىلەركى :«جەمشىدى زەررىن بەچە،
كېتىپدۇر ئالىپ ئۇشبۇ ئۆتكەن كېچە.»
كى بەختەك، بۇ زۇبىن قىلىپ مەسلەھەت،
ئىبەردى مەدايىنغە بۇ سۆزدە خەت.
كى زۇبىن يەنە بۇ خەبەرنى ئالىپ،
قاباپ تۇشتى لەشكەر شەھەرگە بارىپ.
كى جەمشىدى ئابادىدا ئۇشبۇ رەك،
ياتىپ گاھى ـ گاھى قىلۇر ئېردى جەك.

* ① *

قازىپ تىرناغدەك بىرلە بۇ تاغنى،
سۇخەن ساربغە سەير قىل باغنى
ئۇمىد ئەيلەسەك يار دىيداربغە.
كى ئاغاز قىلغىل ئەمىر ساربغە.
ئەمىر كۆھى قافدا قالىپ ئېردىلەر،
چىقىپ بىر شەھەرگە يېتىپ كەلدىلەر.
ئەجايىب شەھەر ئىچرە بىر جەڭگى بار،
كىرىپ كۆردىلەر نەچچە يۈز زەڭگى بار.
كى بىر نەئىرە تارتىپ ئەمىرى جەھان،
يەنە كىردىلەر جەڭگە، بەرمەيي ئەمان.
تونۇپ بەئىزە دىۋلەر قاچىشتى يىراق،
بىرى رو بەرو ئالدى قولغە تاياق.
سالىپ ھەربە بۇ يەتتە ـ سەككىز رەۋان،
ئەمىر رەد قىلىپ، ئۇردى بەرمەيي ئەمان.
بۇ دىئو خاكىدان دەھرىگە باش قويۇپ.
تومۇغ ساری يۈزلەندى جاندىن تويۇپ.
قاچىپ كەتتى بىر مۇنچە قالغانلارى،
بۇ دىئولەر كېتىپ بۇ شەھەردىن نارى.
شەھەرلىكى شاھى ئەمىردىن خەبەر،
ئالىپ، فىشباز ئالدىغە چىقتىلەر.
يىقىلدى رەۋان ئەيلەبان ياشنى،
ئاياغىغە قويدى بۇ دئو باشنى.
كۆرۈشتىلەرۇ سوردى رەسۇالغىن،
دېدىلەر: «بۇ قايسى شەھەردۇر ھەزىن؟»
دېدى: «نە كىشىسز، نەدۇر ئاتىڭىز،
نە يەڭلىغ ئېرۇركىم مەقالاتىڭىز؟»
دېدىكىم بۇ: «شاھى سەبۇرى ئاتىم،
بۇ شەھرىگە شەھلىق ئېرۇر نىسبەتىم.»
قىلىپ ئەرزۇ ھالىنى بىر ـ بىر بەيان،
كى تەكلىق ئېتىپ، يۈردى بۇ ئۆيي سويان.
قويۇپ ئەۋۋەلى يەئىنى بەئىدەز تەئام،
ئەمىر ئالدىدا ئولتۇرۇپ خاسۇ ئام.
تۇزۇپ مەجلىس ئەسبابىنى شول زەمان،
چالىپ نەيي بىلەن بەربەتى، ئەرغۇۋان.
بولۇر ئېردى غەملىغ كۆڭۈل باھۇزۇر،
ئەمىر ھالىنى سوردى شاھى سەبۇر.
كى يىغلاپ بەيان قىلدى باشدىن ئاياغ،
بۇ سۆز بىرلەن تۇن ھەسسە بولدى بۇ چاغ.
ۋەزىرى ئىشارەت قىلىپ شاھنى،
چېكىپ دەرد ئىلە يۈز تۇمەن ئاھنى.
دېدى: «قىلماغۇڭ سەن نېدىن قىسسەنى،
ئايتساڭ نېمە ئۇشبۇ غەم غۇسسەنى؟»
ئەمىر دېدى: «قىسسە نېدۇر ئول، ئايىت،
كى مەن ئاڭلاي ئانى، دېگىل ئەي يىگىت؟»
قوپۇپ شەھ سەبۇر، سۆزلەمەي ـ ۋەسلىگە،
ئەمىرنى ئالىپ كىردى بۇ قەسرىگە.
كىرىپ كۆردى قەسرى ئىچىدە ھەزىن،
ياتادۇركى موللا ئەبدۇرەھمانى جىن.
قانات ـ قۇيرۇغى ئوتدا كۆيمىش ئاربغ،
بولۇپدۇر بۇ ئاغرىغدا جىسمى ساربغ.
ئەمىرنى كۆرۈپ يىغلادى زار ـ زار،
بۇ ئەھۋالىنى سوردى بۇ شەھرىيار.
دېدى ئەبدۇرەھمانى: «سىزلەر كېتىپ،

① قول يازمىدا ماۋزۇ ئۇچۇن ئورۇن قالدۇرۇلغان. ئەمما ماۋزۇ قويۇلمىغان.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئوشۇل رەئىدىن شاتىرى كەلدى يېتىپ.
قىلىپ سېپىر، ئوت ياغدۇرۇپ رەئىدى، شۇم،
كۆيۈپ قالدى ئوتتا قانات ـ قويرۇغۇم.
كى ئۆلتۈردى بۇ خەلقنى كۆيدۈرۈپ،
يەسىر قىلدى قالغانلارنى يۇرۇپ.
قۇرەيش يەئنى سۇلتان فەريات ئېتىپ،
قىغان قىلدى سىزلەرنى ئول ياد ئېتىپ.
دېدى: «ئەي ئاتا، قايدا سەن، بۇ نە كۈن؟!
خەبەردار ئولۇپ بولغاي ئېردىك بۇ كۈن.»
كى يىغلاپ بۇ رەڭ چەرىخ ئۇردى قوپۇپ،
تۆكۈپ ياشنى بۇ بەيتنى ئوقۇپ.
ھەمە خەلقنى زار ـ زار يىغلاتىپ،
يەسىر قىلدى ئول خارەئنى خار ئېتىپ.
كى زەھم ئەتمەسەڭ ھېچ كىشلەرگە ھەم،
قۇرەيش ھالىغە رەھم قىلغىل بۇ دەم.»
ئەسىرنىڭ كېلىپ رەھمىسى شول زەمان،
كى ياشى ئاقىپ كۆزلەردىن رەۋان.
دېدىلەركى: «ئەي مولا، قىلساڭ ھەۋەس،
ۋەلىي سىزلا، ھەم بىر كۆڭۈلدۈك ئەمەس.
بۇزۇقدۇر بۇ يەڭلىغ دىيانەت ئىشىڭ،
يامانلىق ئۈزىگە يامان قىلمىشىڭ.
يامان فېئىلىگە بولغاچ ـ ئوق مۇبتەلا،
سالادۇر بۇ رەڭ ھەق تەئالا بەلا.»
باقىپ ئاخىرى شەھ سەبۇرغە ئەسىر،
دېدىلەركى: «ھەمراھ قاتىڭ بىزگە بىر.
مېنى رەئىدى شاتىر مەكانى سويان،
كى باشلاپ ئالىپ بارسۇنۇ يېرى قايان؟»
دېدى شەھ سەبۇر: «ياكى سۇلتان ئەرەب،
بارالماس كىشى، يېرى خەتەر، ئول تەرەف.
ئۇ مەنزىلگە يېرى بىرلە ئۆتمەك مەھال.
كى مۇشكىل ئىشۇر، قىلماسۇنلار خەيال.»
ئەسىر دېدىلەر: «ئول نەدىشۇار ئىشۇر،
بۇ يېرىدا نە يەڭلىغ خەتەر بار ئىشۇر؟»
دېدى شەھ سەبۇر: «ئەۋۋەل، ئەي شەھرىيار،
كى سىمۇرغىڭ ئىككى ئوداسى بار.

بىرى قىشلىغۇ بىرسى يازلىغ ئىشۇر،
بۇ كۈنلەردە ئول يايلاغىغە كېلۇر.
بالالار چىقارمىش ۋە ھالاكى ئول،
ۋەلېكىن ئانىڭ ئالدىدا ئۇشبۇ يول.
نەرى قىشلىغ ئوردا‌سىدا روزۇ شەب،
كى قورقۇپ ۋەلې رۇھىدىن ۋەھم يېپ.
بۇ يايلاغدادۇر مادەسى قىشۇ يېز،
ھەلى بارغالى بولماس، ئەي سەرۋى ناز.
ئوشۇل رەئىدى شاتىرىڭ مەنزىلى،
كى سىمۇرغىڭ يانىدا ئۆي ۋەلې.»
ئەسىر دېدىلەر: «ئول خۇدايى كەرىم،
خۇدا بارىكى، يېرقتۇر مېنىڭكى غەمىم.»
مەئەلقىسسە، ئايتۇر مۇنى راۋىيان،
ئەسىر يۇردى ئول دەم بولۇپ كامران.
كى مەنزىل مەراھىل قىلىپ تېزۇ تۈن،
بولۇپ ئېردى گۇياكى ئون ئىككى كۈن.
يېتىپ بىر يېرىگە كۆرۈندىكى تاغ،
كېلىپ ئېردى ھەمراھى، قۇردى بۇ چاغ.
دېدى: «ياكى سۇلتانى ئالىي ئەرەب،
كى مەندىن ئۇ يان ئۆتمەك ئېرمەس ئەدەب.
كى سىمۇرغ مەكانى ئېرۇر ئۇشبۇ جاي.»
دېدى شىرى مەرد: «سىزيانىڭ، مەن‌باراي.»
بۇ دېۋ ياندى، يۇردى ئەسىرى رەۋان،
يېتىپ كەلدى سىمۇرغ مەكانى سويان.
داغى يۇز خەيالات بىرلەن ئۆزى،
كېلىپ ئۇيقۇغە مەيل قىلدى كۆزى.
ياتۇر ئېردىلەر تولغانىپ، ئۆزۈلۈپ،
يېتىپ كەلدى سىمۇرغ ئەسىرنى كۆرۈپ.
ئەسىر ئۇيقۇدىن ئويغانىپ شول زەمان،
كى سىمۇرغغە قىلدى بۇ سۆزنى بەيان.
دېدىلەركى: «ئەسمانىڭ ئېردىم ئەرى،
ماڭا خاتۇن ئېردىكى ئەسمان پەرى.
كېلىپ رەئىدى شاتىر بۇ ئۆتكەن زەمان.
قىلىپ سېپىر، ئوت ياغدۇرۇپ ئانچۇنان.
تەمام شەھرلەرنى ئالىپۇ چاپىپ،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

يەسىرلەپ، بالا ـ بارقەمزنى چالىپ.
شەھەر خەلقىنى قەتلى ئام ئەيلەمىش،
قىلىپ جانلارىغە بۇ سۇرەتد نىش.
ۋەلي خاھلادىمكى بارۇرغە رەۋان،»
دېدىلەر: «ئانىڭ مەنزىلىدۇر قايان؟»
كى سىمۇرغ دېدى: «قىلماغىل خام خەيال،
بۇ يەرلەرگە بارماقلىق ئولغاي مەھال.
ۋەلي بارمە، ئاھىستە ئارقاڭغە يان،
تاپارسەن ئۇ مەنزىلنى ھالا قاچان؟
بەغايەت ئۇ دىۋ سېھر ـ جادۇ ئېبرۇر،
كى ئافەت ـ بەلايى ئانىڭدىن كېلۇر.
يانا ئىككى دەريايى بار فىكر قىل،
بىرى ئاتەشۇ بىرسى ئاب ئۇشبۇ خىل.
كى يوقتۇر ئۆتەرگە ئىلاجى ئۇ يان،
ئۇ يان ئۆتسە بولماس ئۆتەرگە بۇيان.»
ئەمىر يىغلادىلار فەرىشان ئولۇپ،
مۇناجات ئوقۇپ، باغرى كىرىان ئولۇپ،
كى ئول دەمدە ھازىر بولۇپ بىر پەرى،
چىقىپ كەلدىلەر خىزر پەيغەمبەرى.
دېدىلەركى: «ئەي قۇدرەتۇللاھ قويۇڭ،
كى بۇ ئىسمى ئەئزەمنى ئەۋۋەل ئوقۇڭ.
تولا غەم يېمەڭ بۇ قولۇمنى تۇتۇڭ،
پۇتۇڭنى پۇتۇمغە قويۇڭ، بەك تۇتۇڭ.»
بۇ يەڭلىغ قىلىپ ئىسىم ئۆرگەتتىلەر،
ئوقۇغۇنچە بۇ ئىسمنى يەتتىلەر.
«كېز ئاچغىل» دېدى سائەتتىن كېيىن،
بۇ مەنزىلدە كۆردى ئەمىر ئۆزلەرىن.
ئەمىر قىلدىلار ھەقغە شۇكرى ـ سەنا،
كى غايىب بولۇپ كەتتى خىزرى يانا.
قويۇپ رەئدى شاتىر سارىغە قەدەم،
يەقىنراق كېلىپ مەنزىلگە بۇ دەم.
كى بىر نەئرە تارتتىلارۇ غاقىراپ،
شىكاف ئولدى ئاۋازىدىن كوھى قاف.
تۇشۇپ لەرزە شاتىرىڭ باشىغە،
كى چىقتى ئەمىر ھەمزەڭ قاشىغە.
كى بۇ قويدىلار شەھرى زەرگە قەدەم.
كېلىپ تاپتى ئۆز مەنزىلدە قەرار،
ئەمىر يادىغە كەلدى مېھرى نىگار.
«ياناي» دېدى ئەسماغە: «ئەي بادى زەن،
كىرۇخسەت بېرىڭ سىز ياناي ئەمدى مەن.»
بۇ سۆزلەرنى ئەسمائى قىلماي قەبۇل،
ئەمىر چىقتى ئاچچىغلابان، كىردى يول،
فىغان بىرلە ئەيلەپ تۇمەنمىڭ خەيال،
يۇرۇپ يولنى ئون بىر كۈنۇ ئۇشبۇ ھال.
يېتىپ كەلدى بىر غارىنىڭ قاشىغە،
كېلىپ چىقتىلار ئۇشبۇ تاغ باشىغە.
كى ھەريان قاراپ تۇرمىش ئېردى ئىشى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كۆرۈندى ئەجەب بىر جەمائە كىشى.
ۋەلىي بۇ جەمائە ئەمرىنى كۆرۈپ،
ئەمىر قاشىغە كەلدى يىلدام يۈرۈپ.
بۇلار كەلدىيۇ ئول زەمان قاشىغە،
باشى ئوخشامىشدۇركى ئىت باشىغە.
ئالىپ يۈردى باشلاپ ئەمرىنى رەۋان،
كى ئۆز شەھرى يەئنى مەكانى سويان.
شەھەرگە ئالىپ كىردى ھالا بۇلەر،
كىرىپ پادىشاھىغە قىلدى خەبەر.
چىقىپ تېز ئىقبالىغە ئۇشبۇ ھال،
كۆرۈشتى، ئالىپ كىردىيۇ دەرمەھال.
باشى ئىتىغە ئوخشايدۇر ئادەم ئۆزى،
كى ھەممە خەلقىنىڭ بارى ئىككى يۈزى.
يۈزىنىڭ بىرىسى ئىھرۇر بارھا،
بىرىدۇركى ئادەم، ئەجەب كارھا.
يارۇغاندا ئادەم يۈزىنى ئاچىپ،
كېچە، بولسە قويمىش بۇ يۈزنى ياپىپ.
كى ئادەمگە ئوخشايدۇر كۈن پاتقۇچە،
يۈرۈپ ئىت يۈزى بىرلە تاڭ ئاتقۇچە.
ۋەلىي كۈندۈزى ئادەم ئاۋازى بار،
كېچە ئىت يۈزى بىرلى ئىتتەڭ قابار.
ۋە لېكىن ھەمە ئەركەكى ئۇشبۇ ھال،
كى مەزلۇملارى ئانچە ساھىبجەمال.
كى خۇسرەۋ ئىھرۇر گۈل يۈزى ماھ تاب،
كى ھۇسنۇ لەتافەتدە چۈن ئافتاب.
خەلايىق قويۇپ ماسىۋەللاھنى،
كۆرۈڭ بۇ سىفەت سۈنئى ئەللاھنى.
غەرايىب ئىشى مۇندا ئىزھاردۇر،
نە قىلسە ئانىڭ قۇدرەتى باردۇر.
قىلۇر مۇزنى ئوت، تاشنى سۇ، خاھلاسا،
بولۇر پەشىھ ھەم ئەژدەھايى رەسا.

قارا دەشتنى باغى گۈلزار ئىھتەر،
چۇ گۈلزارنى چۆلدىن ئەيلەر يېھتەر.
نەزەردۇر قاناتى سۈنۈق پەشىھگە،
قويار بەيرىنى ۋەھمى ئەندىشەگە.
يىغاچغە نەزەر قىلسە گۈل ئاچىلۇر،
ھەزىنسىز بولۇپ ھەر تەرەف ساچىلۇر.
كى بۇلبۇل كېلىپ سايراشۇر باغ ئارا،
تەكەللۇم قىلۇر ئەندەلىب زاغ ئارا.
رەفىقى ھىكايەت بەرەي ئۆيلە سۆز،
نەھەددۇركى، ھەمدىغەسەن تىكمە كۆز.
.....①

يۈرۈپ يول، چېكىپ كۆپ جەفاۋۇ ئىنىن،
بۇ يەڭلىغ يۈرۈپ نەچچە كۈندىن كېيىن.
يېتىپ شەھرى يەكچەشمەگە ئۇشبۇ ھال،
كېلۇر ئىھردى غەمگە بولۇپ پايىمال.
كى ھازۇقى يەكچەشمە ئالدى خەبەر،
چىقىپ ئالدىغە فىشبازى گۈزەر.
بەيابان كېزىپ يەتتە كۈندىن كېيىن،
چىقىپ كەلدى دەريا لەبىگە يەقىن.
ئاياغدىن چىقادۇر سۈيى يوققارى،
ئىنگىز يەرگە چىقمىش سۇ بارغانسارى.
كى دەريايى گەر ۋەھمى ئىھردى ئىشى،
مۇنى ۋاژگۈنە دەر ئىھردى كىشى.
كى مۇندىن ئەمىر ھەم ئۆتۈپ كەتتىلەر.
كى ئۇچ كۈندە بىر غارىغە يەتتىلەر.
چىقىپ تاغنىڭ باشىغە تەشنە، ئاچ،
تۇرار كۆردىلەر، خىللاغاندەك ياغاچ.
ياغاچغە بولۇپ بىرنەچە پايمال،
بارىپ تەشنە، ئاچلىقغە خۇب بولدى لال.
كى بىر فەسل مۇندا ئەمىر ياتتىلار،

① بۇ ئورۇندىن 56 مىسرا شېئىر قىسقارتىلدى. بۇ مىسرالاردا ئەمىرنىڭ كوھى قافدا قەلھا، بەبرى، زاغچەشمە، كورساراي، يەكپارى، گوركاي، قاتارلىق ئوتتۇز شەھەرگە بارغانلىقى ۋە بۇ شەھەرلەرنىڭ ئەمىرگە بەيئەت قىلغانلىقى سۆزلىنىدۇ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى بىر پارە غازنى تاپىپ ئاتتىلار.
كەبابنى قىلىپ ھەم يېدىلەركى چۈن،
بۇ ئەسنادا كەلدىكى ئاۋازنى ئۇن.
دېمىش: «يەيسىزۇ بارى گوشتلارنى سىز،
بۇ گوشدىن داغى بىزگە بەرمەسمۇسىز؟»
ئەمىر باقتىلار، يۇقتارى ئۇشبۇ ھال،
تۇرادۇر كاۋاك ئىچرە ئىككى ئىيال.
كى ھەر ئىككىسى تەك ۋەلى قەددى تەك،
كى بىر قىسسى ھۇسنۇ جەمالى بۇ رەك.
ئەمرنى كۆرۈپ ئىچكەرى كىردى بۇ،
دېدىلەر ئەمر: «كىم ئىكەنلەر شۇبۇ؟»
يەنە قىلدىلار ئۇشبۇ يەكدىغ خەيال،
«كى بولغاي خەلايىق ئارا ئۇشبۇ ھال.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئولتۇرۇپ ئالدىدا،
قەزايى نەمازنى قىلدى ئەدا.
نەمازىن ئەدا ئەيلەمەكدە ئۆزى،
ۋەلې ئۇيقۇ سارىغە كەتتى كۆزى.
ئەمر ئىبردى ئەينى فەراغەتدە ھەم،
كى ئاۋازى كەلدى بۇ سائەتدە ھەم.
قىلۇر ئانچە فەريادى ئىزھارلىق،
فىغانلار بىلەن نالەئى زارلىق.
ئەمر ئۇيقۇدىن كۆز ئاچىپ ئۇشبۇھال،
قوپۇپ كۆردى، يىغلايدۇر ئىككى ئىيال.
فەلەككە يېتىپ نالەسى، يىغلاشىپ،
ئەمر كۆردى بىر ئەژدەھا يارماشىپ.
بارادۇر چىقىپ، قەسد ئېتىپ قاشىغە،
ۋەلې يارماشىپ غارىنىك تاشىغە.
قىلۇرلار ئىكەن بۇ سەبەبدىن فىغان.
ئەمرىنىڭكى رەھمى كېلىپ شول زەمان،
كى بىر پارە ئوق ئاتتىلار بارەھا،
يىقىلدى تېگىپ يەرگە بۇ ئەژدەھا.
تۇشۇپ ئۆلدىيۇ يەردە نالە قىلىپ،
ئەمر گوشتىنى پارە - پارە قىلىپ.
ئالىپ گوشتىدىن چىقتىلار بىر نەچە،
بۇلارغە يىتۇردىلەرۇ تۇيغۇچە،
تويۇپ باشلارىنى كىگۈردى ئۇيان،
ئەمر ئۇيقۇغە مەيل قىلدى بۇ يان.
كى سىمۇرغنىك ئىبردى ئۇرداسى بۇ،
ئىدى ئەما ئانىك بالاسى شۇبۇ.
كى ھەر يىل بالا قويمىش ئىبردى بۇرەك،
يەر ئىبردى چىقىپ ئەژدەھا ئۇشبۇرەك.
كى سىمۇرغ مۇنى بىلمەس ئىبردى نىھان،
دەر ئىبردى ۋەلى كەتتى بولغاي قايان.
ئوشۇل سائەتى كەلدى سىمۇرغ يېتىپ،
فەلەك سارىدىن يەرگە پەرۋاز ئېتىپ.
كى بىلدى باللارىنىك ئاۋازى يوق،
خەيال بىرلە ئەندىشە قىلدى بىروق.
دېدىكىم: «بالالار يوق ئولمىش بۇ كۈن،
داغى ئەسلى ئاۋاز كەلمەيدۇر ئۇن.»
كېلىپ كۆردى ئادەم ياتادۇر يەقىن،
دېدىكىم: «يوق ئەتمىش شۇبۇ مۇتلەقىن.
بۇ ۋەقتىدە ھەر يىل بۇ ئادەم كېلىپ،
بالالارنى كەتمىش ئىكەندۇك ئېلىپ.»
ئەمرگە قىلىپ قەسد بۇ دەر زەمان،
كى ئۆلتۈرگەيۇ قول سالىپ شول ھەمان.
بالالارى ئانىك خەبەردار ئولۇپ،
دېدى قىچقىرىپ زارەۋۇ زار ئولۇپ:
«بۇ ئادەمگە دەخل ئەتمەگىل، ئەي ئانا،
يامانلىق ئاڭا قىلماغىل سەن يانا.
كى بىزدىن بۇرۇن ھەم بالالارنى سەن،
ۋەلې ئەسلى مۇندىن ئۇچۇتغانمۇسەن؟»
كى سىمۇرغ دېدى: «يىلدا بۇ چاغدا،
بالالار يوق ئولمىش قويۇپ داغدا.
بۇ ئادەم كېلىپ ھەر يىلى ئۇشبۇ رەك،
ئالىپ كەتمىش ئىبركەن بالامنى بۇ رەك.»
بالاسى دېدى: «ئەي ئانا، بۇ كىشى،
كى بىزلەرگە قىلدى ۋەفالىق ئىشى.
سۇدىن چىقتى بىر ئەژدەھارى ئەلەم،
قويۇپ ئىبردى بىزگە يېمەككە قەدەم.
بۇ ئادەم خەبەردار ئولۇپ شول زەمان،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى ئۆلتۈردى بۇ ئەژدەهانى رەۋان،
قىلىپ پارە - پارە ئانىڭ گۇشتىنى،
كى تۇيغۇنچە بىزگە يىدۈردى ئانى.
غىزا قىلغالى مەيلىمىز يوق ئۇچۇن،
خۇشال ياتتۇقۇ قارنىمىز توق ئۇچۇن.»
ئاناسى دېدى: «ھەر قاچان يەر ئىدىم،
كى ئادەمنى مەن بۇۋفا دەر ئىدىم
ۋەلىي بولسا ئانداغ، ۋەفادار ئىكەن،
كى بىزلەرگەمۇ مېھرىبان يار ئىكەن.»
كى سىمۇرغ ئەمرىنىڭ كېلىپ قاشىغە،
قاناتىنى سايە قىلىپ باشىغە.
كى تۇردى بۇ يەڭلىغ ھەۋا يانغۇچە،
ئەمىر ئۇيقۇدىن يەتتى ئويغانغۇچە.
ئەمىر ئويغانىپ كۆردىلەر بىر قارا
نېمەرسە تۇرادۇر بولۇپ مۇبتەلا.
كۆرۈپ ئانى قوپتىلارۇ ئانچۇنان،
كى بىر نەئىرە تارتتىلەرۇ شول زەمان.
داغى قورقتى ئانداغ بۇ سىمرۇغ چۆچۈپ،
ئۇۋاسىغە قوندى بۇ يەردىن ئۇچۇپ.
ئەمىر كۆردى بىر قۇش ئەجەب مۇرغىزار،
ئاياغدىن باشى ئىككى فەرسەڭچە بار.
ئىبرۇر نەقشىھايىكى جىسمى ئارىغ،
قىزىلۇ ياشىلۇ قاراۋۇ ساريغ.
كى بىر سائەتىدە بولۇپ رەڭ بەرەڭ،
كۆرۈنمىش ۋەلىي يەتمىشۇ ئىككى رەڭ.
يەنە تاجى بار ئىككى گويا بەلەندە،
بولۇپ تۇرمىش ئول يانىغە سايەبەندە،
كى يانىدا ئىككى تالۇ زۇلفى بار،
ئىبشىلمىش فەتىلە بولۇپ لالەزار.
قىلۇر جىلۋە تاۋۇس يەڭلىغ مەگەر،
بىرۇر يەئنى گويا بەھىشتىدىن خەبەر.
ئەگەر بولماسە بۇ قانات قۇيرۇغى،
كى ئادەمگە ئوخشايدۇر بۇ تۇرۇقى.
كى زىيبايى ئانداغ چىرايلىق ئىبرۇر،
جەمالىدا يۇزمىڭ قۇياش بەلگۇرۇر.

ئۇرۇس ۋەقتى گېرىيا چۇ ئەيلەپ خىرام،
كېلىپ قالدى سىمۇرغ ئەمرگە سەلام.
ئەمر ھەم ئەلەيك ئالدىيۇ دەر مەھال،
بۇ سىمۇرغ ئەمردىن سورۇپ ئەسفىھال.
دېدى: «كىمى قاق خەلقىدىن سىز ئەمەس،
كى سىز نە كىشى، نې قىلۇرسىز ھەۋەس.
بۇ يەرگە كېلىپ نې سەبەب بىرلە سىز،
نې ئىشتىن بۇ مەنزىل ئارا تۇشتىڭىز.
مەن ئايتۇر ئىدىم ئادەمى زادىنى،
ئىبرۇر بۇۋفا ئەھلى - ئەۋلادىنى،
كى ھەر يەردە تاپسام ئانى كەلتۇرۇپ،
تېرىك قويماس ئىبرىدىكىمكى مەن ئۆلتۇرۇپ.
بۇ كۇن سىز قىلىپسىز ۋەفالىق ئىشى،
نېدۇر ھاجەتىڭ، سەن نە يەڭلىغ كىشى؟
ئايىتغىل ماڭا، كارى ھالىڭ نېدۇر،
بولۇپسەنكى ھەيران، مەلالىڭ نېدۇر.
قولۇمدىن كېلۇر خىزمەتىڭنى قىلاي،
بۇ غەم دەشتىدە غەمگۇزارىڭ بولاي.
كى سەن ياخشىلىق ئىش قىلىپسەن ماڭا،
كى مەن ياخشىلىقلار قىلايىن ساڭا.»
بۇ سۆزگە ئەمر يەئنى بىئىختىيار،
چېكىپ ئاھنى يىغلادى زار - زار.
دېدىلەركى: «سىمۇرغ، كۆرۈڭ مەندە ھال،
كى رەسۋالىقىدىن سورايسىز خەيال.
كى شەھبال ئۆلمەسدىنۇ ئىلگەرى،
ئالىپ كەلمىش ئىبرىدىكى ئەسما پەرى.
كى زور بىرلە ئەفرىت دىۋ زەڭگىگە،
چۇ كەلتۇرمىش ئىبرىدى ئانىڭ جەڭگىگە.
كى مەن كەد خۇدا مۇندا بولماس ئىدىم،
يانۇر ئىبرىدىمۇ، مۇندا تۇرماس ئىدىم.
كى ئۆلتۇردۇم ئەفرىت يامان بىگۇمان،
يەنە رەئىدى ئاتىسىنى ئۆتكەن زەمان.
سەفىد دىۋنى ئۆلتۇردۇمۇ ئۇشبۇ رەڭ،
كى خەربالى شەكلىمۇ ھەم ئۆلدى تەڭ.
كى بولمادى ھېچ بابىدا يانغالى،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ۋە ھالاكى قويمايدۇر ئەسما پەرى.
كى مەن مەككە تېۋزۇرگلارىدىن ئىدىم،
بۇ فۇرقەت ئارا دەردۇ مېھنەت يېدىم،
مېنىڭ ئاندا كۆپ لەشكەردىم بار ئىدى،
كى دۇشمەنلىغۇ ھالى دىشۋار ئىدى،
يانا بار ئىدى مەئشۇقۇم ئاندا، ۋاي،
كى بولدى ماڭا نەچچە يىل، نەچچە ئاي.
كى ئاچچىغلاپ ئەسما پەرى باشىدىن،
ئۇچ ئاي بولدى مەن چىققالى قاشىدىن.
كى نەچچەند شەھەرنى مۇسۇلمان قىلىپ،
كى ئىسلام ئىشىنى فەراۋان قىلىپ.
بۇ يەرگە يېتىپ كەلدىمۇ، ئەي ئەزىز،
نە بولغايكى دىلدارلىق قىلماڭىز.
ماڭا بۇ جەراھەتنىڭ ئولمىش دەمى،
ماڭا قىلماڭىز نې بولۇر مەرھەمى.
چىقارساڭ تىكەنزارلىقدىن مېنى،
خەلاس ئەيلەسەڭ خارلىقدىن مېنى.
كى ئىندەللا بولماس ۋەلې زار ھەم،
قىلۇر ھەق تەئالا بىلۇتفى كەرەم.»
دېدى ئولكى سىمرۇغ: «مۇرادىڭ نېدۇر،
نە قايغۇ، غەمىڭ نې، خەيالىڭ نېدۇر؟
فەلەك ۋاژگۇن دەردىنى، ئەي يىگىت،
سۆزۈڭ بار يەڭلىغ ماڭا سەن ئايىت.»
ئەمر دېدى: «ئولدۇر مۇرادىم مېنىڭ،
كى سىزلەرگە بۇ ئېيتقادىم مېنىڭ.
مېنى سىز بۇ كۈن كۆھى قافدىن ئۈزۈپ،
كى ئادەم ساڭى قويسائىز يەتكۈزۈپ.»
كى سىمۇرغ دېدى: «ھاي، نە ھەيھاتدۇر،
ۋەلې بۇ نە يەڭلىغ خەيالاتدۇر.
ۋە ئەي ئادەم ئوغلى، بۇ ئاۋازىنى،
چىقارماڭ كۆڭۈلدىن بۇ رەڭ نازىنى.
ئېرۇر خام خەيال بۇ سۆزۈڭ، ئەي يىگىت،
بۆلەك ھاجەتىڭ بولسە ئانى ئايىت.
كى ھەرگىز بۇ يەڭلىغ خەيال ئەتمەگىل،
بۇ ئىشلارنى مەندىن سۇئال ئەتمەگىل.

ئىبەرمىش ماڭا نامە ئول ئىلگەرى،
بۇ سۆزلەرنى دەپ يەلكى ئەسما پەرى:
«ئېرىمنىڭكى سەن يەتمەگىل دادىغە،
ئالىپ بارماغىل ئادەمىزادىغە.»
بۇ سۆزلەردە نامە ئىبەرمىشكى ئول،
قىلۇرمەنكى ئەسما سۆزىنى قەبۇل.
چۇ ئولكىم غەيۇر پادىشاھى جەھان،
ۋەلې قورقەدۇرمەن ئانىڭدىن يامان.
مۇرادىڭ بۆلەك بولسە، ئانى دېگىل،
بەجا كەلتۇرەي مەن ئانى جانۇ دىل.
ئەمر دېدى بۇ سۆزكى: «دەردىم مېنىڭ،
مۇنىڭدىن بۆلەك يوق مۇرادىم مېنىڭ.»
قويۇپ ياشلارنى تىزىغە رەۋان،
كى يىغلاپ بىروق زار قىلدى فىغان.
قىلىپ نالەئى ئانچۇنان رەڭ بەرەڭ،
كى سىمۇرغ مۇنىڭ ھالىدىن بولدى تەڭ.
يۇرەك - باغرى سۇ بولدى گويا ئاقىپ،
بۇ ھەم يىغلادىكىم ئەمرغە باقىپ.
بالالار داغى يىغلاشىپ زار-زار،
دېدىكىم ئاناسىنى: «ئەي غەمگۇزار.
سېنى ھەم بۇ ئىشلارغە ئۆلتۇرسە ئول،
كى قىلغايسەنۇ ئۇشبۇ سۆزنى قەبۇل.»
بالالار بىلەن بۇ ئەمر يىغلاغاچ،
قەبۇل قىلدى سىمۇرغ بولۇپ لائىلاج.
كى سىمۇرغ دېدى: «مەن ئۇزۇقغە چىقاي،
بارىپ ئەمدى يول جابدۇغىنى تاپاي.»
كى دەرھال يەتتە بۇغى كەلتۇرۇپ،
ئەمر ئالدىدا قويدى بۇ ئۆلتۇرۇپ.
دېدى: «گوشتىنى تازە، ئوبدان قويۇڭ،
مۇنىڭ تېرەسىنى تولۇمچە سويۇڭ.»
ئەمر ھەم تولۇمدەككىنە سويدىلار،
گوشىنى ئالىپ سانۇ سان قويدىلار.
تېرەسىگە جىق تولدۇرۇپ سۇ ئېلىپ،
كى سىمۇرغقە ئارتىپ بۇ گۆشتىنى كېلىپ،
كى مىنمەكنى قىلدىلارۇ ئىختىيار،

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

چىقىپ ئەرتەگەن مىنگەلى ئىختىيار.
ئوچاسىغە چىقتىلارۇ تۇش بىلەن،
سۇنى يۇكلەدىلەر تۇتۇپ گۇش بىلەن،
ئەمر مىندىلەر بويىنغە بەككىنە،
تۇتۇپ كۇكلۇدىن بۇ يىلاندەككىنە.
كى سىمرۇغ بالالار بىلەن يىغلاشىپ،
كى ئوچتى بىروق يىغلاشىپ خوبلاشىپ.
كى ئانداغ ئىگىز ئۆرلەدىكى رەۋان،
يېتىشتىكى مەئلۇم داغى ئاسمان.
كۆرۈندى جەھان دانەچە ئۇشبۇ دەم،
فەلەك باشىغە بولدى گويا ئەلەم.
بەئەينىدە گويا فەلەكنى قۇچۇپ،
كى ئادەم ساری يۇردى يەردىن ئۇچۇپ.
بۇ سىمرۇغ دېدىلەركى: «ئەي كۇلئۇزار،
بۇ يولدا بىلىك يەتتە دەريايى بار.
بۇ ھەددىدىن ئول ھەدنى بىلمەك ئىشى،
خۇدادىن بۆلەك ئۆزگە بىلمەس كىشى.
بۇ دەريانى بىر - بىر قىلاي سىزگە ياد،
بىرى ئاب دەريايى ئىكىنچىسى باد.
كى دەريايى ھالا ئوچۇنچى سىيماب،
كى ئۆرتىنچى، دەريايى قۇلزۇم سەھاب.
كى دەريايى خاكۇ بەشىنچىنى بىل،
ئىرۇرلارکى ئالتىنچى، دەريايى گىل.
كى يەئتىنچى دەريانى ئاتەش ئىرۇر،
كى ئۆتمەكلىكۇ ئانچە مۇشكىلدۇرۇر.»
يۇرۇپ ئالتە دەريادىن ھەم ئۆتتىلەر،
كى دەريايى ئاتەش ساری يەتتىلەر.
دېدى: «ئەي يىگىت، ھىچ قۇلاقىڭغە ھەم،
كى ئاۋازى كەلمىمۇدۇر ئۇشبۇ دەم؟»
ئەمر دېدى: «ئارى، بۇ ئاۋاز بەك،
ئانىڭ ھەيبەتىدىن يارىلمىش يۇرەك.
كى بىلسەم نېتەي، بۇ نە ئاۋازدۇر،
جەھان لەرزە بىرلە سەرئەفرازدۇر؟»
بۇسىمۇرغ دېدى: «ئەي يىگىت، سىز كۆرەك،
بۇ ئوتنىڭ ئىرۇر ئەرافەسى ئۇشبۇ رەك.
يۇمۇپ كۆزنى، يەر ساربغە باقماغىل،
كۆزۈڭنى بۇ ئوت ئۇستىدە ئاچماغىل.»
بۇ يەردە يىدى ئىككى سان گۇشتنى ھەم،
كى بىر مىشكى سۇ ئىچتىيۇ ئۇشبۇ دەم.
ئالىپ زەررەئى قۇۋۋەتى دەر زەمان،
بارۇر ئىرىدى پەرۋاز ئەيلەپ رەۋان.
كى دەريايى ئاتەش ساری ئۇشبۇھال،
يۇرۇپ ئىككى فەرسەڭ يەنە بولدى لال.
كى سىمۇرغ دېدى: «ئالتە دەريا ئۇيان،
بۇ دەريايى ئاتەش بارىدىن ياماں.
ئۇلار بىر ساری، بۇ ئىرۇر بىر ساری،
كى ھەددىدىن ئۇزاق، ئىككى ھەسسە ناری.»
يەنە گۇشت تىلەپ ئىرىدى سىمۇرغ ھەمان،
ئەمر بەرگۇچە قوللارىدىن رەۋان،
تۇشۇپ كەتتى يەر ساربغە ئۇشبۇ دەم،
كى فەرياد قىلدى بۇ سىمۇرغ بۇ دەم.
تىلەپ گۇشتى بۇ نالە قىلدى بىروق،
ئەمر باقتى گوش ئەسلى قالغانى يوق.
قىلىپ نالەئى ئانچۇنان يالبارىپ،
بۇ ئوت ساربغە تۇشتى لەيلەپ، ھارىپ.
دېدى: «ئەي يىگىت، مەنغۇ ئۆلدۇم، نېتەي،
كى سىز ھەم ئۆلەرسىز داغى، مەن نېتەي؟»
ئەمر شول زەمان خەنجەرىن قىلدى بوش،
يانىدىن كېسىپ ئالتە چارەكچە گوش؛
كى سىمۇرغنىڭ ئاغزىغە سالدى ئىلىپ،
سۇنى مىشكى بىرلەن ئىچۇردى كېلىپ.
كى قۇۋۋەت ئارامى بولۇپ جانىغە،
ئالىپ ئۆتتى دەريانىڭ ئول يانىغە.
كى بىر مەرغىزارىغە تۇشتى رەۋان،
ئەمرگە قاراپ، كۆردى ئەگلىنى قان.
كى سىمۇرغ دېدى: «ئەي پەری، نازەنىن،
ماڭا گوش بېرىپ ئىردىڭىز ئىنىز كېيىن.
ئۇ گوشدەك ئەمەس، تىرىك قالتىغ ئىكەن،
ئۆزىدىۇ ۋەلى ئانچە تاتلىغ ئىكەن.
نېمىلە گوشتى ئىزدى ماڭا سەن ئايت،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

كى ئاغزىدىمغە سالغان كېيىن، ئەي يىگىت؟»
ئەمىر يانلاردىنى ئىشارەت قىلىپ،
چۇ كۆرسەتتىلەركىم بىشارەت قىلىپ.
كى سىمۇرغ بۇ ئىشلارنى كۆردى تەمام،
دېدى: «بىزگە ئادەم گوشىدۇر ھەرام.»
بۇ گوشلارنى ياندۇرىدىۇ قەي قىلىپ،
ئەمىر يانلارىغە بۇ قويىدى كېيلىپ.
قىلىپ راست تۇمشۇقلارىدا سىلاپ،
كى ئەۋۋەلقىدەك بولدى، قويىدى يالاپ.
ئەمىر تازە بولدى، ساقايدى بۇ ھال،
قاناتىن يۇلۇپ بەرىدىۇ ئىككى تال.
دېدى: «ئەي يىگىت، سىز ئۇنۇتماك مېنى،
كى مەن ھەم ئۇنۇتمايكى ھەرگىز سېنى.»
ئەمىرگە بۇ سۆزلەرنى ئاغاز ئېيتىپ،
كى سىمۇرغ ئۇچۇپ كەتتى پەرۋاز ئېيتىپ.
يېتىپ بۇ ئۇۋاسىغە بارغان زەمان،
ئوشۇل ساردىن كەلدى ئەسما رەۋان.
يىغلىدى بۇ يەرگە تەمامى پەرى،
كى تۇشتى كېيلىپ جۇملە لەشكەرلەرى.
ۋەلىي قىلدى سىمۇرغقە ئەسما غەزەب،
دېدىكىم: «بۇ ئىشلارنى قىلدىڭ نە دەپ؟!»
بۇ سۆزلەرنى ئەسما مۇڭا ئاڭلاتىپ،
كى سىمۇرغنىڭ بويىندىن باغلاتىپ.
دېدى: «ئەي ھەرامزادە، نې ئىشغە سەن،
بىغەرمانلىقنى نە دەپ قىلەسەن؟!
ساڭا ئايتىپ ئېردىمكى مەن ئىلگەرى،
ئېرىمنى ئالىپ بارمە ئادەم ساری.
دەپ ئېردىم ساڭا مەن بۇ ئۆتكەن زەمان،
نە ئىشنە ئالىپ باردىڭ سەن ئۇ يان؟!»
بۇ سىمۇرغ دېدى: «قىلدى بەك زارلىق،
ۋەلىي نالەئى ئانچە ئىزھارلىق.
ماڭا ياخشىلىق قىلدى ئول ئانچۇنان،
كى ئۆتكەزگەنىم راستدۇر بىگۇمان.»
بۇيۇردىكى ئەسما: «تۇتۇڭلار، ئاسىپ،
ئۇرۇڭلار تاياتۇ ۋە ھالا باسىپ!»
مۇنى سوقتى ئانداغ باسىپ ھارغۇچە،
ۋەلىي قالمادى ھالى يالبارغۇچە.
تاياق زەخمىدىن بولدى جىسمى يارا،
قانات ـ قۇيرۇقى سىندى بولدى ئالا.
بۇ ئەسنا يېتىپ كەلدى سىمۇرغ نەرى،
كى ئولتۇردى يەرگە تۇشۇپ ئول ناری.
دېدى: «ئەي مەلىكە ۋە ئەي كوھى قاف،
نېچۇك زۇلمدۇر بۇ، نە يەڭلىغ ئەزاب؟!
كى ئىككى بالامز، نېتەي، بار ئىدى،
كىچىك ھەر بىرى گۇشتىغە زار ئىدى،
كەچۇرمىش ئىدى ئەۋقاتىنى شۇبۇ.
كى ئەمدى بۇ يەڭلىغ بولۇپدۇركى بۇ.
سىنىپ بۇ قاناتى بولۇپدۇركى يوق،
كى ئۆلمىش بالالار قالىپ ئاچۇ توق.
نە ئىشلارغە مۇنداغ قىلۇرسىز ئەزاب،
ئەي ئەسما مەلىكە ۋە ئەي كوھى قاف؟!»
بۇ ئەسما دېدى: «بىر ئېرىم بار ئىدى،
ماڭا مېھرىبان يارۇ دىلدار ئىدى.
ئانى يەتتە دەريادىن ئول ئۆتكەزىپ
قويۇپدۇ، بۇ يەڭلىغ جەھاننى كېزىپ.»
دېدى سىمۇرغ ئول ئادەمىزادىنىڭ،
كى زولمى بولۇپدۇركى بىزگە ئانىڭ.
بارىپ مەن ئانى ئۆلتۇرەي ئۇشبۇھال،»
دېدى، ئۇچتىيۇ بۇ سىغەت دەر مەھال.
بۇلار مەنئ قىلدىلارۇ ئانچۇنان،
قەبۇل قىلمايىن سىمۇرغ ئولدى رەۋان.
ئەمىر ھەم نەماز ئەيلەدى مۇبتەلا،
باسىپ يەر يۈزىنى قاراڭغۇ قارا.
نەمازدىن يانىپ فارىغ ئولغان زەمان،
نەزەر قىلدىلار، بىر ساری ئاسمان.
ئەمىر كۆردى سىمۇرغنىڭ قارەسى
كېلىپدۇر، ئېرۇر بۇ ئانىڭ سايەسى.
كى چاڭگالە بىر زور ئۇلۇغ تاشى بار،
بۇ تاش ئېردى گویاكى ئەينى چىنار.
كېلىپ ھەملە قىلدىكى بۇ قاشىغە،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

رەۋان قىلدى تاشنى ئەمىر باشىغە.
ئەمىر تۇزدى مۇندىن يىراقىغە بارىپ،
بۇ تاش تۇشتى ئاندىن بۇ يەرگە كېلىپ.
زەمىن لەرزەگە كەلدى ھەم تىترەشىپ،
تۇرۇپ نەچچە پەرسەك زەمىندىن ئاشىپ.
كىرىپ كەتتى قىرق ئالتە گەز يەرگە ھەم،
يەنە كەلتۇرۇپ ئاتتى تاش ئۇشبۇ دەم.
كى ھازەل - قىياس ئۇچ قېتىم ئۇشبۇ رەك،
ئەمىر باشىغە تاشلادى قەلئە سەك.
ئەمىر قىلدى بىر بارە ئوقنى رەۋان،
كى سىمۇرغ يىقىلدى تېگىپ شول زەمان.
مۇنىك ئىككى تال شەھپەرىنى ئالىپ،
رەۋان بولدى ئانى قويۇنغە سالىپ.
كىن ئون يەتتە كۈن يېرۇل يۈرۈپ كەتتىلەر،
بارىپ بىر چەھار باغىغە يەتتىلەر.
كىرىپ باغ ئىچرە بولۇپ پايىمال،
چەھار باغنى قىلدى مۇنداغ خەيال:
«كى بولغاي بۇ نۇشىروۋانىنك باغى،
كى ئوخشايدۇر بەغدادىغە بۇ داغى.
دەرەخت، جۇملە بوستانۇ تامى ھەمە،
تەمام ئەينى ئوخشايدۇ بارى ھەمە.»
سۆيۈندى ئەمىر، بولدى خوب شادىمان،
خۇداغە قىلىپ شۇكرلەر ئانچۇنان.
كېلىپ ھەزنە قىلغانلارى يادىغە،
كى چىقتىم دېدى ئادەمزادىغە.
ئەمىر شادلىقنى ئالىپ باشىغە،
تەماشا قىلىپ كەلدى كۆل باشىغە.
بەئەينىكى نۇشىروۋانىنك باغى،
ئەمىر خاتىرىغە بۇ كەلدى داغى.
ئوشۇل كۈن بولۇپ ئاشقى بەقەرار،
يەنە يادىغە كەلدى مېھرى نىگار.
كۆزۈندى بۇ باغ ئىچرە ئول مەھۇەشى،
بولۇپ تازە ئول ئىشقىنىك ئاتەشى.
ياڭى باشىدىن يۈزلەنىپ دەردى ئىشق،
كى مەجنۇن يانا قىلدى بۇ يەردە ئىشق،

چېكىپ ئاھنى ھەر تەرەپكە باقىپ،
رەۋان بولدى ياشى كۆزىدىن ئاقىپ.
ئەمرىنىك يىغى بىرلە ئېرىدى ئىشى،
بۇ سائەت كىرىپ كەلدى ئىككى كىشى.
بۇلار كەلدىيۇ ھەم سەلام ئەيلەدى،
ئەمىر بۇ جەۋابىن خىرام ئەيلەدى.
دېدىلەر ئەمىر: «ھاي ئاكا، ئۇشبۇ چاغ،
كى نۇشىروۋانىنك ئەمەسمۇ بۇ باغ؟»
كۈلۈپ ئول كىشىلەر دېدىكىم قاراپ:
«ئەمەس، ئەي يىگىت، بۇ ئېرۇر كۆھى‌قاف.
بۇ تۆرتىنچى ئىقلىمنىك ئولىمىش بەرى،
قانى قايدا نۇشىروۋان، ئول ناری.
بۇ باغ شەھ جۈنەيد بەندە قۇشنىك ئېرۇر.
بۇ يەرلەرگە ئەسمانىك ھۆكمى يۈرۈر.
نە خۇش ئوخشاتىپسىز قىلىپ ئىمتىھان،
كى ئوخشايدۇ بۇ باغ ھەمە ئانچۇنان.
كى نۇشىروۋان باغى بىرلى بۇ تەك،
بۇ باغلار ئېرۇر يەئنى بىر قىسمى رەك.
كى نۇشىروۋانىنك باغىنى دادام،
كى ئەتمىش بۇ باغ ياڭزادا ئاستا ئام.
بىز ئەتكەن بۇ باغلارنى بىر رەڭزەدە،
ھەمە بىر تۈزۈتلەردە، بىر رەڭزەدە.
ئاتىم مۇللا ئاشۇبى نەقاشدۇرۇر،
مۇنىڭكى ئاتى فەھلەۋى تاشدۇرۇر.
ۋە سىز نې كىشى، ئەي يىگىت، ئۆي قايان؟
نە ئىشلار ئۈچۈن‌كەلدىگىز سىز بۇ يان؟»
ئەمىر دېدىلەر: «بۇ نە يەر بىلمەدىم،
ئۆزۈم مەككە بۇزۇرگلاردىن ئىدىم.
ئەبۇلئالىدۇر ئاتىمىز، ئەي پىرى،
ئېرۇرمەنكى ئەسما پەرىنىك ئېرى.
مېنى يانغالى قويمادى ئول نېتەي،
چىقىپ ئېردىم ئاچچىغلابان، دەپ كېتەي.
مېنى مۇندا سىمۇرغ دېگەن يەتكۈزۈپ،
قويۇپ يەتتە دەريادىن ئول ئۆتكۈزۈپ.
چىقىپمەن يۈرۈپ يېرل، كېزىپ تېزۇ ئون

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب تورى

ۋەھالا بۇ مەنزىلگە چىقتىم بۇ كۈن.»
ئەمىر سۆزى بولماي بۇلارغە قەبۇل،
بۇ سۆزلەرنى يالغان دەر ئىپتىكى ئول.
بۇ ۋەقتىدە كىرىپ كەلدىيۇ باغىبەندە،
بەغايەت زەبەردەست ئىپرۇر بۇ بەلەندە.
ئەمرنى كۆرۈپ بۇ يۈگۈردى رەۋان،
تاياق سالدىيۇ بەرمەس ئەيلەپ ئەمان.
تاياقنى ئالىپ ئىلكىدىن شىرى مەرد،
ئۇرۇپ ئىپتى يەر بولدى ئول گەردۇ گەرد.
كۆرۈپ مۇللا ئاشۇبنى نەقاشلار،
دەدىكىم بۇ ئىشلارغە شەھباشلار.
كى يىغلاشتى تۇپراق ساچىپ باشىغە،
يۈگۈردىكى شاھى جۇنەيد قاشىغە.
دەدىلەركى: «ئەي پادىشاھى جەھان،
كەلمىپتۇركى غەييۇرى بىر پەھلەۋان.
ئانىڭ يېق ئىكەن ئىلكىدە يايۇ ئوق،
سالىپ بىر تاياق باشىنى قىلدى يېق.
ئەجەب پۇرسەلافەت ئىپرۇر ئول كىشى،
فىسەند بولدى بىزگە بۇ ئەرنىڭ ئىشى.»
بۇ سۆزدىن تۇشۇپ شاھىغە ۋەھشەتى،
ئەمر قاشىغە چىقتى بۇ سائەتى.
كۆرۈشتى قىلىپ تەئىزىمۇ ئۇشبۇ ھال،
شەھەرگە ئالىپ كىرىدىيۇ ئۇشبۇ ھال.
تاپىپ نەغمەنى مەي تۇرۇپ بىرنەچە،
كى مەجلىس بېزىپ ئىككى كۈن بىر كېچە.
قاتىپ دارۇ بىھۇشنى فەند قىلىپ،
بۇ ئەسنا ئەمرنى تۇتۇپ بەند قىلىپ.
ۋەلې خاھلادى ئۆلتۈرۈرگە ھەمان.
دېدى بىر ۋەزىرى قوپۇپ دەر زەمان:
«بەغايەت بۇ ئىشلارنى مۇشكىل بىلىڭ،
مۇنى ئانچە سەبرى تەھەممۇل قىلىڭ.
بۇ ئىپرمىشكى ئەسما پەرىنىڭ ئىپرى،
كى غەييۇر، زەبەردەست ئىپرۇر ئول پەرى.
كېلۇر بىر خەبەر ئالسە ئاندىن چەرىك،
كى ئەسلىگنى قويماس جەھاندا تېرىك.

مۇنىڭ تەدبىرى ئول ئىپرۇر، ئەي ئەزىز،
بىرۇرمىزكى ھەركۈندە ئول رۇخكە بىز.
كى بىر ئۇينى مۇندا ھەلى كەلتۈرۈپ،
كى دەرھال بۇ يەردە ئانى ئولتۈرۈپ.
تېرەسىنى سويسۇن تېلۇمدەككىنە،
بۇ ئادەمنى تىقساق ئاڭا بەككىنە.
كى جاڭگالدا قويساق مۇنى ئۇشبۇ ھال،
كى رۇخ ئالغۇسىدۇر، قىلىپ ئۇي خەيال.
قۇتۇلساق بۇ يەڭلىغ قىلىپ بىزگە خۇب،
كېيىن ئاند ئىچىپ بەرگەلى بىزگە خۇب.»
ئوشۇل دەم بۇ سۆزدىن سىپاھى چاپىپ،
ئالىپ كەلدى سائەتدە بىر ئۇي تاپىپ.
ئانى ئۆلتۈرۈپ، تېرەسىنى سويۇپ،
ئەمرنى ئاڭا يۆرگەدىلەر قويۇپ.
ئالىپ كەلدى جاڭگال كۆرۈندى چاقىن،
قويۇپ ياندى رۇخ مەنزىلگە ياقىن.
كۆرۈپ رۇخ ئوشۇل دەم بولۇپ كامران،
ئاياغ سالدى، كەتتى ئالىپ تاغ سويان.
بارىپ قوندى تاغ باشىغە ئۇشبۇ چاغ،
يارىپ تېرەنى قويمىش ئىپردى ئاياغ.
ئەمر ھالىغە كەلدى، كۆز ئاچتىلار،
كۆرۈپ رۇخغە بىر نەئرەئى تارتتىلار.
كى رۇخ ئۇركۈبان ئۇچتى پەرۋاز ئىتتىپ،
ئەمر چىقتى ئۇي تېرەسىنى تىتىپ.
بۇ تاغ ئانچە ئىسسىغ ئىدى كۈندۈزى،
كېچە بولسە ئانداغ ساۋۇقنىڭ مۇزى.
ئەمر كۈندۈز ئولسە بېلىقلار تاپىپ،
كەباب ئەيلەمىش ئىپردى تاغقە ياقىپ.
كېچە بولسە مۇزلاپ ساۋۇقدىن يامان،
كىرىپ رۇخ قاناتىغە ياتتى ئەمان.
بولۇپ مۇندا بىرنەچچە كۈن پايىمال،
ئەمر قىلدى ئاخىر بۇ ئىشغە خەيال.
دېدى: «مەن ياتىپ ئۆتكۈدەك يىلۇ بۇي،
كى رۇخ ئۇچسە ئەدى پۇتىنى تۇتاي.
نە يەرگە بارادۇر، بارۇرمەن شۇ يان،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ۋەلي قىلدى مەنزىل تەرەفنى بەيان.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ بىر مۇناجات ئوقۇپ،
ئەمىر تۇردى رۇخسىتى پۈتىنى تۇتۇپ.
كى رۇخ ئۇچتى پەرۋاز ئەيلەپ رەۋان،
چىقىپ يۇردى ھەم بىر ساری ئاسمان.
ئۇچۇپ ئۇچ كېچە كۈندۈزۇ ئۇشبۇ ھال،
ئەمىرنىڭ تالىپ قوللاری بولدى لال.
كى تۆرتىنچى كۈن بولمىش ئىردى بۆلەك،

دېدىلەر: «تۇتاي بىر قولۇم بىرلە بەك.»
ئەمىر تۇتقۇچە قول سالىپ بىر يېرلى،
جۇدا بولدى رۇخسىتىڭ پۈتىدىن قولى.
كى رۇخ يۇردى ئۆرلەپ ساری ئاسمان،
ئەمىر بولدى ھەم يەر يۈزىگە رەۋان.
كۆزىگە كۆرۈنمەس ئىدى يەر يۈزى،
بۇ يەڭلىغ ئىرۇر راۋىياننىڭ سۆزى.

فەسلى داستان، بىختەك ھەرامزادە خاجە جۇمھۇر دانانى نۇشىرۋانغە چاقىپ، نۇشىرۋان خاجە جۇمھۇر دانانىڭ كېزىلەرىگە مىل تارتىپ، خاجە جۇمھۇرنىڭ كېزىلەرى نابىنا بولغانلارى

كى نۇشىرۋان ئولتۇرۇپ تەختىدە،
دېدى خاجە جۇمھۇرغە بۇ ۋەقتىدە:
«ئەبۇلئالىنە بولدى نەچچەند زەمان،
خەبەر يوق ئانىڭدىن كېتىپدۇر قايان؟
قوپۇڭ، ئەي خاجەم، سىز ئاڭا رەم سالىڭ،
تىرىكمۇ، ئۆلۈكمۇ، خەبەرنى ئالىڭ.»
بۇ سۆزدىن ئوشۇل دەم خوجە سالدى رەم،
باقىپ دېدى: «ئەي پادىشاھى كەرەم.
تېرىكدۇر ئەبۇلئالى، قىلسام ھەۋەس،
ۋەيا يەردە يا ئاسماندا ئەمەس.
كى يەر ئاسمانىڭ ئاراسىدا ئول،
بۇلۇتدىن ئىگىزرەك تۇرادۇركى ئول.»
دەپ ئىبرىدىكى شەھ قالدى ھەيران ئولۇپ،
كى بولدى سەراسىمە گىريان ئولۇپ.
مۇڭا كۆلدى بەختەك باقىپ ئۇشبۇ ھال،
دېدى: «ئەي خاجە، بۇنە يەڭلىغ خەيال؟
ئۇچاي دېسە ئادەمدە يىرتۇر قانات،
قىلۇرسىز ئاڭا مۇنچە ياخشى سىغات.»
دېدى خاجە: «رەمىنىڭكى ھۆكمى شۇبۇ،
كى بىلمەيدۇمەن ئۇشبۇ سۆزلەرنىڭ
بۇ سۆز بىرلە شەھ بۇيرۇدى شول زەمان،
دېدى: «بىر ئىنەك كەلتۇرۈڭلار رەۋان.»
ئالىپ كەلدى دەرھال بۇغاز بىز ئىنەك،

دېدى: «بۇ مۇزاينىڭكى جىنسى قارا.
ئۆزى ئەركەكۇ خۇپ تېنى ساقدۇرۇر،
ۋەلي قۇيرۇقىنىڭ ئۇچى ئاقدۇرۇر.»
خاجە رەم سالىپ دېدى: «ئەي شەھرىيار،
مۇزاينىڭ فىشانەسىدە ئاقى بار.»
قەزايى قەدەرگەكى ھېچ چارە يوق،
قىلۇر پەششە تەقدىرىچە پىلنى چوق.
ئىنەكنىڭ ھەمان قورساقنى يارىپ،
بۇلار باقتى ئول دەم مۇزاينى ئالىپ.
بۇ بەختەك ھەرەمزادەنىڭكى سۆزى،
كېلىپ راستغە كۆردىكى شەھنىڭ كۆزى.
خاجە رەم سالۇر ۋەقتىدە، قاشىغە،
قىلىپ چەمبەرەك قۇيرۇغىن باشىغە.
كى بولماق بۇ يەڭلىغ ئىرادە ئىشى،
ھەر ئىشنى ئۆزىدىچە قىلالماس كىشى.
كى ئاندىن مۇھەببەتنى شەھ تاشلادى،
كى بەختەك يامان سۆز قىلا باشلادى.
چاقىپ شاھغە قىلدى سۆز ئۇشبۇ رەڭ،
دېدى: «خاجەنىڭ بۇ ئىشنى كۆرەڭ.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇر كىتاب توری

قىلۇر مۇنچە تەئرىق ئەبۇلئالىنى،
دېمىشلەركى يالغان مۇنىڭ ھالىنى.
قانات ـ قۇيرۇغى بولماسە يا ئانىڭ،
بۇ يەڭلىغ كۆرۈپ دەۋلەتكىنى سېنىڭ.
كى «يەر ئاسمانىڭ ئاراسىدا» دەپ،
كى تەئرىق قىلۇر مۇندا تۇزلارنى يەپ.
سۆز ئانىڭدادۇر سىزگە بۇ دوست ئەمەس،
ۋەلىي بولماسە ئۇشبۇ سۆزنى دېمەس.»
دەپ ئېردى ھەرامزادە بەختەك بۇ رەڭ،
غەزەبدىن بولۇپ شاھنىڭ ھالى تەڭ.
بۇيۇردىكى بەختەكنى: «سەن ئۇشبۇ ھال،
مۇنىڭدىن چىقىپ نەچچە مىڭ تەڭگە ئال.
ئۆلۈمدىن بۆلەك خاجەگە زۇلم قىل،
كۆزىگە يەنە تارتغىل ئەمدىكى مىل.»
بۇ يەڭلىغ قىلىپ ھۆكم نۇشىروان،
كى بەختەك ئالىپ چىقتى بەرمەي ئەمان.
ئالىپ نەچچەمىڭ تەڭگەنى ئۇشبۇ چاغ،
چېكىپ مىل كۆزىگە، قىلىپ بىدىماغ.
بۇ كۈنلەر تۇشۇپ خاجەنىڭ باشىغە،
يانا كىردى نۇشىروان قاشىغە.
كىرىپ دېدى: «ئەي پادىشاھى پەنا،
مېنىڭ لازىمىم بولغۇسىدۇر يانا.
كى ئون سەككىزىنچى يىلى مۇندا بىر،
بولۇر فىتنە پەيدا، كېلۇرلار ئەمىر.
سىنى قويماس ئولتۇرغالى تەختىدە،
مېنى ئىزدەگەيسەن ئۇشۇل ۋەقتىدە.
پىتىپ روزەئىنامەنى دەر زەمان،
بېرگىن شاھنىڭ بولدى يىلغە رەۋان.
چىقىپ خاجە جۇمھۇر بىلەن نەچچە تەن،
كېلىپ كۇفە شەھرىدە تۇتتى ۋەتەن.

*

بۇ سۆز مۇندا قالدى يانىپ سۆز ئۇيان،
قىلاي بىر ھىكايەتنى ئەمدى بەيان.
قىلۇر راۋى سۆزلىكى مۇنداغ ئەدا،
بەناگاھ ئەمىر بولدى رۇخسىن جۇدا.
بۇ ساۋەتدە ئەسما پەرى ئولتۇرۇپ،
ئەمىر يادىغە كەلدى بۇ ئاھ ئۇرۇپ.
دېدى: «ئەبدۇردھمان، يەقىنراق كېلىڭە
ئەبۇلئالىغە بىرگىنە رەم سالىڭ.
قايانداۇر بۇ كۈنلەر ئارا ئول يىگىت،
ئانىڭ ھالى قايداغ، ملاڭا بىر ئايت.»
باقىپ رەھمى موللا ئەبدۇرەھمان ئارىغ،
دېدىكىم قوپۇپ: «ھەسرەتا، ۋادەرىغ.
بىلىڭ، ئەي مەلىكە، بۇ كۈن ئول ئوغۇل،
بولۇپدۇركى رۇخ ئىلكىدىن زايىئ ئول.
چىقىپدۇركى رۇخ ئاسمانغە ئالىپ،
بولۇپدۇر جۇدا، يەرگە كەلمىش يانىپ،
ۋەلىي تېزۇ تۇن بارغىلۇ سەن فاتۇت،
كى يەر سارىغە تۇشكۇچە ئانى تۇت.
پەرىلەر بىروق يۇردى پەرۋاز ئىتىپ،
ئەمىر تۇشكۇچە تۇتتى دۇلەر يېتىپ.
كى ئاھىستە يەرگە ئالىپ قويدىلار،
ئەمىر باشىدا جەمئ ئولۇپ تۇردىلار.
پەرىلەر يىغلادى ئەمىر قاشىغە،
كى ئەسما پەرى كەلدى ھەم باشىغە.
كىلىپ لاۋۇ لەشكەر بىلەن خاسۇ ئام،
ئەمىر باشىدا جەمئ بولدى تەمام
ئەمىر كۆز ئاچىپ كۆردىلەر ھەر بىرى،
تۇرار لەشكەرى بىرلە ئەسما پەرى.
ئەمىر باقمادى ئەسماغە ئول زەمان،
ۋەلىي قىلدى ئۆيرۇپ يۇزىنى بۇيان.
قۇرەيش مېھرى سۇلتان بولۇپ ئىنتېزار،
قۇچاقلاپ بىروق يىغلادى زار ـ زار.
كى ئەسما دېدى: «يا ئەمىر، بىلمەدىم،
يامانلىق قىلىپ ياخشىلىق قىلمادىم.
بۇ قىتىلمىغە مەن تەۋبە قىلدىم كۆرۈڭ،
بارالمىدىك قوپۇپ شەھرى زەرگە يۇرۈڭ.
ئىبەرتەيكى ئادەم سارىغە، ئۆتۈڭ،
بارىپ يانغۇچە ئىككى ـ ئۈچ كۈن قونۇڭ،
كى توختاتسام ئەمدى ئىبەرمەي بۇدەم،
ئانام رۇھى بىزارلار بولسۇ ھەم.»

(ئاخىرى 110 ـ بەتتە)